

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Jurgita RUIBYTĖ
Viešojo valdymo studijų programos studentė

**DARNAUS VYSTYMOSI STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMAS
VIETOS SAVIVALDOJE: RIETAVO SAVIVALDYBĖS
ATVEJIS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2014

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Jurgita RUIBYTĖ

DARNAUS VYSTYMO SI STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMAS
VIETOS SAVIVALDOJE: RIETAVO SAVIVALDYBĖS
ATVEJIS

Magistro darbas
Socialiniai mokslai, Viešasis administravimas (N700)

Darbo vadovas:
Doc. Dr. Rimantas KRANKALIS

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Viešojo administravimo studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Ruibytė, J. (2014) Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas vietos savivaldoje: rietavo savivaldybės atvejis. Viešojo valdymo magistrantūros studijų baigiamasis darbas. Mokslinis vadovas – doc. dr. Rimantas Krankalis. Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra. Šiauliai, 2014. 83 p. (su priedais 106 p.).

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame analizuojami darnaus vystymosi bei gero valdymo teorinio diskurso aspektai. Išnagrinėti darnaus vystymosi ir gero valdymo sąsajos vietos savivaldos lygmeniu.

Magistro darbu siekta išnagrinėti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Rietavo savivaldybėje. Apibrėžti vystymosi strategijos įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje tobulinimo galimybes, parengiant hipotetinį modelį.

Baigiamajame darbe, pasitelkiant dokumentų turinio analizę ir ekspertinį tyrimą, išsamiai analizuojamas ir vertinamas Darnaus vystymosi principų įgyvendinimas Rietavo savivaldybėje, išryškinant problemas bei numatant tobulinimo galimybes.

Baigiamasis darbas susideda iš dviejų dalių, išvadš, rekomendacijų, literatūros sąrašo ir priedų. Teorinėje dalyje analizuojamas teorinis darnaus vystymosi ir gero valdymo diskursas, analizuojamos darnaus vystymosi ir gero valdymo principų sąsajos vietos savivaldoje. Antroje dalyje yra atliktas Rietavo savivaldybės integruoto darnaus vystymosi indekso skaičiavimas bei darnaus vystymosi savivaldybėje vertinimas. Pateikiama ekspertinės interviu apklausos rezultatų analizė. Pateikiamos darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje tobulinimo galimybes, parengiant hipotetinį modelį.

Tyrimo tikslas: išnagrinėti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Rietavo savivaldybėje ir apibrėžti tobulinimo galimybes gero valdymo kontekste.

Patvirtinamas darbo autorės suformuluotas ginamasis teiginys, jog Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Rietavo savivaldybėje yra nepakankamas dėl nedarnaus ir netolygaus pagrindinių (ekonominės, socialinės, aplinkosauginės, institucinės) darnaus vystymosi sričių vystymo.

Pagrindinės sąvokos: Darnus vystymas, vietos savivalda, geras valdymas.

Ruibytė, J. (2014) Sustainable development strategy in local government: Rietavas municipality. Thesis of Master degree of public management. Supervisor - Assoc. Dr. Rimantas Krankalis. Šiauliai University, Department of public administration. Šiauliai, in 2014. 83 p. (106 p. with appendices).

SUMMARY

Sustainable development and good governance discourse aspects are analyzed in the Master's degree thesis. Sustainable development and good governance at the level of local self-government interface are analyzed.

It was seeking to analyze the sustainable development strategy at Rietavas municipality. Define development strategy of Rietavas municipality, its improvement opportunities, developing a hypothetical model.

Detailed analysis and evaluation of the implementation of sustainable development principles in Rietavas municipality, highlighting problems and providing opportunities for improvement, are reached in the thesis.

The thesis consists of two parts, conclusions, recommendations, references and appendices. In the theoretical part there is analysed sustainable development and good governance discourse, analysis of sustainable development and good governance in local government interface. In the second part is researched integrated sustainable development index calculation and evaluation of sustainable development in Rietavas municipality. Also provided expert analysis of results of the survey interview. The definition of sustainable development strategy in Rietavas municipality, the improvement opportunities, developing a hypothetical model.

The purpose of the research: to analyze the sustainable development strategy in Rietavas municipality and define opportunities for improvement in the context of good governance.

It is confirmed the contention, formulated by the author, that the sustainable development strategy in Rietavas municipality is insufficient for fragmented and uneven distribution of basic (economic, social, environmental, institutional) development of sustainable development issues.

Key concepts: sustainable development, local self-government, good management.

Turinys

Įvadas.....	11
1. TEORINIS DARNAUS VYSTYMOŠI IR GERO VALDYMO DISKURSAS	15
1.1 Darnaus vystymosi teoriniai aspektai	15
1.2. Gero valdymo koncepcijos principų analizė.....	28
1.3. Darnaus vystymosi ir gero valdymo principų sąsajos vietos savivaldos lygmenyje	34
2. DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO RIETAVO SAVIVALDYBĖJE METODOLOGIJA	40
2.1 Metodologijos pagrindimas	40
2.2. Metodų trianguliacija.....	41
2.2. Statistinių duomenų analizė.....	42
2.3. Tyrimo instrumento pagrindimas.....	44
2.4. Tyrimo imties pagrindimas	47
3. DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO IR TOBULINIMO GALIMYBĖS RIETAVO SAVIVALDYBĖJE	48
3.1. Darnaus vystymos strategijos įgyvendinimo situacija Rietavo savivaldybėje	48
3.2. Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo tobulinimo galimybės Rietavo savivaldybėje: ekspertų nuomonės raiška.....	54
3.3. Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas gero valdymo kontekste Rietavo savivaldybėje: hipotetinio modelio parengimas	66
IŠVADOS.....	74
REKOMENDACIJOS	78
LITERATŪRA	79
PRIEDAI	84

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Interviu (*angl.interview*) – socialinės psichologinės informacijos gavimas apklausiant žodžiu. Gauta informacija naudojama siekiant sukurti darbinės hipotezės, dominančias tyrėją, taip pat norint papildyti ar patikslinti duomenis, gautus kitais tyrimo metodais, ar panaudoti kaip pagrindinį duomenų rinkimo būdą (Bitinas, 2008).

Koncepcija – (lot.conceptio) – pažiūrų į kuriuos nors reiškinius sistema; daikto, reiškinio, proceso samprata (Tarptautinių žodžių žodynas).

Sinergija – sąveika, veikimas išvien (Tarptautinių žodžių žodynas).

Darnus vystymas–Tai toks vystymasis, kuris patenkina dabartinio laikmečio poreikius, nesudarydamas pavojaus būsimoms kartoms patenkinti savuosius (Jasinskas, Kazakevičius, 2008).

Valdymas –Valdymas, socialinis valdymas, poveikis visuomenei, turint tikslą ją tvarkyti, tobulinti, kaip būtina kiekvienos visuomenės gyvavimo sąlyga (Lietuvių kalbos žodynas).

Vietos savivada – įstatymo nustatyto valstybės teritorijos administracinio vieneto nuolatinių gyventojų bendruomenės, kuri turi Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, savitvarka ir savaveiksmiškumas pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją (Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, *Žin., 2011, Nr. 45*).

Strategija – tai valdymo sprendimas (kompleksinis valdymo sprendimas, valdymo sprendimų visuma arba šių sprendimų kompleksas) tam tikros sistemos problemoms spręsti, kokybiniais pačios sistemos pokyčiams skatinti ar padėti jai prisitaikyti prie naujų aplinkos ar kitų sąlygų (Melnikas, Smaliukienė, 2007).

Dimensija – matmuo, dydis, tūris (Internetinis tarptautinių žodžių žodynas).

Hipotetinis - hipotetinis [gr. hypothetikos], pagrįstas hipoteze, spėjamas; Δ sprendimas — log. sprendimas pagal formulę „jeigu..., tai..." (Internetinis tarptautinių žodžių žodynas).

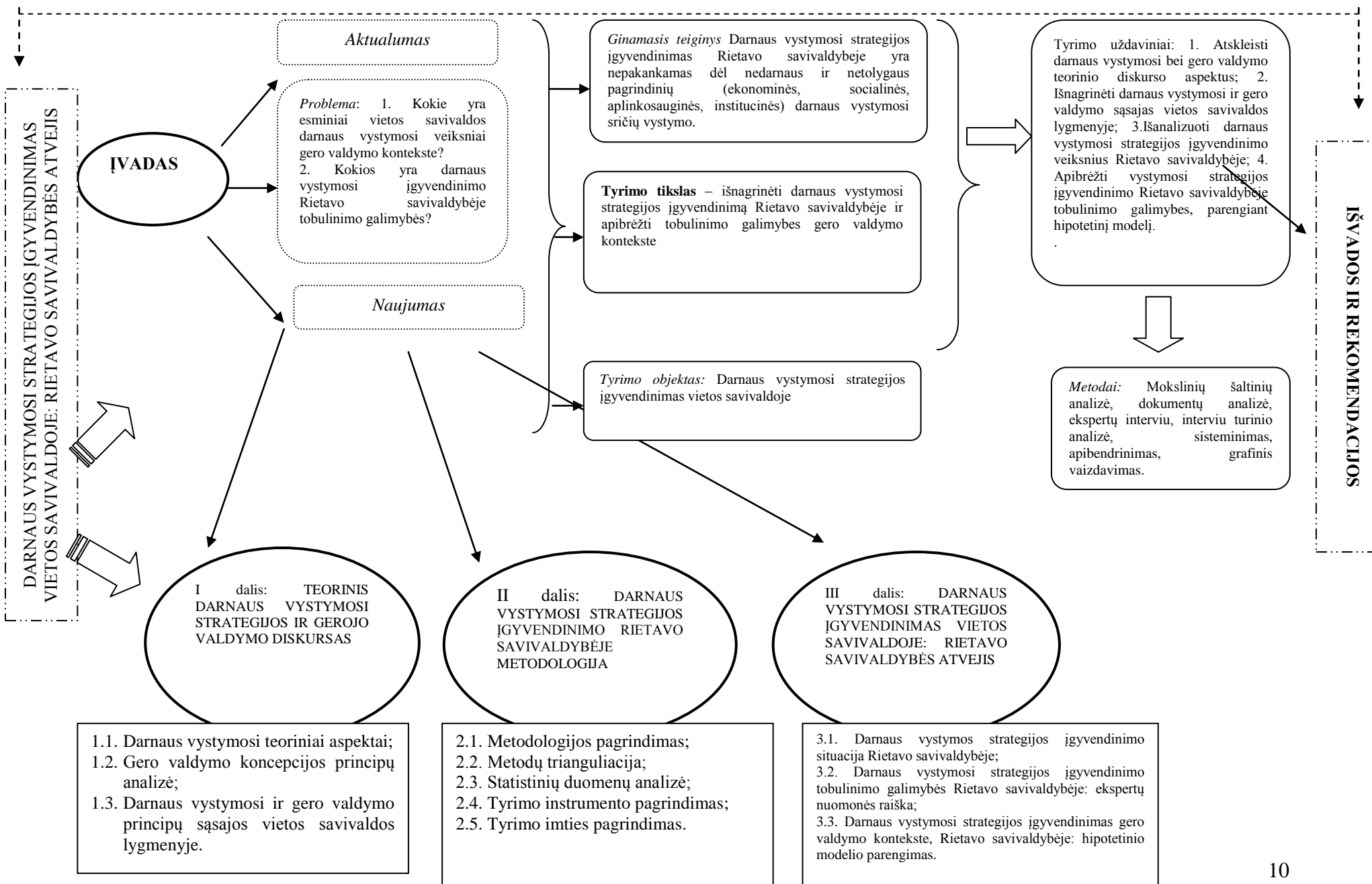
LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos principai.....	22
2 lentelė. Geras valdymas (savivaldoje).....	30
3 lentelė. Gero valdymo principų sąsajos.....	32
4 lentelė. Geras ir darnus valdymas savivaldoje.....	34
5 lentelė. Darnaus vystymosi ir gero valdymo sąsajos.....	37
6 lentelė. Bendrieji duomenys apie ekspertus.....	47
7 lentelė. Ekonominio vystymosi indeksas (EVI) 2006 – 2012 m.....	50
8 lentelė. Socialinio vystymosi indeksas (SVI) 2006 – 2012 m.....	50
9 lentelė. Aplinkos vystymosi indeksas (AVI) 2006 – 2012 m.....	51
10 lentelė. Procentinis integruoto darnaus vystymosi indekso pasiskirstymas pagal prioritetus 2006 – 2012 m.....	53
11 lentelė. Savivaldybės administracijos darbuotojų darnaus vystymosi dimensijų įvertinimų vidurkiai.....	55
12 lentelė. Rietavo seniūnijų seniūnų darnaus vystymosi dimensijų įvertinimų vidurkiai.....	56
13 lentelė. Darnaus vystymosi dimensijų įvertinimo vidurkiai.....	56
14 lentelė. Darnaus vystymosi principų įgyvendinimo būklė Rietavo savivaldybėje vertinimas.....	58
15 lentelė. Darnaus vystymosi įgyvendinimo pavyzdžiai.....	59
16 lentelė. Kliūtys įtakojančios Darnaus vystymosi principų įgyvendinimą Rietavo savivaldybėje.....	61
17 lentelė. Aplinosauginę situaciją apibūdinančių rodiklių vertinimas.....	63
18 lentelė. Ekonominę situaciją apibūdinančių rodiklių vertinimas.....	63
19 lentelė. Socialinę situaciją apibūdinančių rodiklių vertinimas.....	64
20 lentelė. Institucinę situaciją apibūdinančių rodiklių vertinimas.....	65
21 lentelė. Rietavo savivaldybės galimybių diegti Gero valdymo principus, įgyvendinant Darnaus vystymosi strategiją SSGG analizė.....	65
22 lentelė. Darnaus vystymosi dimensijų rodikliai savivaldybėje: aplinkosaugos sritis.....	67
23 lentelė. Darnaus vystymosi dimensijų rodikliai savivaldybėje: Ekonominė sritis.....	68

24 lentelė. Darnaus vystymosi dimensijų rodikliai savivaldybėje: Socialinio vystymosi sritis.....	69
25 lentelė. Darnaus vystymosi dimensijų rodikliai savivaldybėje: institucinė sritis.....	70

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Magistro baigiamojo darbo loginė schema.....	10
2 pav. Darnaus vystymosi koncepcijos esminės charakteristikos.....	15
3 pav. Darnus vystymasis.....	17
4 pav. Darnaus vystymosi sričių sąveika.....	24
5 pav. Darnių miestų plėtros proceso sąveikų schema.....	25
6 pav. TUI poveikio žinių visuomenės kūrimui darnaus vystymosi kontekste modelis.....	27
7 pav. Gero valdymo charakteristikos.....	31
8 pav. Interviu klausimyno struktūra ir atskleidimo kryptys.....	46
9 pav. Darnaus vystymosi indeksai Rietavo savivaldybėje 2006-2012 m.....	52
10 pav. Integruotas darnaus vystymosi indeksas Rietavo savivaldybėje 2006 – 2012 m.....	53
11 pav. Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo gero valdymo kontekste, Rietavo savivaldybėje hipotetinis modelis.....	71

1 pav. Magistro baigiamojo darbo loginė schema

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis baigiamojo darbo struktūra.

Išvadas

Temos aktualumas ir naujumas. Darnus vystymasis yra šiuolaikinė, visuomeninė, visa apimanti vystymosi strategija. Jis suprantamas ir kaip filosofija, ir kaip politika. Tai aplinkosaugos, ekonomikos ir socialinio vystymosi kompromisas. Aplinkosauginiai reikalavimai yra visuose Lietuvos Respublikos teisės aktuose, be aplinkosaugos jokia veikla yra negalima, pareigūnai turi teisę stabdyti įmonių ar įstaigų veiklą, net visai uždaryti. Ekonomikos ir aplinkosaugos sąveika yra privaloma. Dauguma įmonių savanoriškai yra socialiai atsakingos, nes tai vertinama prioritetu Europos Sąjungoje. Bendrosios socialinės atsakomybės pagrindą sudaro 3 pamatiniai elementai: ekonominis, aplinkosauginis ir socialinis, kurie sutampa su pagrindiniais darnaus vystymosi elementais.

Šiuolaikinė visuomenė yra labai daugialypė, joje pasireiškia daugybė problemų, labai sudėtingų ir prieštaringų raidos tendencijų, jai yra būdinga daug gana skirtingų tolesnės plėtros galimybių bei alternatyvų (Raipa, 2012). Darnus vystymasis yra kaip viena iš galimų, daugumoje pasaulio valstybių pripažintų, alternatyvų.

Šio amžiaus visuomenės raidos procesams yra būdingas dinamizmas, didelis polinkis į novatoriškumą bei nenutrūkstamą kaitą. Dabartinis visuomenės gamybos ir vartojimo modelis nėra darnus. Aplinka pateikia įrodymus: susiduriame su klimato kaita, mažėjančia biologine įvairove, augančia globaline migracija į turtingus kraštus. Didėja ekonominės ir socialinės gerovės skirtumai tarp šalių ir jų viduje. (Šaparnienė, Krupavičius, 2013). Tokių ir panašių problemų, tiesiogiai įtakojančių darnų vystymąsi, sprendimo svarba kelia daug diskusijų ir mokslininkų, ir politikų, ir visuomenininkų tarpe. Darnaus vystymosi svarba yra aktuali tiek ir tarptautinių organizacijų mastu, tiek ir valstybės valdymo bei administravimo lygmenyje, tai yra ilgalaikis procesas ir gali būti įgyvendinamas, tik tinkamai jį susiejus su strateginiu planavimu, integravus į savivaldybių plėtrą.

„Darbotvarkės 21“ 28 skyriuje „Savivaldybių iniciatyva įgyvendinant „Darbotvarkę 21“ pabrėžiama, kad savivaldybių dalyvavimas yra lemiantis veiksnys, siekiant „Darbotvarkės 21“ numatytų tikslų, kadangi didžioji dalis problemų, apie kurias kalbama dokumente, atsiranda kaip vietinės veiklos pasekmė (Juknys, 2002).

Darnų vystymąsi nagrinėja viso pasaulio mokslininkai. Jie vieningai sutaria, kad šalia ekonominio, ekologinio ir socialinio aspekto, vis svarbesnę poziciją užima institucinis. Nors klasikinėje darnaus vystymosi sampratoje institucinė dimensija neišskiriama kaip atskira dedamoji dalis, tačiau jos tam tikri aspektai įeina į ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės sričių veiklas (formalizavimą,

įteisinimą, palaikymą, rėmimą, infrastruktūros sukūrimą ir pritaikymą specialioms srities poreikiams ir pan.). Bet kokia valstybės veikla turi būti institucionalizuota. Mokslinėje literatūroje yra pabrėžiama, kad, siekiant darnaus vystymosi tikslų, būtinos visų lygių efektyvios, skaidrios, atskaitingos ir demokratinės institucijos (Domarkas, Juknevičienė, Kareivaitė, 2012). Šie išvardinti bruožai yra aktualūs ir gerojo valdymo koncepcijoje. Rio +20 konferencijos dokumente yra patvirtinama, kad būtina darnaus vystymosi, įskaitant darnaus ir integruoto ekonomikos augimo, socialinės plėtros, aplinkos apsaugos, skurdo ir alkio panaikinimo, palankios aplinkos, sąlyga – demokratija, geras valdymas ir teisinė valstybė nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis (Rio +20, 2012). Darnaus vystymosi tikslų siekiamas ir Lietuvoje reikalingos visuose lygmenyse veiksmingos, skaidrios, atskaitingos ir demokratiškos institucijos. Tai tik pažymi, kad darnus vystymasis glaudžiai siejasi su žiniomis grįstos ekonomikos plėtra, įvairių sektorių tarpusavio bendradarbiavimu, naujuoju viešuoju administravimu, geru valdymu ir pan.

Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui yra būtinas geras valdymas. Patikimos ekonominės politikos kryptys, stabilios demokratinės institucijos, atsižvelgiančios į žmonių poreikius, ir pagerinta infrastruktūra yra pagrindas, užtikrinant darnų ekonominį augimą, naikinant skurdą, sukuriant darbo vietas. Ne mažesnę reikšmę ir paspartį turi ir laisvė, taika ir saugumas, šalies vidinis stabilumas, pagarba žmogaus teisėms, įskaitant ir vystymosi teisę, įstatymų viršenybė, lyčių lygybė, į rinką orientuotos politikos kryptys bei bendras įsipareigojimas teisingoms ir demokratinėms visuomenėms (Rio+20, 2012).

Apibendrinant galima teigti, kad svarbiu šiuolaikiniame viešojo valdymo moksle, viešojo administravimo praktikoje iššūkiu yra pagrįstas šiuolaikinės visuomenės modernizavimo prioritetų bei adekvačių viešojo valdymo tobulinimo bei efektyvinimo krypčių ir galimybių pasirinkimas bei tobulinimo poreikių numatymas (Raipa, 2012). Šio iššūkio suvokimas ir jos sprendimo galimybių perspektyva yra sietina su darnaus vystymosi bei žiniomis grindžiamos visuomenės sukūrimo iššūkiais – būtent šie iššūkiai žymiu mastu nulemia svarbiausius poreikius tobulinti viešąjį valdymą vietos savivaldoje. Deja, šiuo metu teorinis ir praktinis dėmesys, skiriamas darnaus vystymosi problemoms nagrinėti, neretai aplenkia miestų, o ypač kaimo vietovių, darnaus vystymosi aspektą ar nepakankamai į tai atsižvelgia.

Problemos ištyrimas: Savivaldybė yra arčiausiai gyventojų esanti institucija, todėl svarbu yra analizuoti problemas, sietinas su darniu vystymu, tarpusavyje derinančiu ekonominį, socialinį ir aplinkosauginį elementus, numatyti galimus tų problemų sprendimo būdus. Valstybės lygmeniu darnų vystymąsi nagrinėjo: Čiegis (2008), Čiegis, Ramanauskienė, Šimanskienė (2010), Čiegis, Tamočiūnas,

Ramanauskienė, Navickas (2010), Grizans, Vanags (2010), Melnikas (2009), Čiegis, Zeleniūtė (2008), ir kt. Darnaus vystymosi santykį su žinių vadyba, žinių ekonomika nagrinėjo Dementjeva (2011) ir kt. Lietuvos bei užsienio mokslininkai. Gerojo valdymo principus tyrinėjo Domarkas, Juknevičienė, Kareivaitė (2012), Šaparnienė (2010), Šaparnienė, Krupavičius (2013) ir kt.

Probleminiai klausimai. Šiame magistro baigiamajame darbe dominuoja du esminiai akcentai: 1) savivaldybės vystymosi darnos įvertinimas; 2) savivaldybės darnaus vystymosi esminių elementų nustatymas, pagrindimas bei įgyvendinimas, remiantis gerojo valdymo principais. Mokslinę tyrimo problemą galima kelti šiais esminiais klausimais:

1. Kokie yra esminiai vietos savivaldos darnaus vystymosi veiksniai gero valdymo kontekste?
2. Kokios yra darnaus vystymosi įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje tobulinimo galimybės?

Tikslingai išanalizavus ir įvertinus mokslinės literatūros, teisės aktų ir kitų dokumentų, statistinių rodiklių duomenis ir interviu metu gautą informaciją, parengtos išvados ir rekomendacijos, darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo tobulinimo galimybių gero valdymo kontekste Rietavo savivaldybėje hipotetinis modelis.

Ginamasis teiginys: Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Rietavo savivaldybėje yra nepakankamas dėl nedarnaus ir netolygaus pagrindinių (ekonominės, socialinės, aplinkosauginės) darnaus vystymosi sričių vystymo.

Tyrimo objektas – darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas vietos savivaldoje.

Tyrimo dalykas – darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Rietavo savivaldybėje.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Rietavo savivaldybėje ir apibrėžti tobulinimo galimybes gero valdymo kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti darnaus vystymosi bei gero valdymo teorinio diskurso aspektus.
2. Išnagrinėti darnaus vystymosi ir gero valdymo sąsajas vietos savivaldos lygmenyje.
3. Išanalizuoti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo veiksnius Rietavo savivaldybėje;
4. Apibrėžti vystymosi strategijos įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje tobulinimo galimybes, parengiant hipotetinį modelį.

Tyrimo metodai: Mokslinių šaltinių analizė, dokumentų analizė, ekspertų interviu, interviu turinio analizė, sisteminimas, apibendrinimas, grafinis vaizdavimas.

Tyrimo praktinė reikšmė: Išnagrinėta darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje situacija 2006 – 2012 m. laikotarpiu, apibrėžtos darnaus vystymosi tobulinimo galimybės, parengiant hipotetinį modelį.

Tyrimo metodologija: Suformuluota tyrimo strategija, numatyti tikslai ir uždaviniai. Pagrindiniai tyrimo etapai:

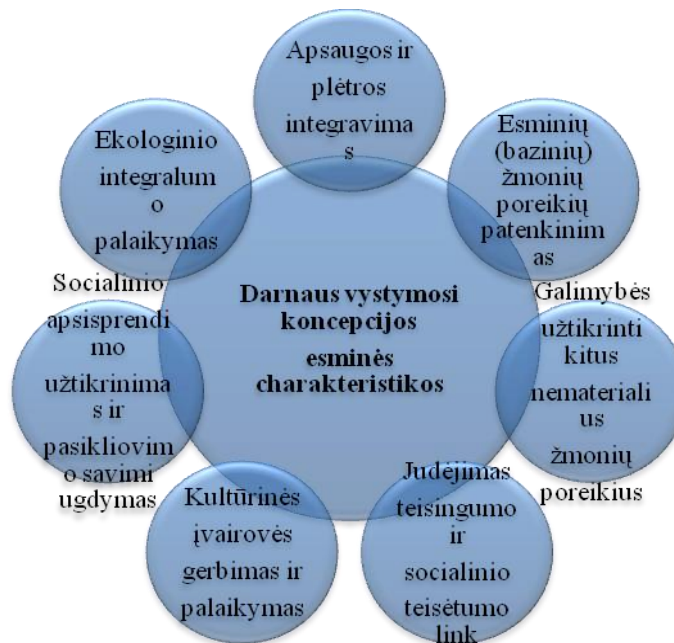
1. Analizuojami Lietuvos ir užsienio autorių moksliniai darbai, tarptautiniai ir Lietuvos dokumentai, programos, teisės aktai apie darnaus vystymosi bei gero valdymo koncepciją ir jų principus;
2. Rietavo savivaldybės darnaus vystymosi 2006 – 2012 metų laikotarpiu įvertinimas, taikant integruoto darnaus vystymosi indekso metodą.
3. Pusiau struktūruotas ekspertų interviu tikslu išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie dabartinę darnaus vystymosi situaciją bei vystymosi perspektyvas Rietavo savivaldybėje. Apibendrinus tyrimo rezultatus, parengtas darnaus vystymosi įgyvendinimo gero valdymo kontekste Rietavo savivaldybėje hipotetinis modelis. Pateikiamos tyrimo išvados ir rekomendacijos.

Tyrimų sklaida: Baigiamojo darbo autorė tyrimo rezultatus publikavo 6-joje Jono Prano Aleksos tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „ŠIUOLAIKINIO KAIMO VIZIJA“ (žr. 6 priedas). Taip pat darbo autorė turi publikaciją mokslo darbų leidinyje „KAIMO RAIDOS KRYPTYS ŽINIŲ VISUOMENĖJE“ (2012, Nr. 2 (4)), kurio tema „Darnaus vystymosi vertinimas kaimiškajame rajone: Rietavo savivaldybės atvejis“ (žr. 7 priedas).

1. TEORINIS DARNAUS VYSTYMOŠI IR GERO VALDYMO DISKURSAS

1.1 Darnaus vystymosi teoriniai aspektai

Susiformavus naujam požiūriui į aplinką bei tolimesnę ekonominę plėtrą viena iš pagrindinių problemų tapo nesubalansuotas požiūris į ūkio plėtotę. Neįvertinus įvairių aplinkos veiksnių, duoda neigiamas pasekmes ir pačiai ūkio plėtrai, o netinkamai įvertinus ūkio plėtrą neigiamas pasekmes duoda ekologiškai aplinkai. Dėl šių ir panašių problemų yra būtina imtis ryžtingų veiksnių norint sumažinti prieštaravimus sistemoje “žmogus – visuomenė – gamta”. Nesumažinus prieštaravimų žmonija neišvengiamai susidurs su ekologine krize. Šiuo atveju vienas iš pagrindinių uždavinių mūsų visuomenėje turėtų būti ekologiškos aplinkos svarbos įsisąmoninimas ekonomikos vystymesi (Čiegis, 2002). Visa tai reikalauja naujų alternatyvių visuomenės plėtros idėjų. Viena iš jų – darnaus vystymosi koncepcija, kurios esminės charakteristikos pateikiamos 2 paveiksle. Be jos bet kokios nūdienos diskusijos apie aplinką nelaikytinos išsamiomis (Čiegis, 2008).

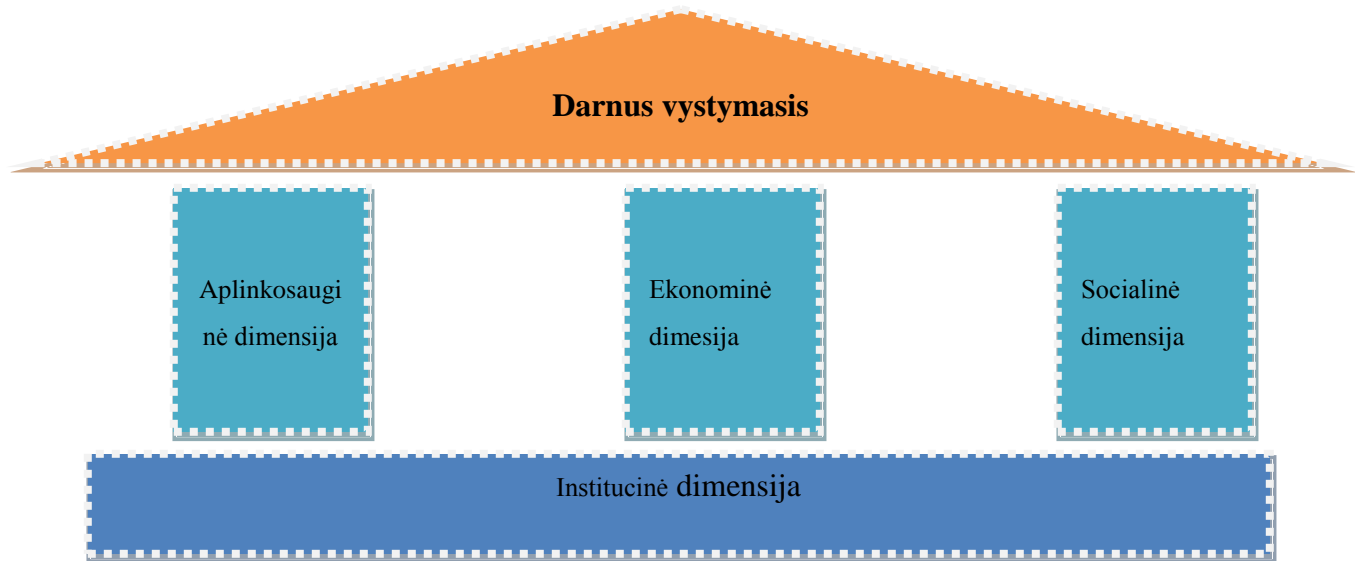
2 pav. Darnaus vystymosi koncepcijos esminės charakteristikos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Čiegiu (2008).

Darnaus vystymosi koncepciją galima suskirstyti į tris dideles sritis: ekonominę, ekologinę ir socialinę-kultūrinę požiūrį. Kiekvienam matmeniui turi būti keliami atskiri ir saviti tikslai. Ekologiniam

– užtikrinti aplinkos saugumą; socialiniam – stiprinti socialinį darnumą ir teisingumą; ekonominiam – patenkinti materialinius poreikius (Šaparnienė, Krupavičius, 2013). Visi trys elementai, siekiant darnaus vystymosi, turi būti vertinami vienodai (Čiegis, 2008). Kai kurie autoriai afišuoja ir ketvirtąją darnaus vystymosi sritį – institucinę dimensiją. Klasikinėje darnaus vystymosi sampratoje institucinė dimensija neišskiriama kaip atskira dedamoji dalis, todėl jos tam tikri aspektai tik įeina į ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės sričių veiklas (formalizavimą, įteisinimą, palaikymą, rėmimą, infrastruktūros sukūrimą ir pritaikymą specialioms srities poreikiams ir pan.) (Domarkas, Juknevičienė, Kareivaitė, 2012). Tradicinių darnaus vystymosi dimensijų – aplinkosaugos, ekonomikos ir socialinės – praplėtimas institucine dimensija lėmė darniojo vystymosi sampratos kaitą. Šiandien darnusis vystymasis suvokiamas kaip žmonijos siekis, kad visame pasaulyje ir kiekvienoje atskiroje valstybėje, visose socialinio gyvenimo srityse vyktų suderinta, kuo mažesnę žalą žmogui bei aplinkai daranti ir kuo mažesnę visuomenės supriešinimą sukeltanti plėtra. Darnus vystymasis grindžiamas ne tik subalansuotu ekonomikos augimu, ne tik aukšto lygio aplinkos apsauga, aplinkos kokybės gerinimu, bet ir konkurencinga socialine rinkos ekonomika, socialinės pažangos siekiu (Stonkienė, 2008).

Kad kokia nors valstybės veikla galėtų visiškai funkcionuoti, yra būtina ją palaikanti ir įgalinanti institucinė struktūra (3 pav.). Institucinę dimensiją sudaro aiškesnis valstybės funkcionavimo mechanizmų suvokimas, institucijų, pareigūnų veiklos principų supratimas, susipažinimas su kontroliuojančių institucijų veikla ir kt. Žinojimas ir išorinis vertinimas ne tik padeda atsisakyti vyraujančių stereotipų, bet ir skatina žmogaus smalsumą, veržlumą, norą įsitraukti į vykstančius procesus, pateikti esamų mechanizmų patobulinimus (TPI: Pasitikėjimo valstybe..., 2012). Pabrėžiama, kad, siekiant darnaus vystymosi tikslų, būtinos visų lygių efektyvios, skaidrios, atskaitingos ir demokratinės institucijos. Remiantis aiškiai išreikšta tendencija, stiprėja ir institucinės dimensijos svarba darnaus vystymosi koncepcijoje (Domarkas, Juknevičienė ir kt. 2012).

3 pav. Darnus vystymasis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Domarku, Juknevičiene, Kareivaite (2012).

Tik veiksmingos, tinkamai funkcionuojančios institucijos užtikrina darnų socialinių, ekonominių ir aplinkosauginių tikslų realizavimą. 2009 m. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje teigiama, kad tikslingo vystymosi, racionalaus regioninių, institucinių grupių interesų suvienijimo užtikrinimas yra įmanomas tik tuo atveju, jeigu egzistuoja tvirtas valdymas valstybės, vietos savivaldos lygmenimis, aiškus funkcijų pasidalijimas tarp institucijų (Nacionalinė..., 2009). Institucinės dimensijos ir institucinio kapitalo nepaisymas yra vienas didžiausių darnaus vystymosi valdymo trūkumų (Čiegis, 2009).

Darnaus vystymosi svarba yra įrašyta į tarptautinių organizacijų tūkstantmečio vystymosi tikslus ir į daugelio pasaulio šalių darnaus vystymosi strategijas. Jungtinės Tautos (JT) skiria daug dėmesio aplinkos globalinėms problemoms. Dar 1967 ir 1968 m. JT Generalinės asamblėjos sesijose buvo priimti nutarimai dėl specialios JT konferencijos aplinkos problemoms organizavimo. Ši konferencija įvyko 1972 m. vasarą Stokholme, dalyvaujant 113 šalių atstovams. Priimtoje deklaracijoje buvo išreikšti pagrindiniai principai, kuriais valstybės turi vadovautis, racionaliai harmonizuodamos plėtros ir aplinkos santykius (Čiegis, Zeleniūtė, 2008).

Iki 1990 m. Lietuva neturėjo galimybės glaudžiau bendradarbiauti su užsienio valstybėmis, o informacija apie aplinkos būklę buvusioje Sovietų Sąjungoje buvo laikoma valstybine paslaptimi ir skirta tik tarnybiniam naudojimui. Tačiau jau ir tada, naudojantis dvišaliais JAV, Švedijos susitarimais su Sovietų Sąjunga aplinkos apsaugos srityje, buvo užmegzti Lietuvos ir užsienio aplinkos specialistų ryšiai, siekiama perimti jų patyrimą bei idėjas, atliekami kai kurie bendri eksperimentai, bendri aplinkos užterštumo matavimai (Lietuvos subalansuotosios plėtros..., 2002).

Padėtis pasikeitė, kai 1990 m. buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė ir, padedant užsienio ekspertams, buvo pradėti rengti nauji teisės aktai. Lietuvos kelias į darnų šalies vystymąsi prasidėjo 1992 m., kai buvo parengta Lietuvos aplinkos apsaugos programa, apibrėžusi pagrindines šalies aplinkos problemas (Lietuvos aplinkos apsaugos...,1998). Ji apėmė pagrindines to meto aplinkosaugines problemas, numatė jų sprendimo būdus bei eiliškumą. Didžioji dalis programoje numatytų priemonių buvo kryptingai įgyvendinamos, kai kurios jų yra tęsiamos ir šiuo metu.

Lietuvai, tapus Europos Sąjungos nare, buvo ieškoma būdų, kaip mažinti skirtumus tarp regionų, efektyviai spręsti jų problemas ir kelti gyvenimo lygį visoje šalyje. Daug dėmesio buvo skiriama regioninės politikos planavimo, įgyvendinimo, strateginio valdymo klausimams tiek teoriniu, tiek praktiniu lygmeniu. Buvo ieškoma optimalių priemonių, kuriomis būtų galima spręsti regionų netolygios plėtros problemas (Ačaitė, 2005). Lietuva, kaip ir daugelis kitų valstybių, įgyvendina darnaus vystymosi strategiją. Siekiant užtikrinti darnaus vystymosi proceso koordinavimą aukščiausiu lygmeniu, 2000 - aisiais m. Lietuvoje sudaryta Nacionalinė darnaus vystymosi komisija, kuriai vadovavo tuometinis LR Vyriausybės Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius (Dėl nacionalinės subalansuotos..., 2000). Nacionalinė darnaus vystymosi komisija – tai institucija, svarstanti darnaus vystymosi politikos formavimo klausimus, koordinuojanti ministerijų, Vyriausybės įstaigų, kitų institucijų programų šioje srityje rengimą ir įgyvendinimą. Komisija teikia pasiūlymus LR Vyriausybei, nustato darnaus vystymosi prioritetus, analizuoja ir vertina ekonominius ir socialinius procesus, teikia informaciją darnaus vystymosi klausimais. (Čiegis, Zeleniūtė, 2008)

2003- iųjų metų rugsėjo 11 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, vadovaudamasi Europos Tarybos susitikimo (Barselona, 2002) rekomendacijomis ir Pasaulio valstybių ir vyriausybių vadovų susitikimo Johannesburge (2002) įgyvendinimo plano 162 punktu, patvirtino vieną svarbiausių Lietuvos vystymosi kryptis nustatančių teisės aktų – Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją (Subalansuotosios plėtros įgyvendinimo..., 2002). Aplinkos ministeriją Vyriausybė paskyrė atsakinga už šios strategijos įgyvendinimo koordinavimą. Prie Aplinkos ministerijos buvo sudaryta įvairių sričių ekspertų grupė, kuri turi reguliariai nagrinėti vykstančius išorinius ir vidinius pokyčius, vertinti strategijos įgyvendinimo eigą ir rengti rekomendacijas, kad išryškėję trūkumai būtų laiku šalinami.

Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2009) darnus vystymasis suprantamas kaip kompromisas tarp aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų, sudarantis galimybes pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, neperžengiant leistinų poveikio aplinkai ribų. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija – tai ilgos trukmės strateginio planavimo dokumentas, kurioje suformuluoti pagrindiniai ilgalaikiai, vidutinės trukmės bei trumpalaikiai tikslai ir uždaviniai,

numatytos jų įgyvendinimo priemonės. Strategijoje numatyta sukurti efektyvią Strategijos įgyvendinimo priežiūros sistemą, kuri leistų reguliariai vertinti pasiektą pažangą bei įvardyti iškilusias kliūtis ir susidariusias problemas. Prie Aplinkos ministerijos sudaryta įvairių sričių ekspertų grupė, kuri turi reguliariai analizuoti vykstančius pokyčius, vertinti strategijos įgyvendinimo procesą ir rengti rekomendacijas, kad išryškėję trūkumai būtų laiku šalinami (Darnaus vystymosi rodikliai, 2005).

Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos priežiūrai vykdyti yra parengtas darnaus vystymosi rodiklių, kurie tiesiogiai siejasi su Strategijoje suformuluotais tikslais ir uždaviniais, sąrašas. 2004-ais metais šie rodikliai pradedami skelbti Lietuvos statistikos metraštyje, Aplinkos ministerijos ir Statistikos departamento interneto tinklalapiuose. Tai yra labai svarbus žingsnis, užtikrinantis darnaus vystymosi proceso viešumą ir palengvinantis efektyvią Strategijos įgyvendinimo kontrolę (Darnus vystymasis, 2006).

Įvairios darnaus vystymosi nuostatos ir siekiamybės yra įtraukiamos į svarbiausius Lietuvos strateginio planavimo nacionalinio lygmens dokumentus: Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, Valstybinį strateginį atliekų tvarkymo planą, Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo priemones, Valstybės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatų įgyvendinimo programą, Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinę strategiją. Vienas naujausių darnaus vystymosi valdymo Lietuvoje dokumentų – Lietuvos 2007 – 2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija ir Veiksmų programa.

Lietuvoje yra ryškūs regioniniai gamtinių, ekonominių, demografinių ir infrastruktūrinių išteklių skirtumai, lemiantys šalies regionų socialinės-ekonominės padėties neatitikimus. Darnus vystymasis Lietuvoje iki paskutinio praėjusio amžiaus dešimtmečio vidurio tebuvo tik teorinė sąvoka. 1996 metais Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos strategijoje buvo įteisinti darnaus vystymosi principai. Siekiant subalansuoti ūkio plėtrą šalyje, pasinaudojant Europos Sąjungos šalių patirtimi, sukurta ir įgyvendinama darni veiklos planavimo sistema – rengiama nacionalinė plėtros strategija (Bendrasis programavimo dokumentas), regionų plėtros planai ir savivaldybių plėtros strateginiai planai, kurie yra integrali regionų plėtros planų dalis (Juknys, 2003). Visi šie dokumentai privalo būti tarpusavyje suderinti tam, kad būtų pasiektas maksimalus įgyvendinamų priemonių efektyvumas ir užtikrintas raidos darnumas. Kryptingas ir efektyvus darnios plėtros principų įgyvendinimas gali būti realizuotas sutelktomis vyriausybės, verslo ir visuomenės pastangomis (Čiegis, 1997).

Kaip nurodoma Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2009), Lietuvos darnaus vystymosi strateginiai prioritetai ir principai išdėstyti, atsižvelgiant į nacionalinius Lietuvos interesus, savitumą, Europos Sąjungos darnaus vystymosi strategijos, kitų programinių dokumentų nuostatas. Europos Sąjungai 2006 metais atnaujinus Europos Sąjungos darnaus vystymosi strategiją, Europos Sąjungos Taryba įpareigojo ir valstybes nares atlikti nacionalinių darnaus vystymosi strategijų peržiūrą, kad būtų užtikrintas tarpusavio suderinamumas ir nuoseklumas, atsižvelgiant į konkrečią valstybių narių situaciją. 2009 metų rugsėjo 16 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino atnaujintą Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją. Strategija buvo papildyta tokiais esminiais strategijos įgyvendinimą itin sukonkretinančiais elementais, kaip Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo priemonių planas su terminais ir atsakingais vykdytojais. Buvo paskirtos konkrečios institucijos, atsakingos už darnaus vystymosi rodiklių duomenų rinkimą ir teikimą Lietuvos statistikos departamentui, o į LR Vyriausybės nutarimą įtraukiamas specialus punktas, kuriuo Vyriausybė numato siūlyti savivaldybėms dalyvauti, įgyvendinant Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją (Naruševičius, Lazdinis, 2011).

Strategijos, darnaus vystymosi koncepcijos pagrindas Lietuvoje – aplinkosaugos, ekonominio ir socialinio vystymosi suderinimas. Strateginis tikslas – suderinti aplinkosaugos, ekonominio ir socialinio vystymosi interesus, užtikrinti švarią ir sveiką aplinką, efektyvų gamtos išteklių naudojimą, visuotinę ekonominę visuomenės gerovę, stiprias socialines garantijas ir per Strategijos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 metų), pagal ekonominius, socialinius ir gamtos išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius pasiekti 2003 metų ES-15 valstybių vidurkį, o pagal aplinkos taršos rodiklius neviršyti ES leistinių normatyvų, įgyvendinant tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimus.

Įgyvendinti šiuos siekius įmanoma tik tolesnį ūkio vystymąsi grindžiant pažangiomis, aplinkai palankiomis technologijomis (Juknys, 2005; Naruševičius, Lazdinis, 2011). Todėl mokslinei pažangai, žinioms, o ne ištekliams imlių technologijų kūrimui ir diegimui šioje strategijoje skiriama daug dėmesio. Jau įvadinėje Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos dalyje yra pabrėžiama, kad darnus vystymasis neįmanomas be plataus visuomenės dalyvavimo ne tik sprendžiant konkrečius Strategijoje nurodytus uždavinius, bet ir priimant darnaus vystymosi požiūriu svarbius įvairaus lygio sprendimus.

Lietuvos darnaus vystymosi prioritetai:

- Nuosaikus darnaus ūkio šakų ir regionų ekonomikos vystymas;

- Socialinių ir ekonominių skirtumų tarp regionų ir regionų viduje mažinimas, išsaugant jų savitumą;
- Pagrindinių ūkio šakų poveikio aplinkai mažinimas;
- Daugiabučių namų modernizavimas ir šilumos energijos sąnaudų būsto sektoriuje gerokas sumažinimas – tai, be kita ko, prisidėtų prie pastangų švelninti klimato kaitą (naujas aktualus prioritetas, įtrauktas 2009 metais);
- Pavojaus žmonių sveikatai mažinimas;
- Pasaulio klimato kaitos padarinių švelninimas;
- Geresnė biologinės įvairovės apsauga;
- Nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas;
- Visuomenės švietimas (įskaitant aplinkosauginį švietimą ir aplinkai palankaus gyvenimo būdo propagavimą);
- Mokslinių tyrimų vaidmens didinimas ir modernių, mažesnę neigiamą poveikį aplinkai darančių gamybos ir informacijos technologijų kūrimas ir diegimas.

Atnaujintoje nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje patikslinti pagrindiniai prioritetai. Suformuluoti du nauji prioritetai: tausojantis vartojimas ir vystomasis bendradarbiavimas. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2009) pastarasis prioritetas yra atnaujintos Europos Sąjungos darnaus vystymosi strategijos prioriteto – „Skurdas pasaulyje ir darnaus vystymosi iššūkiai“ atitikmuo, atspindintis svarbiausius Lietuvos išipareigojimus taikos užtikrinimo pasaulyje ir skirtumų tarp išsivysčiusių ir besivystančių valstybių mažinimo srityse. Principų pavadinimai supaprastinti, jie tapo lengviau suprantami visuomenei. Buvo atsisakyta sudėtingų tarptautinių terminų. Sudėtingesni ir ilgesni principai buvo išskaidyti į kelis. Prisdėjo pagrindinių teisių rėmimo ir apsaugos principas, įtvirtintas Lisabonos sutartyje, kaip viena esminių politikos formavimo Europos Sąjungoje kryptių.

Lietuvos nacionalinės darnaus vystymosi strategijos parengimas galutinai įteisino darnaus vystymosi įgyvendinimą viešose institucijose, tarp jų ir savivaldybėse, užtikrinant darnų strateginį planavimą. Strategijos atnaujinimas ir jos priežiūros sistema parodo skiriamą dėmesį darnaus vystymosi siekiams.

Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos principai:

Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos principai

<i>Dalyvavimo (partnerystės)</i>	Darnaus vystymosi strategija gali būti sėkmingai įgyvendinta tik dalyvaujant ir bendradarbiaujant kaip lygiaverčiai partneriai įvairioms visuomenės socialinėms grupėms, tarpvalstybinėms, valstybinėms, savivaldos ir privačioms institucijoms bei asmenims.
<i>Atsipirkimo</i>	Aplinkos apsaugos priemonės neturi būti traktuojamos kaip neišvengiamos papildomos išlaidos ekonomikos plėtros sąskaita. Turi būti įteisinti ekonominiai ir organizaciniai mechanizmai, didinantys aplinkosauginių priemonių ekonominį efektyvumą ir užtikrinantys jų atsipirkimą.
<i>Vadovavimo (lyderystės)</i>	Darnaus vystymosi proceso kryptingumo užtikrinimas, racionalus žinybinių, regioninių, institucinių ir grupinių interesų suderinimas ir apribojimas bendrų visuomenės interesų labai įmanomas tik esant pakankamai stipriam valstybinio, regioninio ir savivaldybių lygmens vadovavimui ir aiškiam tarpinstituciniam funkcijų pasidalinimui.
<i>Atsakomybės (teršėjas moka)</i>	Įgyvendinant darnaus vystymosi strategiją šio principo galiojimas turi būti žymiai išplėstas, ypatingą dėmesį skiriant transport sektoriui.
<i>Subsidarumo</i>	Efektyvesniam darnaus vystymosi proceso valdymui, sprendimų priėmimas turi būti decentralizuotas ir priartintas prie vietų, kurias šie sprendimai labiausiai įtakoja, daugiau teisių deleguojant regionams ir savivaldybėms.
<i>Lankstumo</i>	Pagrindiniai darnaus vystymosi prioritetai, tikslai ir uždaviniai bei jų įgyvendinimo priemonės turi būti lanksčiai derinami ir reguliariai koreguojami, atsižvelgiant į sparčiai kintančias išorines ir vidines sąlygas.
<i>Lygių galimybių</i>	Visų dabartinių metu gyvenančių ir ateinančių kartų bei visų regionų ir kitų teritorinių padalinių gyventojams turi būti užtikrintos vienodos galimybės naudotis ekonominės plėtros ir socialinio vystymosi rezultatais bei turėti švarią ir sveiką aplinką.
<i>Susietumo (integralumo)</i>	Darnaus vystymosi tikslai ir uždaviniai turi būti įgyvendinami susiejant į vieningą visumą aplinkosauginius, ekonominius ir socialinius plėtros tikslus, įvairių ūkio sektorių bei įvairių region vystymosi strategijas.
<i>Prieinamumo</i>	Išlaidos susijusios su aplinkos apsauga ir tvarkymu (atliekų tvarkymas, nuotekų valymas ir pan.) neturi būti perkeliamos vien ant mokesčių mokėtojų pečių ir šios paslaugos turi būti nesunkiai prieinamos visiems gyventojams. Todėl diegiamos priemonės turi būti pagrįstos pažangiomis, ekonomiškai ir ekologiškai efektyviomis technologijomis.
<i>Atsargumo</i>	Ekonominė plėtra turi būti vykdoma atsargiai, kad ji darytų minimalų neigiamą poveikį aplinkai. Planuojamai ūkinei veiklai turi būti atliekamas poveikio aplinkai vertinimas. Ūkio šakų plėtros programoms ir teritoriniams planams turi būti atliekamas strateginis jų įgyvendinimo poveikio aplinkai vertinimas.
<i>Ekologinio aktyvumo (dematerializacijos)</i>	Vadovaujantis šiuo principu, gamyba ir paslaugos turi augti žymiai greičiau nei gamtos išteklių naudojimas, tai yra tam pačiam gaminių ir paslaugų kiekiui turi būti

	sunaudojama vis mažiau energijos ir kitų gamtos išteklių. “Gauti daugiau sunaudojant mažiau” yra galutinis šio principo įgyvendinimo tikslas. Platesnis antrinių žaliavų panaudojimas yra viena svarbiausių gamybos dematerializacijos priemonių.
<i>Pakeitimo (transmaterializacijos)</i>	Pavojingos aplinkai ir žmonių sveikatai medžiagos turi būti keičiamos nepavojingomis, o išsenkantys išteklių – atsinaujinančiais.
<i>Mokslo ir žinių bei technologinės pažangos</i>	Vadovaujantis šiuo principu įvairių sektorių ir jų šakų vystymasis turi būti grindžiamas šiuolaikiškais mokslo pasiekimais, žiniomis ir pažangiomis bei aplinkai palankiomis technologijomis.

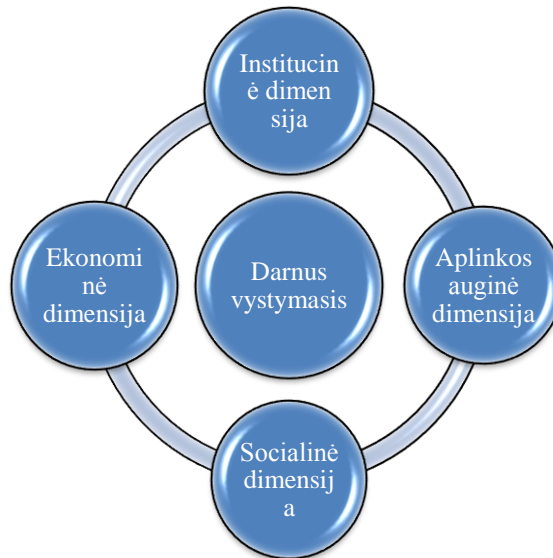
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Nacionaline Darnaus vystymosi strategija (2009).

Darnaus vystymosi principai grindžiami ekonomikos, socialinės plėtros ir aplinkos apsaugos tarpusavio priklausomybe. Jų taikymas įvairiose veiklose įgalina įgyvendinti užsibrėžtus tikslus, darniai vystyti aukščiau išvardintas sritis.

Konferencija Rio + 20. Rio + 20 tai Jungtinių Tautų rengiama tarptautinė aplinkos apsaugos ir darnaus vystymosi konferencija, vykusio 2012 m. birželio 20-22 dienomis Rio de Žaneire, Brazilijoje. Ji organizuota, siekiant pažymėti Aplinkos ir plėtros konferencijos dvidešimtmetį, aptarti įgyvendintus ir esamus tikslus, naujus iššūkius (United Nations Conference..., 2012).

Konferencijoje daugiausia dėmesio buvo skiriama žaliajai ekonomikai ir darnaus vystymosi institucinei dimensijai. Pabrėžta, kad minėtų trijų sričių tikslus galima suderinti tik naudojantis institucine aplinka, nes jų priimami sprendimai veikia ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę sritis, o šios, savo ruožtu, daro poveikį institucijoms (žr. 4 pav.). Konferencijoje dalyvavusios šalys priėmė teisiškai neįpareigojantį dokumentą „Ateitis, kurios norime“ (angl. *The Future We Want*), kuriame atnaujino įsipareigojimus siekti darnaus vystymosi (The Future We Want). Buvo susitarta dėl darnaus vystymosi tikslų, kurie pakeistų 2015 m. pasibaigiančius tūkstantmečio vystymosi tikslus (žr. 1 priedas).

Konferencijos rezultatų leidinyje pripažįstama, kad „demokratija, gerasis valdymas ir įstatymų valdžia nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis, kaip ir įgalinančioji aplinka, yra darnaus vystymosi, apimančio subalansuotą ir visaapimantį ekonominį augimą, socialinį vystymąsi, aplinkos apsaugą, skurdo ir bado šalinimą, pagrindas“. (Domarkas, Juknevičienė, Kareivaitė 2012, p. 462).

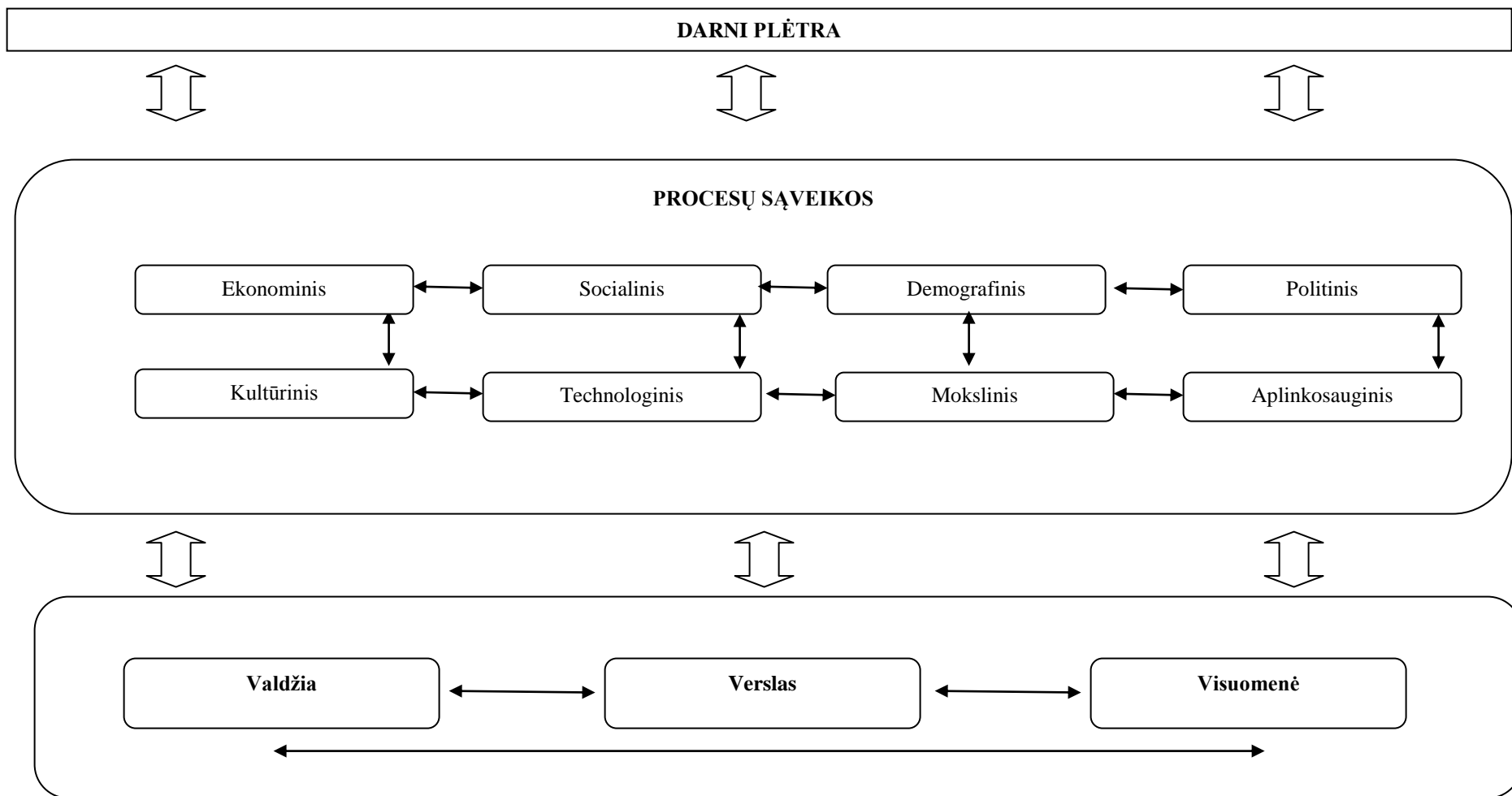
4 pav. Darnaus vystymosi sričių sąveika

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Domarku, Juknevičiene, Kareivaite 2012 ir Rio+20.

Buvo patvirtinta, kad būtina darnaus vystymosi, įskaitant darnaus ir integruoto ekonomikos augimo, socialinės plėtros, aplinkos apsaugos, skurdo ir alkio panaikinimo, palankios aplinkos, būtina sąlyga – demokratija, geras valdymas ir teisinė valstybė nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis (Rio+20). Norint pasiekti darnaus vystymosi tikslų, reikia visais lygmenimis veiksmingų, skaidrių, atskaitingų ir demokratiškų institucijų.

Vienas pagrindinių darnaus vystymosi keliamų iššūkių – skirtingų veiksmų ir sektorių integracija, taikant holistinį požiūrį ir įveikiant tarp disciplinų egzistuojančius barjerus. Dėl šios priežasties darnaus vystymosi užtikrinimas tapo rimtu iššūkiu politinius sprendimus priimantiems veikėjams, kurie dažnai linkę siekti rezultatų tik vienoje iš trijų darnos sričių, nesusimąstydami apie šių rezultatų poveikį likusioms sritims. Akcentuotinas sisteminis požiūris į visas keturias darnaus vystymosi dimensijas. (Tinklaveika darnaus kaimo..., 2013).

Viešojo administravimo problemų visumoje prioritetiškėmis yra laikytinos tos, kurios orientuojamos į aktualių valstybės ir visuomenės raidos nuostatų įgyvendinimą. J. Grizans, J. Vanags (2010, p. 110) pateikia darnių miestų plėtros proceso sąveikų schemą (žr. 5 pav.):

5 pav. Darnių miestų plėtros proceso sąveikų schema

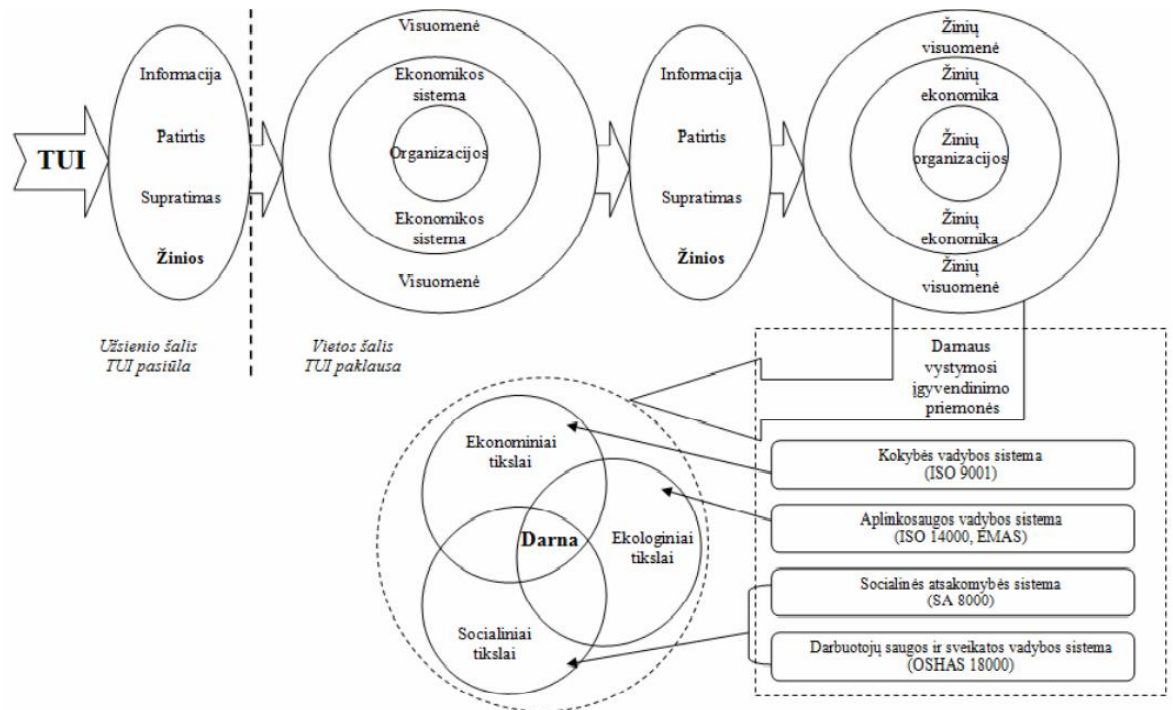
Šaltinis: Grizāns, Vanags, 2010.

Iš pateiktos schemos galima teigti, kad darni miestų plėtra apima ne tik ekonominį, socialinį ir ekologinį aspektus. Tam, kad miesto ar savivaldybės plėtra būtų darni, valdžios, verslo ir visuomenės atstovai turi tarpusavyje bendradarbiauti, kartu įtakoti bei kontroliuoti ekonominių, socialinių, demografinių, politinių, kultūrinių, technologinių, mokslinių bei aplinkosauginių procesų sąveikas (Domarkas, Juknevičienė ir kt., 2012).

Vietos savivaldos raidos ir pažangos procesai yra neatsiejami nuo naujų iššūkių, tarp kurių daug dėmesio skiriama darniam vystymuisi. Žinios visada buvo svarbios ekonomikai ir visuomenei, tačiau pastaruoju metu išaugęs žinių valdymo poreikis daro įtaką tam, kad jų naudojimas ir pritaikomumas institucijose, ekonominėse sistemose bei visuomenėje tampa svarbiu darnaus vystymosi veiksmu (Dementjeva, 2011).

Žiniomis grįsta ekonomika ir darnus vystymasis yra neatsiejami vienas nuo kito. Efektyviam darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui itin svarbu kurti, formuoti žinių visuomenę, kuri paspartins darnaus vystymosi procesus. Transformacija darnaus vystymosi link galima, tik jei įvyks kardinalūs žmonių vertybinių nuostatų pokyčiai ir iškils nauja etika, naujas požiūris į gamtą, numatantis visų atsakomybę išsaugant sveikus santykius su gamta ir sveiką aplinką ateities kartoms. Įgyvendinti darnaus vystymosi siekius įmanoma per žinių visuomenės sukūrimo procesą, grindžiant tolimesnę ūkio plėtrą pažangių technologijų ir valdymo sistemų taikymu (Dementjeva, 2011). Bendruomenių įtraukimas į viešąjį valdymą yra tarsi ėjimas darnaus valdymo link. Planuojant, rengiant strateginius plėtros planus, yra būtina atsižvelgti ir į regiono sociokultūrinę ir geopolitinę padėtį. Strategijos pilnai įgyvendinti praktiškai neįmanoma be aktyvios visuomenės paramos (Domarkas, 2004).

Remiantis mokslinės literatūros analize ir empiriniu socialinių – ekonominių bei ekologinių reiškinių stebėjimu, Dementjeva (2011) pateikia integruotą modelį, rodantį sąsajas tarp tiesioginių užsienio investicijų (toliau – TUI) ir žinių visuomenės kūrimo proceso darnaus vystymosi kontekste:

6 pav. TUI poveikio žinių visuomenės kūrimui darnaus vystymosi kontekste modelis

Šaltinis: Dementjeva, (2011).

Modelyje teigiama, kad veiksmingam darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui itin svarbu kurti, formuoti žinių visuomenę, kuri paspartins darnaus vystymosi procesus. Dementjevos (2011) cituojamas Čiegis (2005) pažymi, kad darnaus vystymosi koncepcija įpareigoja organizacijas ir tuo pačiu kiekvieną organizacijos, ekonominių sistemų ir, pagaliau, visuomenės narį keisti savo pasaulėžiūrą ir elgseną darnumo kontekste. Svarbus žinių visuomenės formavimo veiksnys yra tiesioginis užsienio investavimas, per kurį investicijas priimanči šalis gauna informaciją, patirtį, supratimą bei žinias, suteikiančias galimybes nuolat kelti darbuotojų kvalifikaciją, tobulinti jų įgūdžius, gerinti technologijų infrastruktūrą, tobulinti organizacijų valdymo procesus.

Regionų konkurencingumo didinimas, panaudojant ir tinkamai įsisavinant tikslingas investicijas visoje Europos Sąjungoje ir sudarant didesnes ekonomines galimybes, padedančias žmonėms įgyvendinti savo gebėjimus, turėtų tapti visuotinai naudinga ES ekonomikos augimo potencialo pagrindu. Europos Sąjunga šitaip skatina, kad investicijos pasiektų ne tik didelius regionus, kurie ir taip

jau yra pakankamai ekonomiškai stiprūs, bet ir mažesnius, kartu padėdama jiems greičiau vystyti ekonominę politiką ir skatindama jų konkurencingumą. Tinkamai vykdoma regioninė politika padeda mažinti dėl įvairių ekonomikos netolygumų atsiradusį per didelį gyventojų tankumą ir „piltuvo efekto“ poveikį („Darbas regionų labui“, 2003).

ES tolesnės darniosios plėtros sąlygomis turi būti įgyvendinamos nuostatos, kad būtų sprendžiamos nacionalinių, regioninių bei sektorinių ekonominių sistemų modernizavimo bei konkurencingumo didinimo problemos, skirtos sukurti bendrą ir nedalomą žiniomis grindžiamą visuomenę ir žinių ekonomiką visoje Europos Sąjungos erdvėje (Dzemyda, Melnikas, 2009).

1.2. Gero valdymo koncepcijos principų analizė

Geras valdymas, kaip vis labiau populiarėjanti mokslinių tyrimų tema, neabejotinai yra ir kritinė dinaminio požiūrio į valstybės valdymą ir administravimą dimensija. Šiuolaikinė visuomenė, susidurianti su įvairiais globalizacijos, ekonominės konkurencijos, socialinių ir politinių neramumų, technologinių pokyčių, klimato atšilimo, išsenkančių gamtos išteklių ir pan. sąlygotais iššūkiais, vis daugiau dėmesio skiria valstybės politikos įgyvendinimui viešojo administravimo aspektu (Domarkas ir kt. 2012). Daugelyje išsivysčiusių valstybių geras valdymas tampa viešojo valdymo vystymosi varikliu, įgalinančiu pasiekti vis geresnį viešųjų paslaugų teikimo lygį ir atitinkamą piliečių pasitenkinimą valdymo sistemos veikla.

Geras valdymas neturi vieno apibrėžimo. Vienas populiariausių „gero valdymo“ apibrėžimų yra pateiktas Pasaulio banko, kuris sako, kad geras valdymas reiškia tradicijas ir institucijas šalyje, pagal kurias yra naudojama valdžia, o tai apima: 1) procesą, per kurį valdžia yra parenkama, stebima ir pakeičiama, 2) valdžios gebėjimą efektyviai formuluoti ir įgyvendinti pagrįstas politikas, 3) piliečių ir valstybės pagarbą institucijoms, kurios tarp jų valdo ekonomines ir socialines sąveikas (Šaparnienė, Krupavičius, 2013). Remiantis pateiktu pasaulio banko apibrėžtimi, geras valdymas tai patikimas viešojo sektoriaus valdymas (pagal veiksmingumo, efektyvumo, ekonomiškumo kriterijus), atsakomybė, laisva informacijos sklaida (skaidrumas) ir pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms.

Ekonominės problemos, veikiant socialinių grupių susivienijimams, didėjantys aplinkosauginiai reikalavimai, besiformuojantys pasaulio instituciniai tinklai, vis stiprėjanti įtampa tarp įvairių interesų grupių - visa tai sudarė prielaidos įsitvirtinti darnaus vystymosi koncepcijai. Darnaus vystymosi koncepcija tapo neatsiejamu šiuolaikinės demokratinės visuomenės atributu, ypač aktuali mokslinių tyrimų objektu.

Pastaruoju metu sąvokos „valdymas“ ir „geras valdymas“ vis dažniau yra naudojamos plėtros/vystymosi literatūroje. Vadinamasis blogas valdymas, subalansuotumo nebuvimas yra laikomas viso „blogio“ pagrindu. Pagrindinės finansų ir valdžios institucijos vis dažniau teikdamos pagalbą tikisi „gerą valdymą“ gauti kaip grąžą. Pati aktualiausia gero valdymo vertybė – tai abipusis piliečių (visuomenės, bendruomenės) ir valdžios pasitikėjimas, bendradarbiavimas ir dalyvavimas, suinteresuotų piliečių įtraukimas į valdymą.

Šaparnienė (2010), cituojant Dahal, Hari ir kt., teigia, kad: „gero valdymo esmė yra sudaryta iš teisingos visuomenės, kurios pagrindą sudaro dalyvavimo, laisvės, lygybės ir bendradarbiavimo principai“ (Šaparnienė, 2010, p. 112). Geras valdymas užtikrina galimybę naudotis ištekliais nepaisant lyties, socialinio statuso, tautybės ar religijos skirtumų. Skiriamasis gero demokratinio valdymo bruožas – gebėjimas apsaugoti asmenis nuo diskriminacijos, nesaugumo ir baimės. Dalyvavimo, išraiškos, komunikacijos, sąžiningo darbo pasirinkimo laisvė ir žmonių potencialo suvokimas taip pat yra svarbūs elementai sudarantys brandžią ir idealią valdymo sistemą bei teisingą ir objektyvią visuomenę (Šaparnienė, 2010). Panašiai gerojo valdymo esmę apibrėžia ir Hirst, nurodydamas, kad gero valdymo esmė yra sukurti veiksmingą politinę sistemą, kuri būtų palanki privačiai ekonominei veiklai, t.y., stabilų režimą, teisinę valstybę, veiksmingą valstybės administraciją ir stiprią nepriklausomą nuo valstybės pilietinę visuomenę (Šaparnienė, Krupavičius, 2013).

Geras valdymas turi šias charakteristikas: sąžiningi rinkimai, atstovavimas ir dalyvavimas (bendrininkavimas), reagavimas, produktyvumas ir efektyvumas, atvirumas ir skaidrumas, teisinė valstybė (teisinė valdžia, teisėtas valdymas), etiška elgsena, kompetencija ir pajėgumas, novatoriškumas (inovacija) ir atvirumas pokyčiams, tvarumas ir ilgalaikė orientacija, patikimas finansų valdymas, žmogaus teisės, kultūrinė įvairovė ir socialinė sanglauda (susitelkimas), atskaitomybė (žr. 7 pav.) (Šaparnienė, 2010):

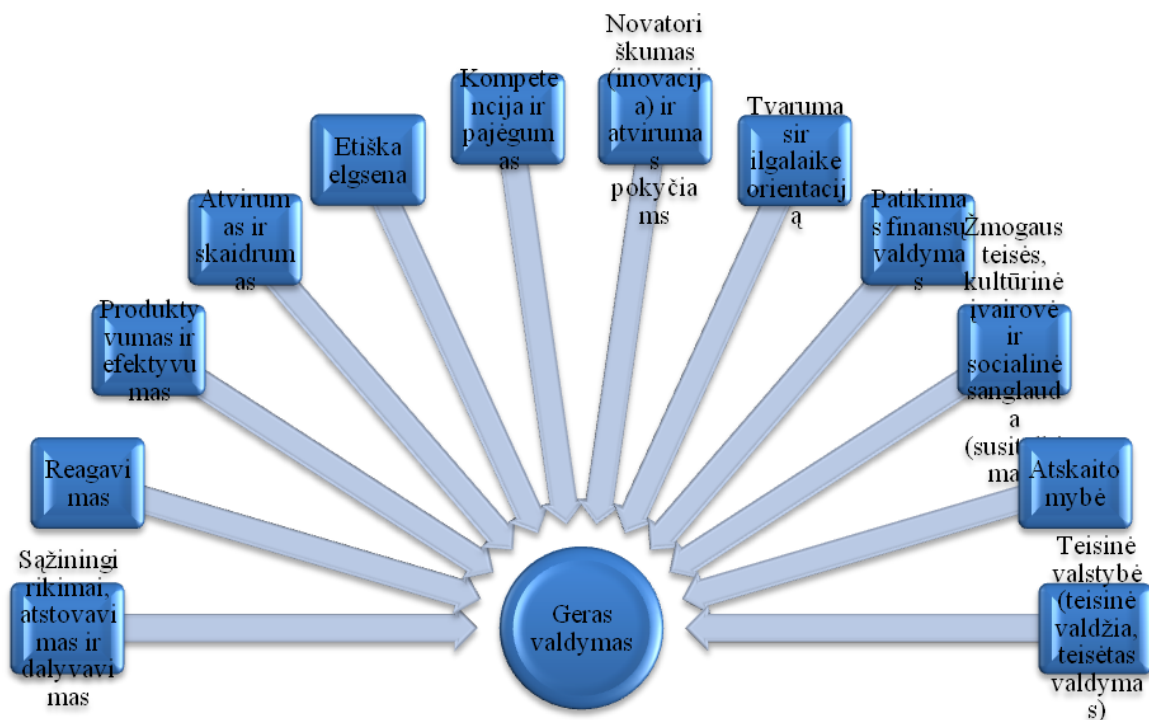
Šių principų samprata pateikiama 2 lentelėje.

Geras valdymas (savivaldoje)

Eil. Nr.	Principai	Samprata
1.	Sąžiningi rinkimai, atstovavimas ir dalyvavimas (bendrininkavimas)	Piliečiams yra suteikiama reali galimybė dalyvauti valstybės (valstijos) valdyme, išreikšti savo nuomonę valstybės (valstijos) valdymo klausimais.
2.	Reagavimas	Tikslai, taisyklės, struktūros ir procedūros yra pritaikomos, atsižvelgiant į piliečių poreikius ir lūkesčius, vietos valdžios institucijos bando reaguoti į visuomenės poreikius.
3.	Produktyvumas ir efektyvumas	Tikslai yra įgyvendinami geriausiai panaudojant turimus išteklius; rezultatai atitinka sutartus tikslus.
4.	Atvirumas ir skaidrumas	Užtikrinama visuomenės prieiga prie viešos informacijos, formuojant sampratą, kaip yra sprendžiami savivaldos klausimai; sprendimai yra priimami ir įgyvendinami pagal taisykles ir reglamentus.
5.	Teisinė valstybė (teisinė valdžia, teisėtas valdymas)	Yra užtikrinama, kad vietos valdžios institucijos tvirtai laikosi įstatymų ir teisminių sprendimų; taisyklės ir reglamentai yra priimami pagal procedūras, numatytas teisės akto ir nešališkai.
6.	Etiška elgsena	Visuomenės gerovė yra aukščiau nei asmeniniai interesus
7.	Kompetencija ir pajėgumas	Yra užtikrinama, kad vietos valdžios institucijų atstovai, valstybės pareigūnai gali atlikti savo pareigas profesionaliai, nuolat tobulindami savo kompetencijas ir rodydami geresnius rezultatus.
8.	Novatoriškumas (inovacija) ir atvirumas pokyčiams	Reikalaujami nauji, modernūs ir efektyvūs problemų sprendimai, atvirumas pokyčiams, pasirengimas mokytis iš geros patirties.
9.	Tvarumas ir ilgalaikė orientacija	Bendruomenės tvarumas, atsižvelgiama į ateities kartų poreikius ir interesus.
10.	Patikimas finansų valdymas	Vietos valdžios institucijos užtikrina tinkamą viešųjų išteklių panaudojimą, įgyvendinamas veiksmingas finansų valdymas.
11.	Žmogaus teisės, kultūrinė įvairovė ir socialinė sanglauda	Be vietos institucijų įtakos įtakos sferos, žmogaus teisės yra gerbiamos ir saugomos, kovojama su bet kokio pagrindo

	(susitelkimas)	diskriminacija, kultūrinė įvairovė yra vertinama kaip pranašumas, visada skatinama socialinė sanglauda tarp visų sluoksnių piliečių.
12.	Atskaitomybė	Užtikrinama, kad vietos valdžios institucijos yra atsakingos už priimtus sprendimus, gali išklausti ir piliečių nuomonę ir lūkesčius.

Šaltinis: D. Šaparnienė (2010).

7 pav. Gero valdymo charakteristikos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Šaparniene, 2010.

Darnaus vystymosi pagrindas kiekvienos šalies viduje – tai tinkama aplinkosaugos, socialinė ir ekonominė politika, į žmonių poreikius reaguojančios demokratinės institucijos, įstatymo viršenybės principu grindžiama valdžia, antikorupcinės priemonės, lyčių lygybė ir investicijoms palanki aplinka. Geras valdymas yra labai svarbus darniam vystymuisi. Patikimos ekonominės politikos kryptys, stabilios demokratinės institucijos, atsižvelgiančios į žmonių poreikius, ir pagerinta infrastruktūra yra pagrindas užtikrinant darnų ekonominį augimą, naikinant skurdą, sukuriant darbo vietas. Ne mažesnę reikšmę ir pasipirtį turi ir laisvė, taika ir saugumas, šalies vidinis stabilumas, pagarba žmogaus teisėms,

įskaitant ir vystymosi teisę, įstatymų viršenybę, lyčių lygybę, į rinką orientuotos politikos kryptys bei bendras įsipareigojimas teisingoms ir demokratinėms visuomenėms (Rio +20, 2012).

3 lentelė

Gero valdymo ir darnaus vystymosi principų sąsajos

Gero valdymo principai	Darnaus vystymosi planavimo principai	Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos principai
<p>Dalyvavimas</p> <p>Organizuota pilietinė visuomenė; asociacijos ir išraiškos laisvė;</p> <p><i>(visi piliečiai turi turėti balsą priimant sprendimus, tiesiogiai ar per atstovus).</i></p>	<p>Dalyvavimas</p> <p>Pagrindinės bendruomenės grupės įsitraukia/įsilieja į visuomeninę veiklą.</p>	<p>Dalyvavimas (partnerystė)</p> <p>Strategijos įgyvendinime lygiateisiais partneriais dalyvauja įvairios visuomenės socialinės grupės, tarpvalstybinės, valstybinės, savivaldos, privačios institucijos bei piliečiai.</p>
<p>Skaidrumas</p> <p>Teisiškai pagrįstas sprendimų priėmimas ir jų vykdymas;</p> <p>Laisvai prieinama informacija;</p> <p><i>(jos pateikiama pakankamai, kad būtų galima stebėti ir suprasti institucijų veiklą).</i></p>	<p>Skaidrumas</p> <p>Visa reikiama informacija lengvai pasiekama, visi sprendimai priimami ir vykdomi viešai.</p>	<p>Skaidrumas</p> <p>Visa informacija visiems prieinama.</p>
<p>Reagavimas, jautrus atsakas</p> <p>Visų interesų grupių aptarnavimas laiku;</p> <p><i>(institucijos turi siekti padėti visoms suinteresuotosioms šalims).</i></p>	<p>Vietinė svarba</p> <p>Bendruomenės veiksmi yra atitinkantys vietos poreikius, realūs ir įgyvendinami.</p>	<p>Prieinamumas</p> <p>Aplinkos apsaugos išlaidos neturi būti perkeliamos vien mokesčių mokėtojams, turi būti diegiamos pažangios, ekonomiškai ir ekologiškai veiksmingos technologijos; visos paslaugos turi būti nesunkiai prieinamos visiems gyventojams.</p>
<p>Konsensusas, orientuotas į susitarimą</p> <p>Tinkamas įvairioms interesų grupėms</p>	<p>Vietinė svarba</p> <p>Bendruomenės veiksmi yra atitinkantys vietos poreikius,</p>	<p>Subsidiarumas</p> <p>Darnaus vystymosi proceso valdymo sprendimai priimami tuo lygiu, kuriame</p>

<p>susitarimas (<i>geras valdymas remiasi susitarimo siekiu ir įvairių interesų derinimu, siekiant geriausios politikos ar procedūrų</i>).</p>	<p>realūs ir įgyvendinami.</p>	<p>jie veiksmingiausi.</p>
<p>Teisingumas, nešališkumas</p> <p>Vienodos galimybės visiems individams, grupėms, kad būtų užtikrinta jų socialinė gerovė (<i>kiekvienam piliečiui sudaromos sąlygos pagerinti ar išlaikyti savo gerovę</i>).</p>	<p>Lygybė, teisingumas</p> <p>Ekonominė veikla yra darni, ekologiškai pagrįsta, socialiai teisinga visoms visuomenės grupėms, piliečiams.</p>	<p>Vienodų sąlygų sudarymas</p> <p>Patenkinti dabarties kartų poreikius ir sudaryti galimybes ateities kartoms tenkinti savuosius.</p> <p>Lygios galimybės</p> <p>Visų teritorijų visiems piliečiams ir jų palikuonims turi būti užtikrintos vienodos galimybės naudotis ekonominio ir socialinio vystymosi rezultatais, gyventi švarioje ir sveikoje aplinkoje.</p>
<p>Efektyvumas, veiksmingumas</p> <p>Racionalus turimų išteklių naudojimas (<i>siekiami poreikius tenkinančių rezultatų, geriausiai panaudojant turimus išteklius</i>).</p>	<p>Ekologinis ribojimas</p> <p>Visose aplinką veikiančiose veiklose racionaliai naudojami gamtos išteklių.</p>	<p>Ekologinis veiksmingumas</p> <p>Tam pačiam gaminių ir paslaugų kiekiui turi būti sunaudojama vis mažiau energijos ir gamtos išteklių – gauti daugiau, sunaudojant mažiau; platesnis antrinių žaliavų naudojimas.</p>
<p>Atskaitingumas</p> <p>Vieša atskaitomybė visuomenei, instituciniams dalininkams (<i>asmenys, priimančys sprendimus vyriausybėje, privačiose ir nevyriausybinėse organizacijose, yra atskaitingi visuomenei ir suinteresuotoms šalims</i>).</p>	<p>Partnerystė ir atsakomybė</p> <p>Kolektyvinei atsakomybei steigiamos suinteresuotų grupių sąjungos; kiekviena grupė atskaitinga už savo priimtus sprendimus.</p> <p>Skaidrumas</p> <p>Visa reikiama informacija lengvai pasiekama, visi sprendimai priimami ir</p>	<p>Atsakomybė</p> <p>Teršėjas moka.</p>

	vykdomi viešai.	
--	-----------------	--

Šaltinis: Krankalis, Anzelytė (2013).

1.3. Darnaus vystymosi ir gero valdymo principų sąsajos vietos savivaldos lygmenyje

Gerą valdymą visuomenė kartais supranta kiek skirtingai, pavyzdžiui, Pasaulio bankas gerą valdymą apibrėžia, kaip turintį savas tradicijas, kur valdžia šalyje dirba visuomenės naudai, o Europos Komisija gerą valdymą supranta, kaip valstybės gebėjimą aptarnauti gyventojus. Gero valdymo principai – tai privataus sektoriaus, pilietinės visuomenės, valdžios bendradarbiavimas. Tai yra pagrindas, siekiant užsibrėžtų tikslų (Farrington, 2009). Siekiant geresnio bendradarbiavimo tarp visų suinteresuotų pusių, septintojo pasaulinio forumo deklaracijoje nurodoma, kad pasitikėjimo valdžia didinimas yra pasaulinio masto uždavinys. Viešojo administravimo tobulinimo nuostata – demokratinio valdymo įtvirtinimas ir skaidrumo bei atskaitingumo didinimas ir piliečių įtraukimas. Geras valdymas yra idealas, kurį sunku pasiekti savo visuma. Labai nedaug šalių ir visuomenių priartėję prie tokio gero valdymo suvokimo.

Šie Farrington (2009), Šaparnienės (2010), Juškevičienės (2013) pateikti teiginiai ir apibrėžimai atskleidžia aiškias gerojo valdymo bei darnaus vystymosi sąsajas. Norint apibrėžti gerojo valdymo esmę ir susieti ją su darnaus vystymosi principais, galima remtis Šaparnienės (2010) teiginiu: „Geras valdymas užtikrina galimybę naudotis ištekliais, nepaisant lyties, socialinio statuso, tautybės ar religijos skirtumų, o darnus vystymas padeda šiuos išteklius paskirstyti racionaliai, kad kuo efektyviau būtų galima juos panaudoti“. Tiek darnaus vystymosi atveju, tiek gerojo valdymo įgyvendinimo atveju yra reikalingas žmonių švietimas bei abiejose savokose pabrėžiama piliečių dalyvavimo esmė. Daugiau gero ir darnaus valdymo sąsajų pateikiama 4 lentelėje.

4 lentelė

Geras ir darnus valdymas savivaldoje

Principas	Principo samprata kaip gerojo valdymo	Principo samprata kaip darnaus vystymosi
Sąžiningi rinkimai,	Piliečiams yra suteikiama	Piliečių dalyvavimo

atstovavimas ir dalyvavimas (bendrininkavimas)	reali galimybė dalyvauti valstybės (valstijos) valdyme, išreikšti savo nuomonę valstybės (valstijos) valdymo klausimais.	principas – švietimas, ugdomas sąmoningumas. Įmonių ir socialinių partnerių dalyvavimo principas - įmonių bendradarbiavimas, bendra atsakomybė.
Reagavimas	Tiksmai, taisyklės, struktūros ir procedūros yra pritaikomos, atsižvelgiant į piliečių poreikius ir lūkesčius, vietos valdžios institucijos bando reaguoti į visuomenės poreikius.	Politikos nuoseklumo ir reglamentavimo principas – politikos veiklų nuoseklumas bei veiksmų darna. Jautrumas – galimybės laiku pastebėti, įvertinti vykstančius pokyčius bei priimti sprendimus problemoms spręsti
Produktyvumas ir efektyvumas	Tiksmai yra įgyvendinami geriausiai panaudojant turimus išteklius; rezultatai atitinka sutartus tikslus.	Strategijos integravimo principas – ekonomikos, socialinių ir aplinkosauginių veiksmų integralumas. Naudingumas-leidžia pagrįsti ir priimti racionalius, DV užtikrinančius sprendimus.
Atvirumas ir skaidrumas	Užtikrinama visuomenės prieiga prie viešos informacijos, formuojant sampratą, kaip yra sprendžiami savivaldos klausimai; sprendimai yra priimami ir įgyvendinami pagal taisykles ir reglamentus.	Atviros ir demokratinės visuomenės principas - teisė į informaciją.
Teisinė valstybė (teisinė valdžia, teisėtas valdymas)	Yra užtikrinama, kad vietos valdžios institucijos tvirtai laikosi įstatymų ir teisminių sprendimų; taisyklės ir reglamentai yra priimami pagal procedūras, numatytas teisės aktų ir nešališkai.	Pagrindinių teisių rėmimo ir apsaugos principas.
Etiška elgsena	Visuomenės gerovė yra aukščiau nei asmeniniai interesai	Reprezentatyvumas – atstovauja analizuojamą ir vertinamą DV aspektą.
Kompetencija ir pajėgumas	Yra užtikrinama, kad vietos valdžios institucijų atstovai, valstybės pareigūnai gali atlikti savo pareigas profesionaliai, nuolat tobulindami savo kompetencijas ir rodydami geresnius rezultatus.	Pasinaudojimo geriausiomis turimomis žiniomis principas.
Novatoriškumas (inovacija) ir atvirumas pokyčiams	Reikalaujami nauji, modernūs ir efektyvūs problemų sprendimai, atvirumas pokyčiams, pasirengimas mokytis iš geros patirties.	Mokslo ir žinių bei technologinės pažangos principas - vystymasis pagrįstas mokslo laimėjimais, žiniomis, naujausiomis aplinkai kuo mažesnę neigiamą poveikį darančiomis technologijomis.
Tvarumas ir ilgalaikė orientacija	Bendruomenės tvarumas, atsižvelgiama į ateities kartų poreikius ir interesus.	Atsargumo principas - prevenciniai veiksmai vengiant žalos visuomenei ir aplinkai. Pastovumas – iš esmės nepasikeis

		po neįžymių metodologinių ar duomenų bazės struktūros pakeitimų
Patikimas finansų valdymas	Vietos valdžios institucijos užtikrina tinkamą viešųjų išteklių panaudojimą, įgyvendinamas veiksmingas finansų valdymas.	Pakeitimo principas - pavojingos medžiagos keičiamos nepavojingomis, o išsenkantieji ištekliai – atsinaujinančiais.
Žmogaus teisės, kultūrinė įvairovė ir socialinė sanglauda (susitelkimas)	Be vietos institucijų įtakos įtakos sferos, žmogaus teisės yra gerbiamos ir saugomos, kovojama su bet kokio pagrindo diskriminacija, kultūrinė įvairovė yra vertinama kaip pranašumas, visada skatinama socialinė sanglauda tarp visų sluoksnių piliečių.	Vienodų sąlygų visų kartų ir tos pačios kartos atstovams sudarymo principas. Paprastumas– sprendimai suprantami ir specialistams, ir visuomenei.
Atskaitomybė	Užtikrinama, kad vietos valdžios institucijos yra atsakingos už priimtus sprendimus, gali išklausti ir piliečių nuomonę ir lūkesčius.	Atsakomybės (teršėjas moka) principas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Šaparniene (2010), Juškevičiene (2013).

Siekiant geresnio bendradarbiavimo, tarp visų suinteresuotų pusių, septintojo pasaulinio forumo deklaracijoje nurodoma, kad pasitikėjimo valdžia didinimas yra pasaulinio masto uždavinys. Norint užtikrinti visuomenės poreikius atitinkančios viešosios politikos nustatymą, formavimą ir efektyvų įgyvendinimą reikia didinti viešojo valdymo procesų atvirumą ir skatinti visuomenę aktyviai juose dalyvauti. Teikti geros kokybės administracines ir viešąsias paslaugas, stiprinti strateginio mąstymo gebėjimus viešojo valdymo institucijose ir gerinti jų veiklos valdymą (Viešojo valdymo tobulinimo..., 2012).

5 lentelė

Darnaus vystymosi ir gerojo valdymo sąsajos

Gero valdymo principai		Sąsajos su darnaus vystymosi dimensijomis			
Pavadinimas	Turinys	Ekonominė dimensija	Socialinė dimensija	Aplinkosauginė dimensija	Institucinė dimensija

Dalyvavimas	Organizuota pilietinė visuomenė	<ul style="list-style-type: none"> - Ekonomikos produktų kūrimas, Ūkio subjektų, galinčių užtikrinti ne tik asmeninę, bet ir valstybės gerovę, kūrimas. - Asmeninių interesų integravimas į valstybės ekonominę politiką. - Asmeninių interesų apsauga pasinaudojant tarptautinės ekonomikos parama (pavyzdžiui Europos Sąjungos) 	<ul style="list-style-type: none"> - Pasielgimas informacijai bei patirtimi. - Laisvėviešai pristatyti ir atstovauti savoporeikius. - Pagalba socialiai pažeidžiamoms grupėms. 	<ul style="list-style-type: none"> - Prielaidos aplinkos apsaugai. - Ekologinių idėjų platinimas. - Tarptautinės darnaus vystymosi programos ir strategijos kūrimas ir jos įgyvendinimo skatinimas. - Socialinės atsakomybės formavimas. 	<ul style="list-style-type: none"> - Teisėkūros kūrimas. - Viešosios politikos formavimo/kūrimo bei įgyvendinimo kontrolės procesas. - Įsitraukimas į pilietines diskusijas dėl jautrių socialinių ar ekonominių problemų, socialiai pažeidžiamų grupių poreikių koordinavimas pagal turimus išteklius. - Dalyvavimas sudarant ir įgyvendinant aplinkos prevencines priemones
Įstatymų taisyklės	Aiški teisinė sistema; Žmogaus teisių apsauga.	<ul style="list-style-type: none"> - Ekonominių subjektų veiklos reglamentavimas. - Aiški ekonominės atsakomybės sistema. 	<ul style="list-style-type: none"> - Aiški socialinės atsakomybės sistema. - Žmogaus teisių apsaugos sistema; - Nepriklausomų ir nešališkų teisių paslaugų teikimas. - Žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimas remiantis viešosios politikos principais. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ekonominių matmenų sukūrimas aplinkos apsaugai (aplinkosauginiai mokesčiai, aplinkosauginės licencijos ir t.t) - Veiklos reguliavimo įtaka aplinkai. 	<ul style="list-style-type: none"> - Teisės aktai. - Sukurtos darnaus vystymosi programos ir strategijos įgyvendinimo bei kontrolės įgalinimas. - Aplinkosaugos prevencinių priemonių kūrimas ir administravimas.
Aiškumas	Viešai prieinamos informacijos teisiškai pagrįstas sprendimų vykdymas	<ul style="list-style-type: none"> - Socialiai atsaingas verslas. - Ekonominių sprendimų teisėtumas. - Laisva prieiga prie informacijos verslo sukūrimui, išsivystymui ir innovativity. 	<ul style="list-style-type: none"> - Suprantamo turinio informacija yra padėta viešai, tiesiogiai ir laisvai prieinama. - Socialinė sprendimų atsakomybė. 	<ul style="list-style-type: none"> - Aplinkosaugos srityje svarstomų problemų informacijos platinimas. - Aplinkos sprendimų priėmimo ir išsėjimo įvykdymas. 	<ul style="list-style-type: none"> - Teisėtumą, sąžiningumą ir kontrolė viešojo valdymo ir administravimo sprendimų. - Tikslas sumažinti šešėlinę ekonomiką naudojant évairaus masto instrumentus.

					- Tikslas padidinti prieinamumą irteikiamų viešųjų paslaugų priimtinumą.
Jautrumas/rea-gavimas	Greitas reagavimas į visų interesų grupių poreikius	- Laiku reaguoti visų interesų grupių poreikius. - Greitas reagavimas į ekonominę nuosmukį arba į finansinę krizę. - Dezinformacija įtaka ekonominiams procesams. - Reakcija į tarptautinius, nacionalinius ir vietinius sprendimus.	- Atitinkamu laikotarpiu patenkinti socialiai pažeidžiamų grupių poreikius. - Laiku suteikta parama ekologinės krizės pasekmių pašalinimui (naudojantis žmogiškaisiais, finansiniais ir kitais ištekliais).	-Siekis neatsinaujinančius išteklius pakeisti atsinaujinančiais. -Ekologinės krizės padarinių šalinimas.	- Deklaruojamasis kistarnautivisoms suinteresuotosiomis šalims. - Politinis ir teisinis sprendimų priėmimo procesas reaguojantį aplinkos pokyčius. - Prevencinių priemonių aktyvavimas. - Administracinio aparato struktūros pakeitimai, atsižvelgiant į aplinkos taip pat į vidaus ir išorinių poreikių pakeitimus.
Susitarimų orientavimas	Tinkama tarpininkavimas tarp skirtingų interesų.	-Bendradarbiavimas tarp ekonominių/ūkio subjektų organizacijos lygmenyje. -Sprendimų priėmimas pagal socialinius, aplinkos ir nustatytus reikalavimus veiklos plėtimo pagerinimui ar uždarymui.	- Bendradarbiavimas socialinių grupių organizaciniame lygmenyje.	-Atstovauti siekiant tarptautinių ir nacionalinių organizacijų bendrų sutarimų. - Emisijos trukmė leidimui išteklių naudojimui ir neigiamą poveikį aplinkai.	-Tinkamas tarpininkavimas tarp skirtingų interesų grupių. - Visuomenės interesų įteisinimas. - Ekonominės aplinkos priemonių ir normų įteisinimas (aplinkos mokesčiai, aplinkos licencijos, ir t.t.) Jų adekvatumas su esančia ir ekonominių atstovų galimybėmis.
Nuosavo kapitalo ir įtraukimas/teisingumas ir įsikaitymas	Lygios galimybės visų individų ir grupių	- Teisinga ekonomikos lygis. -Teisė į visų verslo kūrimui plėtrai ir inovatyvių galimybių	-Socialinės grupės jaustų-pilnvertis visuomenės narius. - Prieiga prie visų egzistuojančių viešų ir	- Teisė visoms visuomenės grupėms vienodai ir teisingai naudotis gamtiniais	formavimas, galimybių suteikimo ir priežiūra už teisingumo vykdymo priemonę.

	cialinės gerovės.	bracement.	privatų prekių.	ištekliais. - Teisė į vartojimo išteklius apribojimų.	- Legalizavimas ekonominių, socialinių ir aplinkos sąlygų įteisinimas
Efektyvumas	Racionaliai naudoti turimus išteklius.	-Efektyvi ir veiksminga ekonominė veikla. -ekonominio sugrįžimo garantija.	-Optimalus patenkinti poreikius. -garantija socialinės gerovės	-Atsinaujinantis gamtos turtų naudojimas. - Aplinkosaugos išsėdimas. - Alternatyvių išteklių naudojimo Enablement.	Racionalus patenkinti interesų grupių poreikius. - Veiksminga viešoji politika. - Piliečių patenkinti masvyriausybės paslaugomis.
Atsakingumas /atskaitomybė	Viešoji atskaitomybė visuomenėi ir institucijoms investuoti.	-Teisė į konfidencialią informaciją. - Atlikimo pranešimų ataskaitų sąlyga.	-Viešų asmenų atsakomybė ir atsakingumas jų veiksmams ir sprendimams. - Teisė gauti ataskaitas.	- matavimas ir aplinkos normų įvertinimas.	-vartojimas aiškumo ir teisėtos valdžios priemonė. - Etika viešosios tarnybos ir antikorupcijos politika. - Nustatymas ir aplinkos standartų kontrolė

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Domarku, Kareivaite, Juknevičiene (2012).

Darnaus vystymosi atveju geras valdymas akcentuoja keturias pagrindines veiklas: gamtos išsaugojimą, mokslą, galimybių investicijoms sudarymą, vietos poreikių tenkinimą, panaudojant įvairias priemones (pvz., planavimą, reguliavimą, išlaidų formavimą, pajamų gavimą, sutarčių sudarymą ir pan.). Tam, kad geras valdymas veiktų darnaus vystymosi keliu, jis dar turi remtis tvirtomis aplinkos apsaugos, socialine ir ekonomine politikomis, demokratinėmis, į piliečių poreikius reaguojančiomis institucijomis, teisės normomis, antikorupcinėmis priemonėmis, lyčių lygybe ir investicijoms imlia aplinka (Domarkas ir kt. 2012). Geras valdymas įgalina aiškų ir efektyvų žmoniškųjų, gamtos, ekonominių ir finansinių išteklių valdymą teisingo ir darnaus vystymosi sąlygomis. Nors geras valdymas yra pagrįstas teisingų sprendimų priėmimo procedūrų laikymusi visuose viešojo intereso lygmenyse, visuomenės įsitraukimu į sprendimų priėmimo procesą, teisių ir pareigų gynimu teisinėmis priemonėmis, jis pats savaime dar negarantuoja visuomenės gerovės ir darnaus vystymosi. Tačiau tinkamai funkcionuojančios valdymo institucijos skatina socialinį stabilumą ir teisinį tikrumą (International Conference on Environmental..., 2005).

2. DARNAUS VYSTYMO SI STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO RIETAVO SAVIVALDYBĖJE METODOLOGIJA

2.1 Metodologijos pagrindimas

Siekiant iširti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Rietavo savivaldybėje, buvo atlikta Lietuvos bei užsienio autorių mokslinių publikacijų, Tarptautinių organizacijų programų, Lietuvos Respublikos teisės aktų, strategijų, statistinių duomenų analizė, sisteminimas ir lyginimas, apibendrinimas. Išanalizuotas Rietavo savivaldybės strateginis veiklos planas, seniūnijų veiklos ataskaitos, atliktas interviu tyrimas Rietavo savivaldybės administracijoje, seniūnijose. Pasirinkti kiekybiniai tyrimo metodai įgalino įvertinti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Rietavo savivaldybėje bei numatyti perspektyvas, remiantis gero valdymo principais.

Tyrimo **metodologija** pagrįsta:

- Lietuvos ir užsienio autorių įžvalgomis apie darnaus vystymosi koncepciją: Čiegis (2008), Čiegis, Ramanuskienė, Šimanskienė (2010), Čiegis, Tamošiūnas, Ramanauskienė, Navickas (2010), Čiegis, Zeleniūtė (2008), Domarkas, Juknevičienė, Kareivaitė (2012), Dementjeva (2011), Juknys (2003; 2005), Jurijs Grizāns, Jānis Vanags (2010), Naruševičius, Lazdinis, (2011) ir kt.; apie Gero valdymo koncepciją: Farrington, (2009), Kareivaitė, Juknevičienė (2012), Šaparnienė (2010), Šaparnienė, Krupavičius (2013) ir kt.; Darnaus vystymosi principų išskyrimu bei apibūdinimu: Čiegis, Zeleniūtė (2008), Domarkas, Juknevičienė, Kareivaitė, (2012), Dzemyda, Melnikas, (2009), Juknys (2003) ir kt.
- Tarptautinių organizacijų darnaus vystymosi apibūdinimu: United Nations Conference of Sustainable Development, Rio+20 (2012), gero valdymo apibūdinimu: Jungtinių Tautų vystymo programa (JTVP) (angl. *United Nations Development Programme, UNDP*), 1997; Pasaulio Bankas (angl. *World Bank*), 2004;
- Lietuvos Respublikos teisės aktais, strategijomis, veiklos programomis, ataskaitomis, nuostatais, apklausų duomenimis: Lietuvos Respublikos vyriausybė nutarimas 2000 m. liepos 28 d. Nr. 888 “Dėl nacionalinės subalansuotos plėtros komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo”, Lietuvos subalansuotosios plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita (2002), Medingėnų seniūnijos veiklos ataskaitomis (2007; 2008; 2010; 2011; 2012), *Nacionalinė darnaus vystymosi strategija*. (2003; 2009), Rietavo seniūnijos veiklos ataskaitomis (2007; 2008; 2010; 2011; 2012), Rietavo miesto

seniūnijos veiklos ataskaitomis (2007; 2008; 2010; 2011; 2012), Rietavo savivaldybės 2010m. gyventojų apklausos duomenys, Rietavo savivaldybės strateginio plėtros plano įgyvendinimo priežiūros sistema (2010), Rietavo savivaldybės strateginis plėtros planas 2010 – 2016 m., *Subalansuotosios plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita*. (2002), Tverų seniūnijos veiklos ataskaitomis (2007; 2008; 2010; 2011; 2012), Daugėdų seniūnijos veiklos ataskaitomis (2007; 2008; 2010; 2011; 2012) ir kt.

- Tyrime taikyti kiekybinis – integruoto darnaus vystymosi indekso įvertinimas – ir kokybiniai – mokslinių straipsnių, dokumentų analizė, pusiau struktūruotas ekspertų interviu, interviu turinio analizė – metodai.

Suformuluota tyrimo strategija, numatyti tikslai ir uždaviniai. Pagrindiniai tyrimo etapai:

1. Pirmajame tyrimo etape analizuojami Lietuvos ir užsienio autorių moksliniai darbai, tarptautiniai ir Lietuvos dokumentai, programos, teisės aktai apie darnaus vystymosi bei gero valdymo koncepciją ir jų principus.
2. Antrame etape atliktas kiekybinis tyrimas - Rietavo savivaldybės darnaus vystymosi 2006 – 2012 metų laikotarpiu įvertinimas, taikant integruoto darnaus vystymosi indekso metodą.
3. Trečiame etape atliktas pusiau struktūruotas ekspertų interviu tikslu išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie dabartinę darnaus vystymosi situaciją bei vystymosi perspektyvas Rietavo savivaldybėje. Apibendrinus tyrimo rezultatus, parengtas darnaus vystymosi įgyvendinimo gero valdymo kontekste Rietavo savivaldybėje hipotetinis modelis. Pateikiamos tyrimo išvados ir rekomendacijos.

2.2. Metodų trianguliacija

Mišrių metodų prieiga numato kiekybinių ir kokybinių duomenų rinkimą tyrimo klausimui atsakyti. Pagrindiniai mišrių metodų prieigos taikymo motyvai (Telešienė, 2008):

- siekis įveikti atskirų metodų trūkumus;
- siekis surinkti įvairesnę, turtingesnę empirinę medžiagą;
- siekis pagrįsti tyrimo rezultatus skirtingais duomenų šaltiniais ir formomis.

Skirtingų metodų derinimas vadinamas trianguliacija. Literatūroje yra nurodomos skirtingos trianguliacijos formos:

- Informacijos šaltinių trianguliacija. Kuomet informacija apie tą patį tiriamą dalyką/objektą renkama iš skirtingų šaltinių, pvz. iš bendruomenės narių, srities ekspertų ir žurnalistikos atstovų ar kt.
- Duomenų rinkimo metodų trianguliacija. Kuomet informacija apie tą patį tiriamą dalyką/objektą renkama skirtingais duomenų rinkimo metodais. Pavyzdžiui, siekiant ištirti organizacijos kultūrą imami interviu iš organizacijos narių bei stebima kasdienė organizacijos narių veikla.
- Duomenų analizės metodų trianguliacija. Kuomet tų pačių duomenų analizei taikomi keli duomenų analizės metodai. Dažniausiai derinami kiekybinės ir kokybinės turinio analizės metodai (Telešienė, 2008).

Studijų baigiamuosiuose darbuose skirtingi metodai derinami taip, kad vienu metodu surinkti ir išanalizuoti duomenys papildytų, praturtintų ar patikrintų kitu metodu surinktus ar išanalizuotus duomenis.

Baigiamajame magistro darbe buvo taikoma metodų trianguliacija. Iš pradžių buvo atlikta statistinė analizė, leidžianti atskleisti esamą darnaus vystymosi būklę Rietavo savivaldybėje, o kitas tyrimo metodas – pusiau struktūruotas ekspertų interviu, kuriuo siekiama išsiaiškinti ekspertų nuomenę apie vystymosi darnumą bei perspektyvas Rietavo savivaldybėje.

2.2. Statistinių duomenų analizė

Darnaus vystymo koncepcija įpareigoja organizacijas keisti savo elgesį suinteresuotųjų šalių atžvilgiu, todėl organizacijos darna grindžiama ekonominiu, aplinkosaugos ir socialinės atsakomybės aspektais (Bagdonienė, Galbuogienė, Paulavičienė 2009). Norint įvertinti darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimą įvairiuose lygmenyse, būtina aiškiai suformuluoti darnumo vystymosi stebėsenos kriterijus. Lygis, kuriuo darnumo tikslai, uždaviniai įgyvendinami, gali būti išmatuotas darnaus vystymosi indeksais – apibrėžiamais ir išmatuojamais rodikliais, kurių vertė ir kaitos kryptys rodo

konkreto lygmenio, pvz., regiono, rajono, seniūnijos, ekologinio, ekonominio, socialinio stabilumo raidą (Šimanskienė ir kt., 2011).

Integruoto darnaus vystymosi indekso skaičiavimo metodikos didžiausias privalumas yra tai, kad ją galima pritaikyti bet kokiam lygmeniui ir darnaus vystymosi vertinimo laikotarpiui, pasirinkti norimus darnumo aspektus bei jų skaičių. Pavyzdžiui, jei tam tikras darnumo elementas tampa nebeaktualus šaliai, jį galima išimti ar pakeisti kitu, arba atvirkščiai, jeigu atsiranda kitų darnaus vystymosi aspektu svarbių rodiklių, juos galima įtraukti vietoj buvusių ar tiesiog papildyti visą skaičiavimo sistemą didesniu rodiklių kiekiu (Čiegis ir kt., 2010). Integruotas darnaus vystymosi indeksas I_{DV} gali būti apskaičiuotas pagal formulę:

$$I_{DV} = \sum_i a_i I_i,$$

čia: I_i – atskirų darnaus vystymosi aspektų indeksai; a_i – atskirų darnaus vystymosi aspektų indeksų svoriai (galioja sąlyga: $\sum_i a_i = 1$), I_{DV} – integruotas darnaus vystymosi indeksas. Standartinis integruotas darnaus vystymosi indeksas I_{DV} apima tris darnaus vystymosi elementus – ekonominį, socialinį ir ekologinį, sumuojant ekonominio vystymosi I_{EV} , socialinio vystymosi I_{SV} ir aplinkos būklės I_{AB} indeksus:

$$I_{DV} = a_1 I_{EV} + a_2 I_{SV} + a_3 I_{AB},$$

čia: I_{EV} , I_{SV} ir I_{AB} – ekonominio vystymosi, socialinio vystymosi ir aplinkos būklės indeksai; a_1 , a_2 ir a_3 – ekonominio vystymosi, socialinio vystymosi ir aplinkos būklės indeksų svoriai (galioja sąlyga: $a_1 + a_2 + a_3 = 1$), I_{DV} – integruotas darnaus vystymosi indeksas.

Kiekvienas iš šių trijų indeksų (I_{EV} , I_{SV} , ir I_{AB}) savo ruožtu susideda iš eilės rodiklių, ką bendra forma galima išreikšti taip:

$$I_m = \sum_i a_i R_i,$$

čia: R_i – atitinkamą indeksą sudarantis rodiklis; a_i – atitinkamą indeksą sudarančio rodiklio svoris (galioja sąlyga: $\sum_i a_i = 1$), I_m – atitinkamas indeksas.

Jeigu formuojant integruotą rodiklį, jį sudarančių tam tikrų rodiklių reikšmių augimas yra vertinamas kaip teigiamas ir pageidaujamas procesas, tokio rodiklio indekso kitimas nuo 0 iki bet kurių didesnių dydžių žymi palankų procesą, o rodiklių, kurių mažėjimas yra pageidaujamas procesas,

indeksai yra perskaičiuojami (vienetą padalijant iš atitinkamo rodiklio). Taip rodikliai įgyja lyginimui tinkamų balų (svorių) turinį ir leidžia negrinėti integruoto indekso augimą kaip siekiamą procesą. Pastaraisiais metais yra ypatingai akcentuojamas darnus šalių vystymasis, kur vienodai vertinamos trys pagrindinės sudedamosios darnaus vystymosi dalys, t. y. šalies (ar kito administracinio vieneto) ekonomika, socialinė aplinka bei ekologinė aplinkos kokybė. Visos trys sudedamosios dalys yra vienodai svarbios ir nė viena iš jų neturėtų būti vertinama kaip prioritetinga darnaus vystymosi aspektu. Optimalus variantas būtų pasiektas tada, jei visos trys pastarosios sritys augtų vienodu greičiu bei dydžiu ir nė vienos jų augimas nebūtų pasiektas kitos srities augimo sąskaita. Šio indekso taikymo darnumo tendencijų prognozavimui patikimumą ilgesniu laikotarpiu padidintų diskontavimo principo panaudojimas patikslinto darnaus vystymosi indekso I_{DVt} paskaičiavimui (Čiegis ir kt, 2010, p. 163):

$$I_{DVt} = I_{DV} / (1 + r)^t$$

čia: t – laiko indeksas metais, I_{DV} – integruotas darnaus vystymosi indeksas t metais, r – diskonto norma.

Darnus vystymasis yra daugiamatis reiškinys, apimantis didelį kiekį sudėtingos informacijos. Todėl šią informaciją būtina pateikti koncentruotai. Tokie rodikliai ir jų rinkiniai ypač svarbūs, priimant veiksmingus sprendimus. Patikima analizė ir matavimai suteikia darnaus vystymosi politikos įgyvendinimo pagrindą. Verta paminėti tai, kad patikima analizė numatoma tik reliai įvertinant ir nepervertinant atitinkamų rodiklių.

2.3. Tyrimo instrumento pagrindimas

Metodologinėje literatūroje dažniausiai rašoma apie interviu, stebėjimą ir dokumentų analizę, kaip pagrindinius kokybinio socialinio tyrimo duomenų rinkimo metodus (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, I d., 2008).

Kokybinė dokumentų turinio analizė – tai tam tikrų organizacijos vidinių (pvz., veiklos ataskaitos, nuostatai, strateginiai planai, darbuotojų gyvenimo aprašymai ir pan.) arba išorinių (pvz., straipsniai apie organizaciją, brošiūros ir pan.) teksto pavidalu išreikštos pirminės informacijos interpretavimas

mokslo srities, krypties ar šakos kategorijų kontekste (Bitinas ir kt., I d., 2008). Šis socialinių tyrimų metodas dažniausiai taikomas kompleksiskai atliekant interviu.

Pusiau struktūruotas (dar vadinamas kryptinguoju) *interview* leidžia iš anksto numatyti temą, kuri bus aptariama interviu metu, bet „neprisirišant“ prie klausimų tvarkos ar numatytų pasakyti žodžių, laisvai juos keičiant vietomis, užduodant papildomų klausimų (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, II d., 2008). Toks tyrimo metodas suteikia galimybes lanksčiau vesti interviu. Atsižvelgiant į vieno klausimo atsakymą, formuluojamas kitas klausimas, kuris padėtų išsiaiškinti niuansus, sužinoti respondento žinių gilumą ir pan. (Kardelis, 2007).

Ekspertų–specialistų (praktikų) nuomonių tyrimo tikslas – ištirti ir įvertinti Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo problemas, Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje galimybes remiantis Gero valdymo principais. Ekspertams buvo pateikta 18 klausimų (6 uždaro ir 12 atviro tipo). Interview klausimų pobūdis ir rezultatų analizė fokusuota į 3 problemines tyrimo sritis, kurias apibūdina žemiau pateikti klausimai:

- Koku lygiu yra įgyvendinami darnaus vystymosi principai Rietavo savivaldybėje?
- Kokios priežastys lemia, jog tam tikrų darnaus vystymosi sričių įgyvendinimo lygis yra problematiškas, o kitų – ne?
- Koku lygiu turėtų būti įgyvendinami darnaus vystymosi principai Rietavo savivaldybėje?
- Kokios yra galimybės diegti darnaus vystymosi principus, norint efektyviai įgyvendinti darnaus vystymosi strategiją Rietavo savivaldybėje?

Formuluojant interviu klausimus, stengtasi gauti kuo daugiau kokybiškesnės ir išsamesnės informacijos apie darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą diegimo galimybes Rietavo savivaldybėje.

**NUOMONĖS RAIŠKA IR
BENDROS ŽINIOS APIE
DARNAUS VYSTYMOŠI
PRINCIPŲ
ĮGYVENDINIMĄ BEI
PROBLEMINEŠ SRITIS
SAVIVALDYBĖJE**

1. Įvertinkite kokia sritis, Jūsų nuomone, yra problematiškiausia Rietavo savivaldybėje (penkiabalėje sistemoje: 1 problematiška; 10 neproblematiška)?
2. Ką žinote ir kaip įvertintumėte savo žinias apie darnų vystymąsi?
3. Ar teko susipažinti su darnaus vystymosi reikalavimus nusakančiais dokumentais?
4. Įvertinkite koku lygiu įgyvendinami darnaus vystymosi principai Rietavo savivaldybėje (penkiabalėje sistemoje: 1 žemas; 5 – aukštas)?

**NUOMONĖS RAIŠKA APIE
ŽEMO/ AUKŠTO LYGIO
DARNAUS VYSTYMOŠI
PRINCIPŲ ĮGYVENDINIMO
PRIEŽASTIS/ VEIKSNIUS,
DIDINIMO GALIMYBES,
AKTUALUMĄ**

1. Kokias įvardintumėte pagrindines ekonomines problemas Rietavo savivaldybėje?
2. Kokias įvardintumėte pagrindines socialines problemas Rietavo savivaldybėje?
3. Kokias įvardintumėte pagrindines aplinkosaugines problemas Rietavo savivaldybėje?
4. Kokias įvardintumėte pagrindines institucines/politines problemas Rietavo savivaldybėje?

**NUOMONĖS RAIŠKA APIE
DARNAUS VYSTYMOŠI
PRINCIPŲ DIEGIMO
GALIMYBES RIETAVO
SAVIVALDYBĖJE**

1. Pateikite pavyzdžių, kurie rodytų, kad darnaus vystymosi principai yra įgyvendinami?
2. Kokios kliūtys (ekonominės, socialinės, aplinkosauginės, institucinės, teisinės, politinės) įtakoja principų įgyvendinimą?
3. Pateiktas rodiklių, kurie apibūdina socialinę situaciją Rietavo savivaldybėje, sąrašas, kurie iš jų yra tinkamiausi. T.y. geriausiai atskleidžiantys aplinkosauginę situaciją Darnaus vystymosi kontekste (1 netinkamas; 5 – tinkamiausias)?
4. Pateiktas rodiklių, kurie apibūdina aplinkosauginę situaciją Rietavo savivaldybėje, sąrašas, kurie iš jų yra tinkamiausi. T.y. geriausiai atskleidžiantys aplinkosauginę situaciją Darnaus vystymosi kontekste (1 netinkamas; 5 – tinkamiausias)?
5. Pateiktas rodiklių, kurie apibūdina ekonominę situaciją Rietavo savivaldybėje, sąrašas, kurie iš jų yra tinkamiausi. T.y. geriausiai atskleidžiantys aplinkosauginę situaciją Darnaus vystymosi kontekste (1 netinkamas; 5 – tinkamiausias)
6. Pateiktas rodiklių, kurie apibūdina institucinę situaciją Rietavo savivaldybėje, sąrašas, kurie iš jų yra tinkamiausi. T.y. geriausiai atskleidžiantys aplinkosauginę situaciją Darnaus vystymosi kontekste (1 netinkamas; 5 – tinkamiausias)
7. Kokiais papildomais rodikliais ateityje būtų galima vertinti socialinės/ekonominės/aplinkosauginės dimensijos vystymosi efektyvumą įgyvendinant Darnaus vystymosi strategiją Rietavo savivaldybėje?

8 pav. Interviu klausimyno struktūra ir atskleidimo kryptys

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis klausimyno struktūra.

Iš 9 paveikslo matyti, kad Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje įvertinimui buvo pasirinkti 2 uždaro tipo klausimai ir 2 atviro tipo klausimai. Nuomonei apie darnaus vystymosi dimensijų įgyvendinimo problemas atspindėti buvo pasirinkti 4 atviri klausimai. Darnaus vystymosi principų diegimo galimybes išreikšti pasirinkti 7 klausimai, iš kurių 2 atviro tipo klausimai ir 5 uždaro tipo klausimai.

2.4. Tyrimo imties pagrindimas

Kokybiniame tyrime dalyvavo 10 ekspertų–specialistų (praktikai): 5 vyrai ir 5 moterys. Laikantis tyrimo etikos, svarbu akcentuoti, jog kai kuriais klausimais buvo laikomasi informantų prašymo likti anonimais, todėl atitinkamais klausimais nebus atskleidžiama informanto tapatybė ir pareigos.

6 lentelėje pateikti bendrieji duomenys apie ekspertus:

6 lentelė

Bendrieji duomenys apie ekspertus

Eil. Nr.	Eksperto vardas ir pavardė	Pareigos	Darbo stažas, metais	Išsilavinimas
1.	Antanas Aužbikavičius	Administracijos direktoriaus pavaduotojas	13	Aukštasis universitetinis
2.	Rita Vosyliūtė	Teisės ir finansų skyriaus vyresnioji specialistė	7	Aukštasis neuniversitetinis
3.	Juozas Auryla	Vietos ūkio skyriaus vedėjas	12	Aukštasis universitetinis
4.	Sandra Rekašienė	Sveikatos, socialinės paramos ir rūpybos skyriaus vyriausioji specialistė	9	Aukštasis universitetinis
5.	Vesta Kuskytė	Vietos ūkio skyriaus specialistė – ekologė	1	Aukštasis universitetinis
6.	Jurgis Baltrimas	Rietavo miesto seniūnas	6	Aukštasis universitetinis
7.	Romanas Jurčius	Rietavo seniūnas	8	Aukštasis universitetinis
8.	Asta Globienė	Daugėdų seniūnė	7	Aukštasis universitetinis
9.	Salomėja Čiesnienė	Medingėnų seniūnė	7	Aukštasis universitetinis

10.	Antanas Zalepūgas	Tverų seniūnas	12	Aukštasis universitetinis
-----	-------------------	----------------	----	---------------------------

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis interviu duomenimis.

Tyrimo imties pagrindimo aspektai:

Ekspertai dirba Rietavo savivaldybėje ar jos struktūriniuose padaliniuose ir gali argumentuotai pateikti savo nuomonę darnaus vystymosi principų įgyvendinimo klausimais;

- Siekiant įvairiapusiškai išanalizuoti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą, buvo pasirinkti visų 5 Rietavo savivaldybėje esančių seniūnijų seniūnai ir 5 Rietavo savivaldybės administracijos darbuotojai;
- Visi apklaustieji ekspertai turi ne mažesnę nei šešerių metų darbo patirtį Rietavo savivaldybėje ar jos struktūriniame padalinyje (seniūnijoje), išskyrus savivaldybės ekologę;
- Analizuojant ekspertų–specialistų (praktikų) išsilavinimą, iš 11 lentelės matyti, kad 9 ekspertai turi aukštąjį universitetinį, 1 – aukštąjį neuniversitetinį.

3. DARNAUS VYSTYMO SI STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO IR TOBULINIMO GALIMYBĖS RIETAVO SAVIVALDYBĖJE

3.1. Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo situacija Rietavo savivaldybėje

2000 m. Lietuvos Respublikos strateginio planavimo procese įvyko esminių pokyčių, - buvo suformuota Nacionalinė Darnaus vystymosi komisija. 2003 metais patvirtinta Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. Strategijoje buvo numatyta, kad darnaus vystymosi tikslų, uždavinių taikymas savivaldybėse yra tik rekomendacinio pobūdžio. Sukaupta praktinė patirtis, atlikta darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo analizė įgalino tobulinti darnų vystymą valstybiniu ir savivaldybės lygmeniu. 2009 m. ši strategija buvo atnaujinta, tačiau darnus socialinis, ekonominis ir aplinkosauginis vystymasis savivaldybėse taip ir liko rekomendacinio pobūdžio, rimtai į tai vis dar nėra žiūrima. Darnaus vystymosi įgyvendinimas vietos savivaldoje turi būti nuolatinis ir nenutrūkstamas procesas. Nesilaikant darnaus vystymo prioritetų strateginiuose savivaldybių dokumentuose arba juos tik deklaruojuant, atsiranda aktualių iššūkių dėl jų įgyvendinimo atskirose srityse darnumo kontekste.

Darnaus vystymosi strategijos nuostatų įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje įvertinimas 2006 – 2012 metų laikotarpiu atliktas, naudojant integruoto darnaus vystymosi indekso nustatymo metodiką. Reikiami statistiniai duomenys įvertinimui gauti iš Plungės darbo biržos, Rietavo savivaldybės administracijos, Rietavo komunalinio ūkio, Medingėnų, Daugėdų, Tverų, Rietavo miesto bei Rietavo seniūnijų. Būtina akcentuoti, kad ne visi statistiniai duomenys Lietuvoje renkami vietos savivaldos lygmeniu (tik apskrities ar valstybės mastu). Todėl neįmanoma apskaičiuoti kai kurių, mūsų nuomone, aktualių savivaldybei darnaus vystymosi stebėsenos rodiklių svertinius indeksus. Dėl šios priežasties pasirinktas lygių bazinių svorių indekso metodas, t. y. bazinių metų indeksas lygiomis dalimis paskirstytas kiekvienam iš 3 sričių, kuriose vėl vienodu svoriu yra įvertinamai visi rodikliai. Tam, kad vienodai būtų atspindėta ekonomikos, socialinio vystymosi ir aplinkos sričių būklė, pasirinktas vienodas rodiklių skaičius – kiekvienas darnaus vystymosi elementas turi vienodą įtaką integruotam darnaus vystymosi indeksui.

Rietavo savivaldybės darnaus vystymosi tempams įvertinti baziniais arba atskaitos, vertinimo pradžios metais pasirinkti 2006 – ieji metai. Šių bazinių metų indeksas yra lygus 100 ir lygiomis dalimis (po 33,33) padalytas ekonominio, socialinio, vystymosi ir aplinkos sričių būklės indeksams.

Rietavo savivaldybės **ekonominiam** vystymuisi atspindėti pasirinkti rodikliai yra: tiesioginės užsienio investicijos (TUI) – vienas iš svarbiausių veiksnių, sudarantis palankias sąlygas pasiekti spartesnę technologinę pažangą, efektyvesnę žinių ir informacijos sklaidą, svarbus pagrindinio kapitalo formavimo šaltinis. Toliau pasirinkti rodikliai: žemės ūkio (ekologinių ūkių plotas palyginti su bendru naudmenų plotu), transporto (senesnių kaip 10 m. lengvųjų automobilių dalis). Duomenys ir detalūs skaičiavimai pateikiami 2 priede. 7 lentelėje nurodomi ekonominio vystymosi indekso skaičiavimo rezultatai 2006 – 2012 metais.

Ekonominio vystymosi indeksas nagrinėjamu laikotarpiu, kito įvairiai. 2007 metais jis buvo sumažėjęs 14%. Nuo 2008 m. iki 2009 m. šis rodiklis kilo, atitinkamai 15,4 % ir 9,4% lyginant su praėjusiais metais. 2010 metais indeksas vėl krito 4,2%. 2011 m. ir 2012m. rodiklis vėl kilo. 2011 m., lyginant su praėjusiais metais, rodiklis pakilo nežymiai, tik 0,4 %. O 2012 m. lyginant su 2011 m. rodiklis kilo 4,1%. Tokia įvairi rodiklio kitimo tendencija pastebima dėl pasirinktų ekonominio vystymosi rodiklių kaitos. Didžiausią teigiamą įtaką tam darė ekologinių ūkių ploto didėjimas, po

truputį mažėjantis senų automobilių skaičius. Neigiamą įtaką, iš pasirinktų rodiklių, ekonominio vystymosi indeksui darė tiesioginių užsienio investicijų, tenkančių 1 gyventojui, mažėjimas.

7 lentelė

Ekonominio vystymosi indeksas (EVI) 2006 – 2012 m.

Eil. Nr.	Ekonominiai vystymosi rodikliai	Bazinė EVI reikšmė 2006	EVI reikšmė 2007	EVI reikšmė 2008	EVI reikšmė 2009	EVI reikšmė 2010	EVI reikšmė 2011	EVI reikšmė 2012
1.	TUI (LT/1gyv.)	11,11	5,56	5,69	5,42	5,42	5,56	5,56
2.	Ekologinių ūkių plotas palyginti su bendru naudmenų plotu (%)	11,11	11,37	16,41	20,28	18,86	18,86b2	20,15
3.	Senesni kaip 10 m. lengvieji automobiliai (%)	11,11	11,74	10,98	10,48	10,35	10,35	10,48
	Ekonominio vystymosi indeksas EVI	33,33	28,66	33,08	36,18	34,64	34,77	36,19

Šaltinis: lentelė sudaryta darbo, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Rietavo savivaldybės duomenimis.

Socialinio vystymosi indeksą atspindintys pasirinkti rodikliai yra: nedarbo lygis (parodo gyventojų aktyvumą), nusikaltimų skaičius, kuris parodo savivaldybės gebėjimą užtikrinti saugumą, bei dėl įvairių ligų mirusiųjų skaičius. Duomenys ir atlikti skaičiavimai pateikiami 3 priede. 8 lentelėje pateikiami socialinio vystymosi indekso skaičiavimai 2006 – 2012 metais.

8 lentelė

Socialinio vystymosi indeksas (SVI) 2006 – 2012 m.

Eil. Nr.	Socialinio vystymosi rodikliai	Bazinė SVI reikšmė 2006	SVI reikšmė 2007	SVI reikšmė 2008	SVI reikšmė 2009	SVI reikšmė 2010	SVI reikšmė 2011	SVI reikšmė 2012
1.	Nedarbo lygis (%)	11,11	7,90	6,46	2,63	2,40	2,56	2,87
2.	Nusikaltimų skaičius 100000gyv.	11,11	13,30	11,08	9,45	10,14	9,87	10,27
3.	Dėl įvairių ligų mirusiųjų skaičius 100000 gyv.	11,11	8,33	9,26	6,48	6,79	7,41	6,48
	Socialinio vystymosi indeksas SVI	33,33	29,53	26,80	18,57	19,33	19,83	19,62

Šaltinis: lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Plungės darbo biržos duomenimis.

Socialinio vystymosi indeksas nagrinėjamu laikotarpiu smarkiai mažėjo. Tam iš pasirinktų rodiklių didžiausią neigiamą įtaką darė vis didėjantis nedarbo lygis. 2007 ir 2008 metais socialinio vystymosi indeksas atitinkamai sumažėjo 11,4 % ir 9,2 %. 2009 m. SVI indeksas sumažėjo net 30,7 %, o 2010 metais lyginat su praėjusiais SVI padidėjo 4%. 2011 m. šis rodiklis vėl nežymiai kito, t.y. 2,59 %, o 2012 m. vėl nukrito 1,06 %.

Rietavo savivaldybės aplinkos būklę atspindintys rodikliai: oro kokybė (teršalų kiekis, išmestas į atmosferą tūkst. tonų), nuotekų kokybė (išvalytų iki normatyvų nuotekų dalis), miškingumas (miško žemės plotas). Duomenys ir detalūs skaičiavimai pateikiami 4 priede. 9 lentelėje pateikiami aplinkos vystymosi indekso skaičiavimo rezultatai 2006 – 2012 metais.

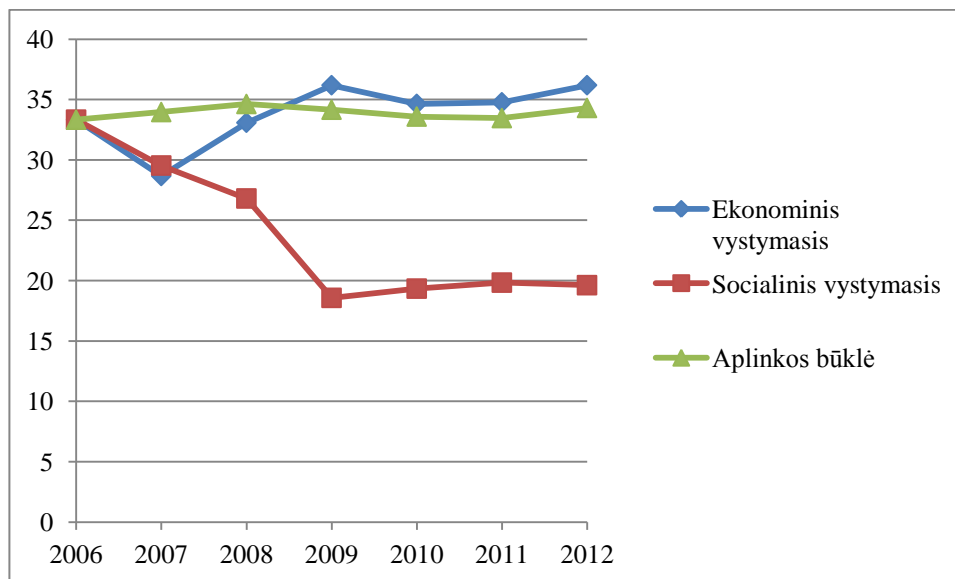
9 lentelė

Aplinkos vystymosi indeksas (AVI) 2006 – 2010 m.

Eil. Nr.	Aplinkos būklės rodikliai	Bazinė AVI reikšmė 2006	AVI reikšmė 2007	AVI reikšmė 2008	AVI reikšmė 2009	AVI reikšmė 2010	AVI reikšmė 2011	AVI reikšmė 2012
1.	Saugomų gamtos teritorijų plotas palyginti su šalies plotu (%)	11,11	10,75	10,82	10,15	9,19	10,84	10,89
2.	Miško žemės plotas palyginti su šalies plotu (%)	11,11	11,11	11,11	11,11	11,11	11,11	11,11
3.	Išvalytų iki normatyvų nuotekų dalis (%)	11,11	12,10	12,70	12,90	13,29	11,51	12,30
	Aplinkos vystymosi indeksas AVI	33,33	33,96	34,63	34,15	33,59	33,46	34,30

Šaltinis: lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Rietavo komunalinio ūkio duomenimis.

Aplinkos vystymosi indeksas nuo 2006 m. iki 2008 m. nežymiai didėjo. 2007m. šis rodiklis padidėjo 1,9 %, 2008 m., didėjo 2 %. 2009 m., lyginant su praėjusiais, sumažėjo 1,4 %, o 2010 m. sumažėjo 1,6 %. 2011 m. toliau juntamas AVI rodiklio mažėjimas. Lyginant su praėjusiais metais, rodiklis sumažėjo 0,39 %. Tik 2012 m. rodiklis nors ir nežymiai, tačiau padidėjo 2,51%. Šitokia kaita yra dėl nežymios pasirinktų aplinkos vystymosi rodiklių dinamikos. Pagrindinę ir, galima teigti, teigiamą įtaką indekso kaitai darė vis didėjanti išvalytų iki normatyvų nuotekų dalis ir mažėjantis į atmosferą išmetamų teršalų kiekis.

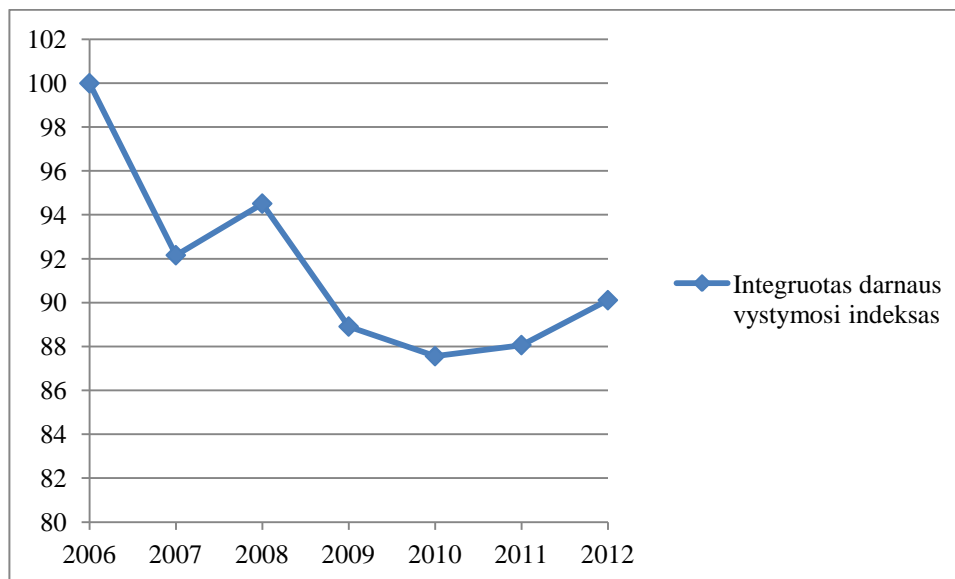

9 pav. Darnaus vystymosi indeksai Rietavo savivaldybėje 2006-2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atliktų skaičiavimų duomenimis.

Remiantis atliktu skaičiavimu, galima teigti, kad socialinė padėtis Rietavo savivaldybėje nagrinėjamu laikotarpiu buvo vystoma prasčiausiai. Ji pablogėjo 58,87 %. Ekonominio vystymosi kaita buvo gana įvairi, bet bendrame kontekste šis rodiklis padidėjo 8,58%. Panašiai pakito ir aplinkos būklė, lyginant su baziniais metais, rodiklis padidėjo 2,91%. Nors kai kurių rodiklių indeksų reikšmė padidėjo, tai dar nereiškia darnaus vystymosi gerėjimo. Iš pateiktos diagramos galima teigti, kad visos sritys yra vystomos ne vienodai. Socialinė aplinka vystosi prasčiausiai, o ekonominė ir aplinkos sritys vystosi gana tolygiai. Lygių svorių indekso pokytis rodo, kad vienas iš pasirinktų socialinio vystymosi augimo rodiklių – nedarbo lygis – 2009 m., 2010 m. turėjo didžiausią neigiamą pokytį. Dėl šių netolygumų yra nusižengiama darnaus vystymosi principams (visi rodikliai turi kisti kartu). Taigi šiuo aspektu Rietavo savivaldybė turi kurti socialinio vystymosi srities tobulinimo galimybių.

Integruoto darnaus vystymosi indekso kaita Rietavo savivaldybėje 2006 – 2012 m. laikotarpiu pateikta 10 pav.

10 pav. Integruotas darnaus vystymosi indeksas Rietavo savivaldybėje 2006 – 2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atliktų skaičiavimų duomenimis.

Gauti rezultatai parodė neigiamą darnaus vystymosi kaitos tendenciją Rietavo savivaldybėje. Integruotas darnaus vystymosi indeksas 2012 m., lyginant su 2006m., pablogėjo 9,89 %. Analizuojant išsamiau, 2008 m. šis rodiklis buvo šiek tiek pagerėjęs – 2,5 %, lyginant su 2007 m., bei 2011 m. ir 2012 m. atitinkamai, lyginant su praėjusiais metais, šis rodiklis pagerėjo 0,51 % ir 1,51 %. Nuo 2008 m. rodiklis pradėjo gana sparčiai kristi. Žymus nuosmukis yra matyti 2009 ir 2010 metais, atitinkamai, 5,19 % ir 0,4 %. Pirmiausia galima paminėti tai, kad tiriamu laikotarpiu integruotas darnaus vystymosi rodiklis smarkiai krito, yra matomos neigiamos darnaus vystymosi kitimo tendencijos. Tolygiam darnaus vystymosi plėtojimui didžiausią neigiamą įtaką daro vis blogėjantis socialinės aplinkos indekso rodiklis, o aplinkos ir ekonomikos vystymas yra gana vienodas. Remiantis skaičiavimų rezultatais, galima teigti, kad Rietavo savivaldybė 2006 – 2012 m. laikotarpiu vystėsi nedarniai ir netolygiai.

10 lentelė

Procentinis integruoto darnaus vystymosi indekso pasiskirstymas pagal prioritetus 2006 – 2012 m.

Indeksai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ekonominio vystymosi indeksas	33,33	30,59	34,82	40,70	39,56	39,48	40,16

Socialinio vystymosi indeksas	33,33	31,51	28,21	20,89	22,08	22,52	21,77
Aplinkos būklės indeksas	33,33	34	36,97	39,41	38,36	38	38,06
Iš viso:	100	100	100	100	100	100	100

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis, Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

10 lentelėje pateikiamas procentinis kiekvienos srities rodiklių indėlis į integruotą darnaus vystymosi indeksą. Rezultatai rodo, kad 2 aspektais (t.y. ekonominis vystymas ir aplinkos būklė) Rietavo savivaldybės vystymasis buvo gana tolygus, mažiausias indėlis ir mažiausiai buvo vystoma socialinė aplinka. Ekonominis ir aplinkos vystymas iš dalies spartėjo socialinio vystymosi kaina. Šiuos pokyčius didžiąja dalimi nulėmė neigiami socialinės aplinkos būklės pokyčiai savivaldybėje, konkrečiau didelis nedarbo lygis.

3.2. Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo tobulinimo galimybės Rietavo savivaldybėje: ekspertų nuomonės raiška

Turimos žinios darnaus vystymosi srityje: Vis dar aktuali problema yra savivaldybės darbuotojų žinių trūkumas darnaus vystymosi srityje. Projektų rengimo metodinėse rekomendacijose nurodyta būtinybė plėtoti darnią veiklą, tačiau darbuotojų informuotumas lieka sąlyginis. Tai darbuotojai nurodė ir interviu metu, atsakinėdami į klausimus.

Pirmuoju klausimu buvo siekiama sužinoti respondentų darnaus vystymosi žinių lygį. Iš 10 respondentų tik 2 neturėjo jokių žinių apie darnų vystymąsi, 4 žinios buvo menkos, 4 informantų – patenkinamos arba geros. Pagrindiniai ekspertų informuotumo apie darnų vystymąsi šaltiniai yra konferencijos, projektų rengimas ir įgyvendinimas, interneto tinklapiai. Rengiant paraiškas Europos Sąjungos projektams, yra skiltis, kurioje reikia nurodyti, kaip projektas tenkins darnaus vystymosi plėtojimą, tačiau, kaip nurodė vienas iš respondentų, ši skiltis dažniausiai yra pildoma, remiantis kitų savivaldybių jau įgyvendintų ar patvirtintų projektų pavyzdžiais.

Atsakydami į antrą klausimą: „Ar teko susipažinti su darnaus vystymosi reikalavimus nusakančiais dokumentais?“, informantai dažniausiai nurodydavo Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją (8 ekspertai), iš kurių 2 dar nurodė ir Europos Sąjungos darnaus vystymosi strategiją, vienas – konferencijos Rio +20 dokumentus. Kiti neįvardijo nei vieno dokumento. Apibendrinant galima

teigti, nors darnus vystymosi plėtojimas yra apibrėžiamas ir įtvirtintas ES bei Lietuvos Respublikos įstatymuose, Rietavo savivaldybės ir jų struktūrinių padalinių darbuotojams trūksta darnaus vystymosi žinių bei kompetencijos.

Kiekvieno respondento atsakymai į šio klausimų bloko klausimus nėra konkrečiai įvardijami dėl konfidencialumo.

Problematiškiausia sritis ir pagrindinės problemos Rietavo savivaldybėje.

Siekiant nustatyti, kuri, ekspertų nuomone, darnaus vystymosi dimensija yra vystoma prasčiausiai, buvo jų paprašyta dešimtbalėje sistemoje (1 problematiška - 10 neproblematiška) įvertinti visas 4 dimensijas. Buvo daroma prielaida, kad savivaldybės administracijos darbuotojų ir seniūnijų seniūnų dimensijų įvertinimai skirsis, todėl atskirai skaičiuoti minėtųjų grupių dimensijų įvertinimo vidurkiai (žr. 11, 12 lent.).

11 lentelė

Savivaldybės administracijos darbuotojų darnaus vystymosi dimensijų įvertinimų vidurkiai

	Darnaus vystymosi dimensijos	Vertinimo balų vidurkis
1	Ekonominė	9
2	Socialinė	8
3	Aplinkosauginė	8
4	Institucinė	9

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto interviu duomenimis.

Skaičiuojant savivaldybės administracijos darbuotojų ekspertų grupės įvertinimo vidurkius, esminių skirtumų, jiems įvertinant darnaus vystymosi dimensijų problematiškumą Rietavo savivaldybėje, nepastebėta. Ekspertų nuomonė pasiskirstė tolygiai.

Rietavo seniūnijų seniūnų darnaus vystymosi dimensijų įvertinimų vidurkiai

	Darnaus vystymosi dimensijos	Vertinimo balų vidurkis
1	Ekonominė	7
2	Socialinė	7
3	Aplinkosauginė	8
4	Institucinė	8

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto interviu duomenimis.

Seniūnijų seniūnų grupės ekspertų nuomonės dimensijų vertinime taip pat žymiai neišsiskyrė. Apklausos rezultatai rodo, kas seniūnai kiek blogiau vertina darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą savivaldybėje.

13 lentelėje pateikiami visų 10 ekspertų darnaus vystymosi dimensijų problematiškumo Rietavo savivaldybėje įvertinimų vidurkiai.

Darnaus vystymosi dimensijų įvertinimo vidurkiai

	Darnaus vystymosi dimensijos	Vertinimo balų vidurkis
1	Ekonominė	8
2	Socialinė	8
3	Aplinkosauginė	8
4	Institucinė	9

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto interviu duomenimis.

Ekspertai įvardijo ir priežastis, trukdančias darniai ir tolygiai vystyti ekonomikos, socialinio vystymosi ir aplinkosaugos sritims (4 – 7 klausimai). Kadangi esminių skirtumų tarp ekspertų įvardintų problemų nėra, jos vis pasikartodavo, atsakymai pateikiami apibendrintai.

4. Kokias įvardintumėte pagrindines ekonomines problemas Rietavo savivaldybėje

Mažai investuotojų; Menkos investicijų pritraukimo galimybės; Mažai sukuriama naujų darbo vietų; Didelė emigracija.

5. Kokias įvardintumėte pagrindines socialines problemas Rietavo savivaldybėje?

Nedarbas; Mažos pajamos; Alkoholizmas; Mažas gimstamumas; Senėjanti visuomenė; Didėjantys asocialaus jaunimo mastai (*verta akcentuoti, kad šią problemą įvardino 4 iš 5 apklaustų seniūnų. Administracijos darbuotojai šios problemas neįvardino*).

6. Kokias įvardintumėte pagrindines aplinkosaugines problemas Rietavo savivaldybėje?

Aplinką teršiančios įmonės; Nepakankamai sutvarkyta ir neįvairiapusiška aplinkosaugos sistema (nuotekų valymas); Pasyvus atliekų rūšiavimas; Ne visi gyventojai turi galimybes naudotis centralizuotu vandens tiekimu bei nuotekų tinklu.

7. Kokias įvardintumėte pagrindines institucines/politines problemas Rietavo savivaldybėje?

Stagnacija savivaldybėje (*vienas iš 5 apklaustų seniūnų įvardino tai kaip vieną iš pagrindinių institucinių problemų, kurią dažnai išgirsta iš seniūnijos gyventojų, kai šiems tenka kreiptis į savivaldybę pagalbos*); Mažas gyventojų aktyvumas visuomeniniais klausimais. Kadangi ši dimensija buvo įvertinta gerai (9 balai iš 10), didžioji dalis respondentų (8 respondentai iš 10) šios srities problemų neįvardino.

Darnaus vystymosi principų įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje vertinimas.

Aštuntu klausimu buvo prašoma ekspertų penkių balų sistemoje įvertinti, koku lygiu įgyvendinami darnaus vystymosi principai Rietavo savivaldybėje (1balas – žemas, 5 – aukštas). Šio klausimo vertinimai vėl buvo suskirstyti į dvi grupes – savivaldybės administracijos darbuotojų (AD) vertinimai ir seniūnijų seniūnų (SE) vertinimai. Komentaras buvo rašomas tik tuo atveju, jei, vertinant darnaus vystymosi principus, ekspertas turėjo konkrečią ir argumentuotą nuomonę ir ją pareiškė (atskirai nebuvo prašoma pateikti komentarų).

Darnaus vystymosi principų įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje vertinimas

Darnaus vystymosi principai		Vertinimo vidurkis	
		Administracijos darbuotojai	Seniūnijų seniūnai
1	Dalyvavimo (partnerystės) - bendradarbiavimas ir dalyvavimas tarp valstybinių, savivaldos, privačių institucijų ir visuomenės	9	7
<p>Komentaras: AD – Administracijos darbuotojų vertinimai labai neišsiskyrė, verta paminėti tai, kad atsakinėdami jie galvojo platesniu mastu (apie tarpvalstybinį bendradarbiavimą – Administracijos direktoriaus pavaduotojas: <i>“Manau šį principą mes įgyvendiname visu 110 %, bendradarbiaujame tiek su Latvijos miesto Gulbenės savivaldybe, esame sudarę sutartį, kuri apima tiek transporto infrastruktūros sritį, tiek Sudarius sutartį, atsirado palankios sąlygos vykdomosios ir vykdančiosios valdžios organams susipažinti su kaimyninių teritorijų administracijos veikla ir kontaktams užmegzti, dalintis gerąja patirtimi. Sutartis taip pat apima ir švietimą, mokslą ir t.t. Taip pat jau laiko patikrinta “draugystė” su Vokietijos miesto Zarbeko savivaldybe, šio miesto ir Rietavo jaunimas labai aktyviai bendrauja, dalyvauja įvairiose mainų programose”.</i></p> <p>SE – Seniūnijų seniūnų atsakymai buvo įvairesni. Rietavo seniūnijos seniūnas: <i>“kalbant apie atstovavimą ir piliečių dalyvavimą, tai trūksta pačių piliečių aktyvumo, bijo kreiptis į savo išrinktus atstovus, nors mes tikrai išklausome ir, esant rimtai problemai, giname jų interesus. Aktyvios bendruomenės gali pasiekti, kad jų nuomonė būtų išklaudyta, atsižvelgta į jų problemas”;</i>Tverų seniūnijos seniūnas Antanas Zalepūga: <i>“Drįsčiau teigti, kad mūsų seniūnijos gyventojai yra vieni iš aktyviausių, dar neteko girdėti, kad kuri nors kita iš kitų Rietavo seniūnijų būtų tokia aktyvi, kaip mūsų.<...> Mūsų miestelio bendruomenių atstovai aktyviai dalyvauja sprendimų priėmimo procese visais klausimais, nesvarbu, ar tai liečia tik vieną šeimą, ar visą bendruomenę, ar visą Tverų miestelį”.</i> Kitų seniūnijų seniūnai šiuo klausimų buvo kritiškesni ir dauguma pasisakė, kad jų vadovaujamos seniūnijose gyventojai yra labai pasyvūs. Medingėnų seniūnijos seniūnė Salomėja Čiesnienė: <i>“Mūsų kaimo gyventojai yra labia pasyvūs, net neišsivaizduojate, per kokius vargus mes rinkome seniūnaičius, niekas nenorėjo užimti šių pareigų, o dar kai sužinojo, kad už tai niekas nemokės, tai pati suprantate <...>”</i></p>			
2	Vadovavimo – stiprus valstybinio, regioninio ir savivaldybių lygmens vadovavimas ir aiškus tarpinstitucinis funkcijų pasiskirstymas.	9	8
<p>Komentaras: AD – Vietos ūkio skyriaus vedėjas Juozas Auryla: <i>“Kad turim puikų vadovą, manau atspindi jau ir tas faktas, kad jo kadencija jau trunka 14 metų.”</i></p> <p>SE – Seniūnijų seniūnų astalymai į šį klausimą buvo trumpi ir konkretūs: Daugėdų seniūnijos seniūnė A. Globienė: <i>“Na, meru nesiskundžiam, gerai vadovauja, gaunam aiškius nurodymus, visada yra atsižvelgiama į mūsų galimybes”.</i> Rietavo miesto seniūnas Jurgis Baltrimas: <i>“<...> manimi dar niekas nesiskundė, manau vadovauju tinkamai, laikomės visų teisės aktų”.</i></p>			
3	Subsidiarumo – sprendimų priėmimas decentralizuotas ir priartintas prie vietų, kurias šie sprendimai labiausiai įtakoja.	9	7
<p>Komentaras: AD – Administracijos direktoriaus pavaduotojas A. Aužbikavičius: <i>“Šis principas yra labai akcentuojamas mūsų savivaldybėje<...> rengiant strateginį planą, buvo daroma gyventojų apklausa, žmonės galėjo pareikšti savo nuomonę, visada jei žinome, kad yra kokių nesklandumų, kviečiamės seniūnus pasiaškinti, tada pagal galimybes ir reikalingumą kreipiamės į vietos bendruomenes, ieškom išvadų su tais, ką labiausiai liečia tas klausimas”.</i></p> <p>SE – Tverų seniūnijos seniūnas: <i>“Žinoma, pirmiausia, bėdas sprendžiame mes, nes juk mes patys matom tą vietinį gyvenimą ir žinom, kas ir kaip vyksta, ką ir kaip galime išspręsti<...> pasitaiko atvejų, kada gyventojas iškart kreipėsi į savivaldybę, bet tada išsikvietė mane ir problemą sprendėm visi”.</i></p>			
4	Lygių galimybių – tiek dabartinių, tiek ateinančių kartų gyventojų poreikiams (regionų ir kitų teritorijų) užtikrintos vienodos galimybės naudotis ekonominės plėtros ir socialinio vystymosi rezultatais, turėti švarią ir sveiką aplinką.	9	9
<p>Komentaras: AD – Administracijos direktoriaus pavaduotojas A. Aužbikavičius: <i>“Mes ir savo strategijoje esame apsibrėžę kaip vieną iš tikslų, kad užtikrinti švarią ir sveiką aplinką ateities kartoms<...>. Stengiamės ateities kartoms paruošti Rietavą tokį, iš kurio nesinorėtų išvažiuoti, o išvažiavusiems visada būtų malonu sugrįžti, tiesiame dviračių takus, saugom savo miesto istorinį paveldą.”</i></p>			
5	Lankstumo – įgyvendinimo priemonės lanksčiai derinamos ir reguliariai koreguojamos, atsižvelgiant į sparčiai kintančias išorines ir vidines sąlygas.	9	7

	Komentaras: AD – Vietos ūkio skyriaus vedėjas Juozas Auryla: <i>“Šis principas yra ypač svarbus, ieškant kompromisų tarp įvairių interesų grupių, pavyzdžiui, tarp verslininkų ir savivaldos atstovų<...>Didelė problema yra “Rietavo veterinarinė sanitarija”, nėra to lankstumo nei iš gyventojų, nei iš verslininkų pusės”.</i>		
6	Atsakomybės (teršėjas moka) - turi būti užtikrinama, kad kainos atspindi realias sąnaudas, kurias visuomenė patiria dėl vartojimo ir gamybos veiklos, kad teršėjai sumoka už žmonių sveikatai ir aplinkai jų daromą žalą.	8	8
	Komentaras: AD – Administracijos direktoriaus pavaduotojas Antanas Aužbikavičius: <i>“Taip, teršėjas visada sumoka, čia nėra nei klausimo, jei ne vienokia forma, tai kitokia, nebūtinai tai turi būti materialinė nauda, baudos ar dar kažkas, būna ir aplinką sutvarko, ir, pavyzdžiui, žmonėms pigiau įveda vandentiekį”.</i>		
7	Atsipirkimo – ekonominiai ir organizaciniai mechanizmai, didina aplinkosauginių priemonių ekonominį efektyvumą ir užtikrina jų atsipirkimą	8	7
	SE – Rietavo seniūnas Romanas Jurčius: <i>“kaip žinot, turim mes čia vieną probleminę įmonę (turima omenyje “Rietavo veterinarinė sanitarija”<...>darėme nemažai įvairių sprendimų jų atžvilgiu, kas savo ruožtu davė naudos – įsidiegė oro valymo sistemą, mieste nebėra jaučiamas kvapas, o ką jau kalbėt apie Pelaičių kaimo gyventojus, džiaugiasi žmonės. Mūsų idėtos pastangos atsipirko ir davė apčiuopiamos, ar gal reikėtų sakyti “užuodžiamos” naudos”.</i>		
8	Mokslo ir žinių bei technologinės pažangos – įvairių sektorių ir jų šakų vystymasis grindžiamas šiuolaikiškais mokslo pasiekimais, žiniomis ir pažangiomis bei aplinkai palankiomis technologijomis	8	6
	Komentaras:AD - Rietavo savivaldybės vietos ūkio skyriaus specialistė – ekologė Vesta Kuskytė- <i>„mokslo ir žinių bei technologinės pažangos principas yra įgyvendinamas tik vidutiniškai, nes savivaldybėje yra laikomasi tradicinių, jau pasenusių valdymo metodų<...>dažnai būna taip, kad kažkokios inovacijos reikalauja tam tikrų finansinių išteklių. Iš esmės savivaldybėje nenorima naujovių, nes tai keičia nusistovėjusią tvarką, dažnai baiminamasi dėl savo darbo vietos. Savivaldybėje trūksta inovacijų, naujos idėjos neskleidžiamos, įsigalėjęs konservatyvumas“.</i> SE – Daugėdų seniūnijos seniūnė A. Globienė – <i>“labai svarbios yra žmogiškosios savybės (ypač vadovų) ir tik nuo jų priklauso mokslo naujovių ar naujų idėjų diegimas institucijoje ir kolektyvo noras įgyvendinti įvairius pokyčius<...>viskas priklauso nuo žmogiškojo faktoriaus, ar skatinami darbuotojai imtis iniciatyvos, domėtis, ar tiesiog yra “nuleidžiami” įsakymai, visi atlieka tik savo darbus ir viskas. Šiuo atveju mūsų meras kauptik dar ir pats pasiūlo kažkokių naujovių ir prisideda prie jų įgyvendinimo, tačiaustinga darbuotojams motyvacijos, tai problema, gal savivaldybės darbuotojų kaitos nebuvimas, dauguma darbuotojų yra vyresnio amžiaus, dabar truputį atjaunėjo kolektyvas, tai nauji darbuotojai įneša naujo vėjo“.</i>		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto interviu duomenimis.

Darnaus vystymosi principų įgyvendinimas.

Devintu klausimu buvo prašoma pateikti pavyzdžių, kurie rodytų, kad darnaus vystymosi principai yra įgyvendinami. Atsakymai vėl suskirstyti į seniūnijų seniūnų (SE) ir savivaldybės administracijos darbuotojų (AD) atsakymus ir pateikiami, neskirstant atskirai kiekvieno eksperto atsakymų. Taip pat pateikiamas abiejų grupių atsakymų apibendrinimas.

15 lentelė

Darnaus vystymosi įgyvendinimo pavyzdžiai

	SE	AD	Apibendrinimas
Dalyvavimo	<i>“Žmonės patys ateina su</i>	<i>“Didėjantis į bendruomenes</i>	Abi ekspertų grupės akcentavo

(partnerystės) principas	<i>problemom, kurios aktualios visam kaimui ir net su galimom sprendimų alternatyvom<...> lengva tokiem neabejingiems žmonėms ir vadovauti; "Aktyviai bendradarbiaujam su kitom Rietavo seniūnijom, taip pat ir su kitų miestų seniūnais, pasitariam, kaip jie išsprendė vieną ar kitą klausimą, pasidalijam patirtimi"; "Kai sprendžiam klausimą, artimai susijusį su viso miestelio bendruomene, prašome seniūnaičių pagalbos, jie savo ruožtu informuoja savo seniūnaitijų gyventojus ir tada dalis gyventojų ateina į bendrą susirinkimą pareikšti savo nuomonės, aišku, dažniausiai ateina tie patys, bet vistiek ateina".</i>	<i>aktyviai besiburiančių žmonių skaičius"; "Aktyvesnis asmenų įsitraukimas į valdymą, yra pastebima, kad vis daugiau žmonių ateina į tarybos posėdžius, jei anksčiau sulaukdavome vos 4-6, dabar buvo atvejis kai atėjo net 30 žmonių."; "Aktyviai ir nuoširdžiai dirbantys seniūnaičiai".</i>	seniūnaičių teikiamą naudą, įgyvendinant dalyvavimo principą; Žmonės vis labiau įsitraukia į veiklą ir bando kartu ieškoti sprendimų būdų; Yra daljamasi gerąja patirtimi su panašiomis institucijomis.
Vadovavimo principas	<i>"Turim gerai ir atsakingai dirbantį merą, atsidavusį miestui, tai tas jo pavyzdys užkrečia ir mus atsakingai vykdyti visus jos pavedimus."; "Gaunam daug nurodymų, pastaruoju metu vis daugiau įvairių ataskaitų turim parengt".</i>	<i>„<...> yra sprendžiama savivaldybės viduje kas būtina, o kas ne, arba yra atsižvelgiama, tiesiog į tai, kas yra numatyta pagal įstatymus, mūsų atveju labiau veikia vidinis vadovavimas, pasidžiaugiam ir kaip seniūnai vadovauja, kaip susitvarko su paliejimais";</i>	Pagrindinis įvardintas vadovavimo principo įgyvendinimo pavyzdys yra savivaldybės mero veikla.
Subsidiarumo principas	<i>"Čia jau be seniūnaičių neapsieinama, juk ne meras, ir kartais net ne aš, žinau, kokį medį reikia nupjaut, kokią duobę užtaisyt. Patys gyvenam, patys susiduriame, patys ir sprendžiam. Kartais netgi seniūnaičiai patys išsprendžia viduje bėdas, man ateina tik pasako, kai jau viskas sutvarkyta".</i>	<i>"Tai didelės problemas, kurios aktualios visam miestui, sprendžiam mes kartais su seniūnų pagalba, mažesnes pagal galimybes seniūnai su seniūnaičių pagalba, tai tokiu bendradarbiavimu ir pasižymi šio principo įgyvendinimas"; "per sprendimų būdų paiešką, kai ką sprendžiam, žiūrim, kuriam lygmenį galėtumėm tai įgyvendinti".</i>	Kaip teigia ekspertai, yra ieškoma optimaliausių sprendimo būdų. Didžiausias problemas sprendžia savivaldybės atstovai, su seniūnais, mažesnes ir aktualias atitinkamom seniūnijom seniūnai su seniūnaičiais ir pan.
Lygių galimybių principas	<i>"Skiriam labai didelį dėmesį miesto priežiūrai, poilsiaviečių įrengimui"</i>	<i>"Paruošti dviračių takai, puoselėjami ir saugomi, ir savo parką."; "Pagal galimybes tvarkom ir istorinį paveldą, ateities kartoms paliksim gražų ir sutvarkytą Rietavą".</i>	Sprendimai yra priimami ne vien šiai dienai, yra daromi darbai, kurių rezultatais galės džiaugtis ir ateities kartos.
Lankstumo principas	<i>"Kai priimam kažkokį tai sprendimą, ir atsiranda naujų niuansų, visada peržiūrim koreguojam, pertvarkom"; "Tai kartais finansai įpareigoja, jei</i>	<i>"Kaip pavyzdys čia galėtų būti strateginis planas, parengiam vieną, paskui pagal galimybes koreguojam, redaguojam, kai kurios tikslus išimam, nes jie</i>	Šis principas yra įgyvendinamas, atsižvelgiant į išorės ir vidinius pokyčius.

	<i>trūksta lėšų, tai koreguojam”.</i>	<i>nebeaktualūs, įrašom naujus ir t.t.”.</i>	
Atsakomybės (teršėjas moka) principas	<i>“Tai tie vadinamieji teršėjai mums “sumoka” įvairiai, vieni paruošia poilsiavietes gyventojams, kiti prisideda prie aplinkos tvarkymo”.</i>	<i>“Sumoka, tenka ir nubausti jei nesilaiko normatyvų”; “prisideda prie organizuojamų renginių, paremia šeimas, kurioms reikia pagalbos”.</i>	Principo įgyvendinimas pasireiškia įvairiomis formomis – pradedant sumokamomis baudomis ir baigiant prisidėjimu prie aplinkos tvarkymo.
Atsipirkimo principas	<i>“Kuo daugiau investuojam į aplinkos tvarkymą, paskui tuo daugiau gaunam ir materialinės naudos.”; “Padarėm Lopaičiuose pažintinį taką, atvažiuoja turistai net iš užsienio, užsuka tiek į mūsų miestelį, tiek į Rietavą, kad ir apsipirkti, taip vietos prekybininkai gauna papildomo pelno, surenkama daugiau mokesčių.”</i>	<i>“Buvo toks atvejis, kuris labai įstrigo: atrestauravom bažnyčią, atvažiavo pravažiuojančių turistų grupė iš Italijos, ir jiems taip patiko ta bažnyčia, kad jau antri metai, kas pusę metų, didžiųjų švenčių proga gauname piniginę dovaną skirtą bažnyčios puoselėjimui”.</i>	Padarytos ekonominės investicijos duoda aplinkosauginę naudą, ir atvirkščiai.
Mokslo ir žinių bei technologinės pažangos principas	<i>“meraskaiptik dar ir pats pasiūlo kažkokių naujovių ir prisideda prie jų įgyvendinimo, <...> atjaunėjo kolektyvas, tai nauji darbuotojai įneša naujo vėjo“.</i>	<i>“Tai pasiūlėm, nors gal ir ne kiek pasiūlėm, bet kiek neapsikentę liepėm įsidiesti ir tai didžiai mūsų įmonei filtrus, dabar rezultatu džiaugiamės visi. Kartais reikia paskatinimo, o galimybių atrasim”</i>	Mokslo ir žinių bei technologinės pažangos principas yra įgyvendinamas pagal galimybes ir reikalingumą diegiant naujas technologijas, pritaikant įgytas žinias praktikoje.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto interviu duomenimis.

Dešimtu klausimu buvo prašoma įvardinti, kokios kliūtys (ekonominės, socialinės, aplinkosauginės, institucinės, teisinės, politinės) įtakoja principų įgyvendinimą. Atsakymai vėl suskirstyti į seniūnų (SE) ir savivaldybės administracijos darbuotojų (AD) atsakymus ir pateikiami, neskiriant atskirai kiekvieno eksperto atsakymų. Taip pat pateikiamas abiejų grupių atsakymų apibendrinimas.

16 lentelė

Kliūtys įtakojančios Darnaus vystymosi principų įgyvendinimą Rietavo savivaldybėje

	SE	AD	Apibendrintas probleminės srities išskyrimas
Dalyvavimo (partnerystės) principas	<i>“Gal kažkiek socialinės, nes yra susidarę tokie stereotipai, kad viską nusprendžia tie, kas turi daug pinigų, užima vietą visuomenėj”.</i>	<i>“Kliūčių nėra”.</i>	Socialinė
Vadovavimo principas	Nė vienas grupės ekspertas	<i>“Didelių kliūčių nėra,</i>	Institucinė

	kliūčių neįvardino.	<i>kartais gal būna taip, kad valstybės rengiami teisės aktai prasilenkia su mažų savivaldybių galimybėmis.</i>	
Subsidiarumo principas	<i>“Sprendimų priėmimas yra priartintas prie gyventojų, tačiau kaimo žmogui vistiek yra sudėtingiau. Miesto žmonės ir informacijos gauna daugiau, galimybę nueiti į kokios tarybos posėdį turi”.</i>	Kliūčių neįvardinta.	Socialinės
Lygių galimybių principas	<i>“Didžiausia kliūtį vėl įvardinčiau finansus”;</i>	<i>“Finansai ir, manau, vis didėjantis žmonių poreikis bei vartojimas”.</i>	Ekonominė
Lankstumo principas	<i>“Tai viską pakoreguoja pinigų trūkumas ir kai kuriais atvejais aplinkosauginės problemos.”</i>		Ekonominė, aplinkosauginė
Atsakomybės (teršėjas moka) principas	<i>“Teisinės galbūt”</i>	<i>“Institucinės”</i>	Teisinės; Institucinės
Atsipirkimo principas	Neįvardino teigdami, kad nėra	<i>“Finansinės, socialinės,</i>	Ekonominės; Socialinės
Mokslo ir žinių bei technologinės pažangos principas	<i>“Finansinės.”</i>	<i>“Didžiausia kliūtis yra lėšų trūkumas”; “Norų įgyvendinti yra, o, iš kur gaut finansavimą, tenka ieškoti. Finansavimo nebuvimas didžiausia problema.”</i>	Ekonominė

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto interviu duomenimis.

Apibendrinant ekspertų nuomonę, galima teigti, kad pagrindinės kliūtys įtakojančios principų įgyvendinimą yra ekonominės ir socialinės.

Darnaus vystymosi rodiklių vertinimas.

11 – 14 klausimai buvo skirti tam, kad ekspertai penkiabalėje sistemoje (1 – netinkamas, neatskleidžiantis savivaldybės būklės; 5 – tinkamiausias darnaus vystymosi vertinimui) įvertintų, kokie rodikliai geriausiai atskleistų atitinkamų darnaus vystymosi dimensijų būklę. Rodikliai buvo renkami iš seniūnijų veiklos ataskaitų, savivaldybės pateikiamų statistinių duomenų, taigi, visi rodikliai yra aktualūs Rietavo savivaldybei ir galimybė juos pateikti, esant būtinybei, yra reali. 17; 18; 19; 20 lentelės pateikiami vertinimo balų vidurkiai suskirstyti grupėmis – AD – Rietavo savivaldybės administracijos darbuotojų grupė; SE – Seniūnijų seniūnų grupė; B – Bendras abiejų grupių balų vidurkis.

Aplinkosauginę situaciją apibūdinančių rodiklių vertinimas

Darnaus vystymosi rodikliai		Vertinimo balų Vidurkiai		
		AD	SE	B
1.	Miškų plotas, % nuo viso savivaldybės ploto	3	3	3
2.	Žemės ūkio naudmenų plotas, ha; % nuo viso savivaldybės ploto;	3	4	3,5
3.	Ekologinių ūkių žemės plotas, ha; % nuo viso žemės ūkio naudmenų ploto;	5	5	5
4.	Nenaudojamos žemės, netinkamos žemės ūkio augalams auginti, gyvulių ganymui, šienavimui, % nuo visos savivaldybės ploto;	2	4	3
5.	Saugomų teritorijų plotas, % nuo visos savivaldybės ploto;	3	4	3,5
6.	Rekultivuotų žemės, eksploatuojamų ir išeksploatuojamų naudingų iškasenų karjerų, durpynų ir sąvartynų plotas, ha;	5	5	5
7.	Rekultivuotų teritorijų plotas, % nuo visos savivaldybės ploto;	4	3	3,5
8.	Pažeistos žemės, eksploatuojamų ir išeksploatuojamų naudingų iškasenų karjerų, durpynų ir sąvartynų plotas, ha;	5	3	4
9.	Gyventojų, kurie naudojasi viešąja komunalinių atliekų tvarkymo paslauga, skaičius, % nuo visų gyventojų skaičiaus;	5	5	5
10.	Privačių valdų aprūpinimas konteineriais komunalinių atliekų pirminiam rūšiavimui (popieriui, stiklui, plastikui), % nuo viso valdų skaičiaus;	5	5	5
11.	Žaliųjų viešųjų pirkimų iš visų viešųjų pirkimų kiekis, %, litais;	4	5	4,5
12.	Gyventojų, kurie seniūnijoje prijungti prie centralizuoto nuotekų tinklo, skaičius % nuo visų gyvenamąją vietą deklaravusių gyventojų;	5	5	5
13.	Gyventojų, kurie seniūnijoje prijungti prie centralizuoto nuotekų tinklo, skaičius, % nuo visų gyvenamąją vietą deklaravusių gyventojų;	5	5	5
14.	Investicinių projektų lėšos aplinkos apsaugos srityje vienam gyventojui, Lt/gyvent;	4	2	3
15.	Savivaldybės skiriamos lėšos aplinkos apsaugai vienam gyventojui (aplinkos apsaugos rėmimo specialioji programa), Lt/gyvent.;	4	3	3,5
16.	Lėšos istorijos ir kultūros paveldo objektų apsaugai vienam gyventojui, Lt/gyvent.	3	3	3
17.	Lėšos aplinkos infrastruktūrai (kelių, gatvių, apšvietimo tinklų priežiūrai ir pan.) vienam gyventojui, Lt/gyvent.;	5	5	5
18.	Asbestu demgtų stogų pakeitimas, vnt./m.	5	4	4,5
19.	Medžiojamų gyvūnų žemės ūkiui padarytos žalos nustatymas, vnt./m.	3	4	3,5

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto interviu duomenimis.

Ekonominę situaciją apibūdinančių rodiklių vertinimas

Darnaus vystymosi rodikliai		Vertinimo balai		
		AD	SE	B
1.	Investicinių projektų lėšos vienam gyventojui, Lt/gyvent.;	5	4	4,5
2.	Savivaldybės skiriamos lėšos vienam gyventojui, tūkst. Lt/gyvent.;	4	5	4,5
3.	Savivaldybės skiriamos lėšos seniūnijai % nuo visoms seniūnijoms skiriamų	5	5	5

	lėšų;			
4.	Lėšos žemės ūkio funkcijų vykdymui vienam gyventojui, Lt/gyvent.	3	4	4,5
5.	Lengvųjų automobilių skaičius 1000 gyventojų; vnt/1000 gyvent.;	3	3	3
6.	Senesnių kaip 10 metų lengvųjų automobilių skaičius % nuo visų savivaldybės automobilių skaičiaus;	3	3	3
7.	Elektros suvartojimas namų ūkiuose per metus – iš viso ir vienam gyventojui, GWh	3	3	3
8.	Būstuose sunaudotas vandens kiekis, litrais vienam gyventojui per parą;	3	3	3
9.	Kaimo turizmo sodybų skaičius, vnt;	3	3	3
10.	Nakvynių vietų kiekis kaimo turizmo sodybose, vnt.;	2	3	2,5
11.	Pagal nustatytus reikalavimus įrengtų dviračių turizmo trasų ilgis, km.;	4	3	3,5
12.	Registruotų ūkininkų/ūkių skaičius, vnt.;	4	5	4,5
13.	Registruotų įmonių skaičius.;	5	5	5

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto interviu duomenimis.

19 lentelė

Socialinę situaciją apibūdinančių rodiklių vertinimas

Darnaus vystymosi rodikliai		Vertinimo balai		
		AD	SE	B
1.	18 – 64 m. asmenų užimtumo lygis, % nuo visų gyventojų skaičiaus	5	5	5
2.	Nedarbo ir ilgalaikio nedarbo lygis %	5	5	5
3.	Investicinių projektų lėšos socialinės apsaugos srityje vienam gyventojui, Lt/gyvent.	3	3	3
4.	Lėšos vietos bendruomenės socialinei infrastruktūrai vienam gyventojui, tūkst., Lt/gyvent.;	3	2	2,5
5.	Lėšos Vietos bendruomenių savivaldos programai vienam gyventojui, Lt/gyvent.	3	4	3,5
6.	Gyventojų skaičius, % nuo visų savivaldybės gyventojų	5	4	4,5
7.	Gyventojų tankis, vnt./km ² .;	3	3	3
8.	Mokyklų skaičius, vnt.;	4	5	4,5
9.	Mokinių skaičius mokyklose, vnt.;	5	5	5
10.	Bibliotekų skaičius, vnt.;	5	4	4,5
11.	Medicinos įstaigų skaičius, vnt.;	5	5	5
12.	Kultūros įstaigų skaičius, vnt.;	4	3	3,5
13.	Lėšos viešiesiems darbams/užimtumo didinimas vienam gyventojui, Lt/gyvent.;	4	3	3,5
14.	Piniginės socialinės paramos gavėjų skaičius, % nuo visų savivaldybės gyventojų;	4	5	4,5
15.	Surašytų buities tyrimo aktų skaičius, vnt.;	2	3	2,5
16.	Maisto produktų gavėjų skaičius, % nuo visų savivaldybės gyventojų;	4	5	4,5
17.	Gimstamumas;	5	5	5
18.	Socialinės rizikos šeimų skaičius, vnt.;	4	5	4,5
19.	Vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose, vnt.;	5	5	5
20.	Savivaldybės ir bendruomenės organizuojamų kultūrinių renginių skaičius vnt./m.;	5	4	4,5

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto interviu duomenimis.

Institucinę situaciją apibūdinančių rodiklių vertinimas

Darnaus vystymosi rodikliai		Vertinimo balai		
		AD	SE	B
1.	Registruotų bendruomenių, visuomeninių organizacijų skaičius, vnt.;	5	5	5
2.	Sprendimai dėl žemės ūkio valdų administravimo, vnt./m.;	3	4	3,5
3.	Sprendimai dėl priemonių, susijusių su Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programa, administravimo, vnt./m.;	3	4	3,5
4.	Savivaldybės ir seniūnaitijų posėdžių skaičius, vnt./m.	4	4	4

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto interviu duomenimis.

Paskutiniu penkioliktu klausimu buvo prašoma įvardinti, kokiais papildomais rodikliais ateityje būtų galima vertinti darnaus vystymosi efektyvumą rajone. Papildomi rodikliai nebuvo nurodyti.

Remiantis tyrimų duomenimis, sudaryta Rietavo savivaldybės galimybių diegti Gero valdymo principus, įgyvendinant Darnaus vystymosi strategiją, SSGG analizė.

Rietavo savivaldybės galimybių diegti Gero valdymo principus, įgyvendinant Darnaus vystymosi strategiją SSGG analizė

<i>Stiprybės</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Kadangi savivaldybė turi teisę laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal LR Konstituciją ir įstatymus per administracinio vieneto nuolatinių gyventojų tiesiogiai išrinktą atstovų savivaldybės tarybą bei jos sudarytą vykdomąją ir kitas institucijas, ji turi galimybes inicijuoti Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą, remiantis Gero valdymo principų diegimu savivaldybėje. • Organizacinė struktūra ir maža darbuotojų kaita leidžia administracijos darbuotojams išsaugoti įgytas žinias, patirtis, kompetencijas ir pan., nes savivaldybės administracijos įgaliojimai nesusiję su savivaldybės tarybos įgaliojimų pabaiga, todėl turimos darbuotojų žinios, įgūdžiai ir kt. gali teigiamai pasitarnauti, diegiant Gero valdymo principus institucijoje. • Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui tobulinti ir Gero valdymo koncepcijos išaiškinimui, principų praktiniam diegimui savivaldybėje galimas finansavimas iš projektų lėšų (kuo Rietavo savivaldybė ir pasinaudojo, rengdama 2010-2016 m. strateginį plėtros planą). • Gero valdymo principai ir efektyvus Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas yra siejami su vadovo strateginėmis kompetencijomis, todėl reikalingas lyderis, kuris sugebėtų vesti instituciją šių principų diegimo link, o tai, kad meras ar administracijos direktorius nesikeičia kas kelerius metus, tinkamai tuo pasinaudojus, galėtų turėti teigiamos įtakos principų diegimui ir sėkmingam darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui.

<i>Silpnybės</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Mažas darbuotojų suinteresuotumas naujovių diegimu, dažnai į tai žiūrima, kaip į papildomą darbo krūvį. • Savivaldybės ir jos struktūrinių padalinių darbuotojai kelia kvalifikaciją, tačiau įgytos žinios praktiškai nevisada yra pritaikomos.
<i>Galimybės</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas yra privalomas ir įgalintas LR teisės aktais; Lietuvos Respublikoje galiojantys teisės aktai netrukdo Rietavo savivaldybės veikloje taikyti Gero valdymo principus, o kai kurie principai arba panašūs jų atitikmenys yra įtvirtinti LR įstatymuose, todėl vadovavimasis jais yra privalomas. O juos sujungus, galima pasiekti efektyvų Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo procesą. • Matomos informacinių technologijų panaudojimo valstybės ir savivaldybių įstaigose augimo tendencijos, kurios tiesiogiai galėtų prisidėti prie Gero valdymo principų diegimo savivaldybėje, kuriant efektyvų Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo procesą Rietavo savivaldybėje.
<i>Grėsmės</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Įstatyminės bazės trūkumas, kurioje nėra konkrečiai nurodyta, kokiais kriterijais reikėtų vertinti Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo būklę ar principų atitikmenų įgyvendinimą. • Galima Seimo narių, Vyriausybės nuostata, kad valstybės tarnautojai savo veiklą turi vykdyti, griežtai laikantis įstatymų, nuostatų, pareigybės aprašų ir pan., gali stabdyti Rietavo savivaldybės administracijos darbuotojų norą tobulinti savo vykdomą veiklą, remiantis Gero valdymo principais ir siekiant efektyvaus Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo proceso.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atlikto interviu duomenimis.

Apibendrinant galima teigti, kad, tinkamai pasinaudojus Rietavo savivaldybės stiprybėmis, Gero valdymo principais ir sudarius tinkamą aplinką, gerai įvertinus galimybes, galima daryti prielaidą, jog institucija turi pakankamus vidinius pajėgumus sėkmingai įgyvendinti Darnaus vystymosi strategiją gero valdymo kontekste.

3.3. Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas gero valdymo kontekste Rietavo savivaldybėje: hipotetinio modelio parengimas

Išanalizavus empiriniu tyrimu gautus rezultatus, pateikiamas Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo gero valdymo kontekste Rietavo savivaldybėje hipotetinis modelis. Be to, 22; 23; 24; 24 lentelėse yra pateikiami Darnaus vystymosi įgyvendinimo stebėsenos galimi atskirų sričių rodikliai ir jų teikimo šaltiniai. Į lentelę įtraukti rodikliai pažymėti skirtingomis spalvomis, atsižvelgiant į tai, kaip ekspertai įvertino jų tinkamumą stebėsenai: tai kaip rodiklis galėtų atspindėti darnaus vystymosi

dimensijų įgyvendinimo būklę. Raudona – įvertinta 5 balais; Žalia – įvertinta 4 balais; Geltona – įvertinta 3 balais; Mėlyna – įvertinta 2 balais. Rodikliai įvertinti 1 balu į lentelę nebuvo įtraukiami, bendri rodiklių vidurkiai skaičiuojami, apvalinant nuo 0,5 į didžiąją pusę.

22 lentelė

Darnaus vystymosi dimensijų rodikliai savivaldybėje: aplinkosaugos sritis

Dimensija	Nr.	Rodikliai	Rodiklių šaltinis
Aplinkos: aplinkos apsauga, teritorijos vystymasis, infrastruktūra.	1	Miškų plotas, % nuo viso seniūnijos ploto	Seniūnijos veiklos ataskaita
	2	Žemės ūkio naudmenų plotas, ha; % nuo viso seniūnijos ploto;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	3	Ekologinių ūkių žemės plotas, ha; % nuo viso žemės ūkio naudmenų ploto;	Statistikos departamento duomenys
	4	Nenaudojamos žemės, netinkamos žemės ūkio augalams auginti, gyvulių ganymui, šienavimui, % nuo visos seniūnijos ploto;	Statistikos departamento duomenys
	5	Saugomų teritorijų plotas, % nuo visos seniūnijos ploto;	Statistikos departamento duomenys
	6	Rekultyvuotų žemės, eksploatuojamų ir išeksploatuojamų naudingų iškasenų karjerų, durpynų ir sąvartynų plotas, ha;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	7	Rekultyvuotų teritorijų plotas, % nuo visos seniūnijos ploto;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	8	Pažeistos žemės, eksploatuojamų ir išeksploatuojamų naudingų iškasenų karjerų, durpynų ir sąvartynų plotas, ha;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	9	Gyventojų, kurie naudojami viešąja komunalinių atliekų tvarkymo paslauga, skaičius, % nuo visų gyventojų skaičiaus;	Seniūnijos veiklos ataskaita, Savivaldybės ataskaitos, Rietavo komunalinis ūkis
	10	Privačių valdų aprūpinimas konteneriais komunalinių atliekų pirminiam rūšiavimui (popieriui, stiklui, plastikui), % nuo viso valdų skaičiaus;	Seniūnijos veiklos ataskaita, Savivaldybės ataskaitos
	11	Žaliųjų viešųjų pirkimų iš visų viešųjų pirkimų kiekis, %, litais;	Savivaldybės ataskaitos
	12	Gyventojų, kurie seniūnijoje prijungti prie centralizuoto nuotekų tinklo, skaičius % nuo visų gyvenamąją vietą deklaravusių gyventojų;	Seniūnijos veiklos ataskaitos
	13	Gyventojų, kurie seniūnijoje prijungti prie centralizuoto nuotekų tinklo, skaičius, % nuo visų gyvenamąją vietą deklaravusių gyventojų;	Seniūnijos veiklos ataskaita, Rietavo komunalinis ūkis
	14	Investicinių projektų lėšos aplinkos apsaugos srityje vienam gyventojui, Lt/gyvent;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	15	Savivaldybės skiriamos lėšos aplinkos apsaugai vienam gyventojui (aplinkos apsaugos rėmimo specialioji programa), Lt/gyvent.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	16	Lėšos istorijos ir kultūros paveldo objektų apsaugai vienam gyventojui, Lt/gyvent.	Seniūnijos veiklos ataskaita
	17	Lėšos aplinkos infrastruktūrai (kelių, gatvių, apšvietimo tinklų priežiūrai ir pan.) vienam gyventojui, Lt/gyvent.;	Seniūnijos veiklos ataskaita

	18	Asbestu demgtų stogų pakeitimas, vnt./m.	Seniūnijos ataskaita	veiklos
	19	Medžiojamų gyvūnų žemės ūkiui padarytos žalos nustatymas, vnt./m.	Seniūnijos ataskaita	veiklos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Rietavo savivaldybės, bei Rietavo savivaldybės seniūnijų ataskaitų duomenimis ir atlikto interviu rezultatais.

23 lentelė

Darnaus vystymosi dimensijų rodikliai savivaldybėje: ekonomikos sritis

Dimensija	Nr.	Rodikliai	Rodiklių šaltinis	
Ekonominė	1	Investicinių projektų lėšos vienam gyventojui, Lt/gyvent.;	Seniūnijos ataskaita	veiklos
	2	Savivaldybės skiriamos lėšos vienam gyventojui, tūkst. Lt/gyvent.;	Seniūnijos ataskaita	veiklos
	3	Savivaldybės skiriamos lėšos seniūnijai % nuo visoms seniūnijoms skiriamų lėšų.;	Savivaldybės, seniūnijos ataskaitos	veiklos
	4	Lėšos žemės ūkio funkcijų vykdymui vienam gyventojui, Lt/gyvent.;	seniūnijos ataskaitos	veiklos
	5	Lengvųjų automobilių skaičius 1000 gyventojų; vnt/1000 gyvent.;	Statistikos departamento duomenys	
	6	Senesnių kaip 10 metų lengvųjų automobilių skaičius % nuo visų seniūnijos automobilių skaičiaus.;	Statistikos departamento duomenys	
	7	Elektros suvartojimas namų ūkiuose per metus – iš viso ir vienam gyventojui, GWh	Statistikos departamento duomenys	
	8	Būstuose sunaudotas vandens kiekis, litrais vienam gyventojui per parą.;	Statistikos departamento duomenys	
	9	Kaimo turizmo sodybų skaičius, vnt.;	Seniūnijos informacija	
	10	Nakvynių vietų kiekis kaimo turizmo sodybose, vnt.;	Seniūnijos informacija	
	11	Pagal nustatytus reikalavimus įrengtų dviračių turizmo trasų ilgis, km.;	Seniūnijos ataskaita	veiklos
	12	Registruotų ūkininkų/ūkių skaičius, vnt.;	Seniūnijos ataskaita	veiklos
	13	Registruotų įmonių skaičius.;	Seniūnijos ataskaita	veiklos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Rietavo savivaldybės, bei Rietavo savivaldybės seniūnijų ataskaitų duomenimis ir atlikto interviu rezultatais.

Darnaus vystymosi dimensijų rodikliai savivaldybėje: socialinio vystymosi sritis

Dimensija	Nr.	Rodikliai	Rodiklių šaltinis
	1	18 – 64 m. asmenų užimtumo lygis, % nuo visų gyventojų skaičiaus	Darbo birža
	2	Nedarbo ir ilgalaikio nedarbo lygis %	Darbo birža
	3	Investicinių projektų lėšos socialinės apsaugos srityje vienam gyventojui, Lt/gyvent.	Seniūnijos veiklos ataskaita
	4	Lėšos vietos bendruomenės socialinei infrastruktūrai vienam gyventojui, tūkst., Lt/gyvent.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	5	Lėšos Vietos bendruomenių savivaldos programai vienam gyventojui, Lt/gyvent.	Seniūnijos veiklos ataskaita
	6	Gyventojų skaičius, % nuo visų savivaldybės gyventojų	Seniūnijos veiklos ataskaita
	7	Gyventojų tankis, vnt./km ² .;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	8	Mokyklų skaičius, vnt.;	Seniūnijos veiklos ataskaita, Savivaldybės informacija
	9	Mokinių skaičius mokyklose, vnt.;	Seniūnijos informacija
	10	Bibliotekų skaičius, vnt.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	11	Medicinos įstaigų skaičius, vnt.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	12	Kultūros įstaigų skaičius, vnt.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	13	Lėšos viešiesiems darbams/užimtumo didinimas vienam gyventojui, Lt/gyvent.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	14	Piniginės socialinės paramos gavėjų skaičius, % nuo visų seniūnijos gyventojų;	Savivaldybės informacija
	15	Surašytų buitės tyrimo aktų skaičius, vnt.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	16	Maisto produktų gavėjų skaičius, % nuo visų seniūnijos gyventojų	Seniūnijos veiklos ataskaita
	17	Vienkartinių išmokų gimus vaikui kiekis, vnt.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	18	Socialinės rizikos šeimų skaičius, vnt.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	19	Vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose, vnt.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	20	Seniūnijos ar savivaldybės, ir bendruomenės organizuojamų kultūrinių renginių skaičius vnt./m.;	Seniūnijos veiklos ataskaita

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Rietavo savivaldybės, bei Rietavo savivaldybės seniūnijų ataskaitų duomenimis ir atlikto interviu rezultatais.

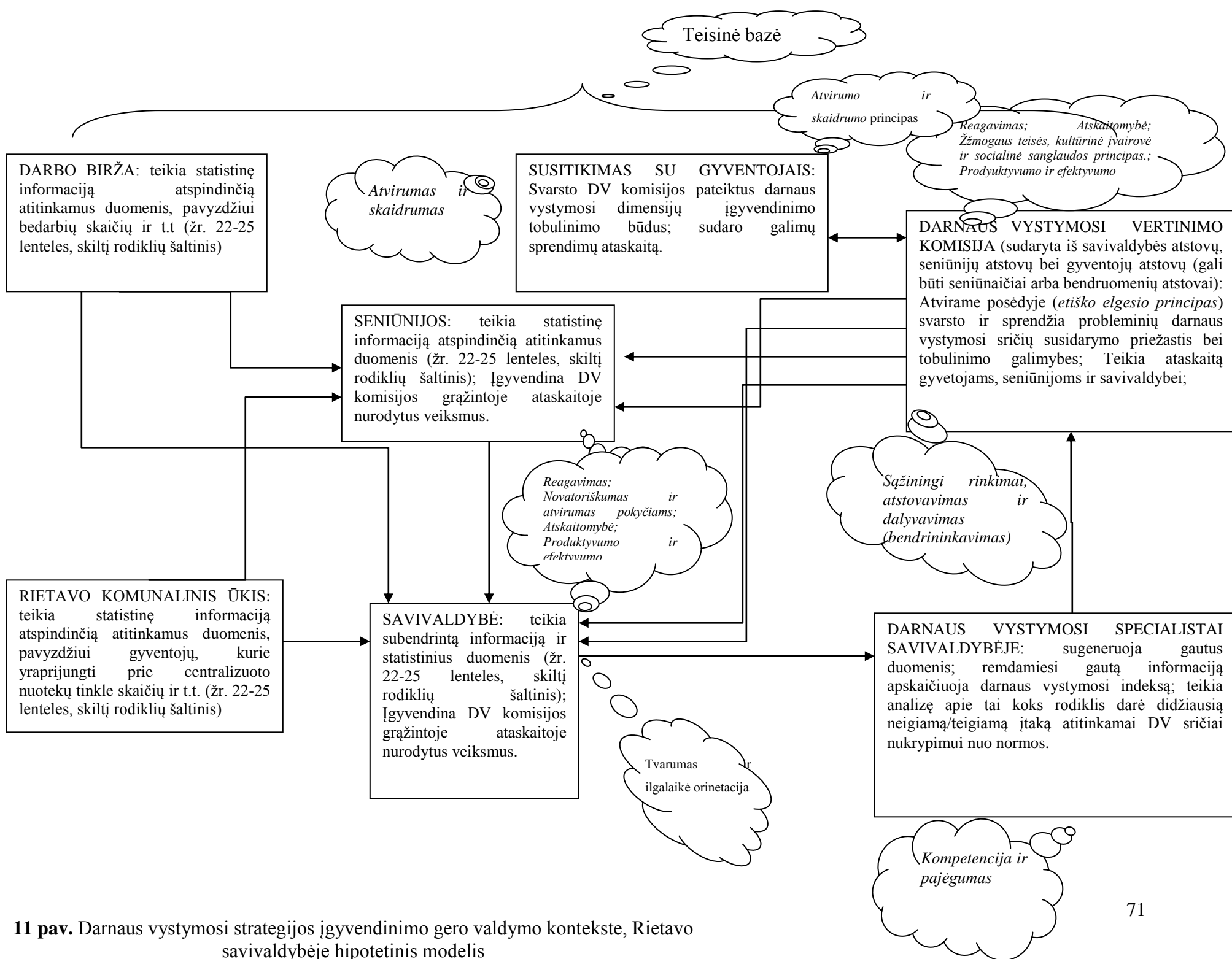
Darnaus vystymosi dimensijų rodikliai savivaldybėje: institucinė sritis

Dimensija	Nr	Rodikliai	Rodiklių šaltinis
Institucine: Administracinė;	1	Registruotų bendruomenių, visuomeninių organizacijų skaičius, vnt.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	2	Sprendimai dėl žemės ūkio valdų administravimo, vnt./m.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	3	Sprendimai dėl priemonių, susijusių su Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programa, administravimo, vnt./m.;	Seniūnijos veiklos ataskaita
	4	Seniūnijos ir seniūnaitijų posėdžių skaičius, vnt./m.	Savivaldybės internetinis puslapis; Seniūnų ataskaitos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Rietavo savivaldybės, bei Rietavo savivaldybės seniūnijų ataskaitų duomenimis ir atlikto interviu rezultatais.

Pateikti rodikliai, kurie yra įvertinti 5 (pažymėti raudona spalva) ir 4 (pažymėti žalia spalva) balais, turėtų būti privalomai teikiami savivaldybėms ir jos, savo ruožtu, teiktų bendruomenei integruotus darnaus vystymosi indeksus, leidžiančius įvertinti rajono vystymosi darną. Dėl rodiklių, įvertintų 3 balais (pažymėti geltona spalva), 2 (mėlyna spalva) turėtų balsuoti savivaldybės ir seniūnijų komisija, kuri spręstų, ar įtraukti šių rodiklių pateikimą į seniūnijų ir savivaldybės veiklos planus.

Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo gero valdymo kontekste, Rietavo savivaldybėje hipotetinis modelis. Žr. 11 pav.

11 pav. Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo gero valdymo kontekste, Rietavo savivaldybėje hipotetinis modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atliktų tyrimų duomenimis

Remiantis Gero valdymo principais, galima įgyvendinti 11 pav. pavaizduotą Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo modelį; atsižvelgiant į išsakytas ekspertų nuomones, modelyje pateikiamos ir svarbiausios darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo tobulinimo galimybės:

Remiantis Gero valdymo principais visų pirma sukuriama *teisinė bazė*, kuria vadovaujantis būtų galima įgyvendinti 11 pav. pavaizduotą darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo modelį ir kuri užtikrintų efektyvų ir skaidrų įgyvendinimo procesą. Taip būtų įgyvendinamas vienas iš gero valdymo principų. Principas parodytų, kad Rietavo savivaldybėje yra tvirtai laikomasi įstatymų ir kitų teisės aktų.

Darnaus vystymosi strategijos tobulinimo procese dalyvautų šios įstaigos: darbo birža, Rietavo komunalis ūkis, Rietavo savivaldybė, Rietavo savivaldybės teritorijoje esančios seniūnijos.

1. Darbo birža, Rietavo komunalinis ūkis, seniūnijos teikia savivaldybei statistines ataskaitas su darnaus vystymosi stebėsenai reikiamais duomenimis - rodikliais;

2. Savivaldybė, gavusi šią informaciją, apskaičiuoja darnaus vystymosi indeksą ir pateikia bendruomenei ataskaitą apie rajono vystymosi darną. Siūlytina sudaryti vietos darnaus vystymosi komisiją iš savivaldybės, seniūnijų bei gyventojų atstovų (gali būti seniūnaičiai arba bendruomenių atstovai), kuri stebėtų darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimą savivaldybės teritorijoje. Taip būtų vienas iš svarbių žingsnių, užtikrinant valdžios ir bendruomenės interesus darnaus vystymosi srityje (žmogaus teisės, kultūrinė įvairovė ir socialinė sanglaudos principas)).

3. Darnaus vystymosi komisija atvirame posėdyje (tai užtikrintų *etiškos elgsenos* principą, kuris pabrėžtų, kad visuomenės gerovė yra aukščiau už asmeninius interesus) svarsto ir sprendžia probleminių darnaus vystymosi sričių susidarymo priežastis bei tobulinimo galimybes. Primitas rekomendacijas komisija pristato ir aptaria susitikimuose su gyventojais (šitokiu būdu būtų užtikrinamas *atvirumo ir skaidrumo* principas). Ataskaita su pateiktais siūlymais gražinama darnaus vystymosi vertinimo komisijai, kuri vėl iš naujo susirenka į posėdį ir, reaguodama (*reagavimo* principas) į pateiktas pastabas ir pasiūlymus, galutinę ataskaitą teikia savivaldybei ir seniūnijoms (įgyvendinamas *reagavimo* ir Gero valdymo *produktyvumo ir efektyvumo* principas – užsibrėžti tikslai bus įgyvendinami geriausiai panaudojant turimus išteklius). Jos per tam tikra laikotarpį šalina visus trūkumus, esančius jų kompetencijoje,

trukdančius efektyviai įgyvendinti darnaus vystymosi strategijos nuostatas, taip užtikrindama *tvarumą ir ilgalaikę orientaciją* ir kartu įgyvendintų lygių galimybių principą, kuris užtikrintų lygias galimybes dabartiems ir ateities kartoms.

Apibendrinant galima teigti, kad, darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje efektyviam tobulinimo procesui užtikrinti yra būtinu šie gero valdymo principai: *Teisinė bazė; Kompetencijos ir pajėgumo principas; žmogaus teisės, kultūrinė įvairovė ir socialinė sanglaudos principas; Etiškos elgsenos principas; Atvirumo ir skaidrumo principas; Reagavimo principas; Produktyvumo ir efektyvumo principas; Tvarumo ir ilgalaikės orientacijos principas, Reagavimo principas, Novatoriškumo ir atvirumo pokyčiams principas, Atsakomybės principas; Sąžiningi rinkimai, atstovavimas ir dalyvavimas (bendrininkavimas).*

Norint efektyviai įgyvendinti Darnaus vystymosi strategiją Rietavo savivaldybėje, yra būtinas Gero valdymo principų diegimas įgyvendinimo procese.

IŠVADOS

Remiantis mokslinės literatūros, dokumentų, analize, formuluojamos išvados:

1. Atskleistos darnaus vystymosi koncepcijos esminės charakteristikos; analizuoti nacionalinės darnaus vystymosi strategijos pagrindiniai prioritetai bei principai; nagrinėtas Tiesioginių užsienio investicijų poveikio žinių visuomenės kūrimui darnaus vystymosi kontekste modelis.
2. Jei 2003 m. nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje iškeltų tikslų, uždavinių priemonių įgyvendinimas savivaldybėms buvo rekomendacinio pobūdžio, dėl ko strigo jų vystymosi darnumas, plito nuostatų vykdymo deklaratyvumas, tai atnaujintame strateginiame dokumente LRV nutarimu patvirtintas dv. strategijos įgyvendinimo priemonių planas, kuriame vykdytojų tarpe nurodytos ir savivaldybės, pvz., aplinkos oro kokybės gerinimo, regioninių atliekų tvarkymo sistemų plėtros, visuomenės sveikatos gerinimo ir kt. srityse. Tai suponuoja naują savivaldybių požiūrį ir realius veiksmus darnaus vystymosi kontekste.
3. Konstatuojama, kad darnaus vystymosi principai (dalyvavimo (partnerystės), vadovavimo, subsidiarumo, lygių galimybių, lankstumo, atsakomybės, atsipirkimo, mokslo ir žinių bei technologinės pažangos) yra tarpusavyje glaudžiai susiję, todėl vietos savivaldoje privalo būti įgyvendinti visi kartu; tik atskirų principų taikymas suponuoja nedarną teritorijos vystymąsi.
4. Analizuojamos konferencijos RIO +20 (2012 birželis) išvados darnaus vystymosi institucinės dimensijos kontekste. Pabrėžiama, kad aplinkosaugos, ekonomikos ir socialinės sričių tikslus galima suderinti tik naudojantis institucine aplinka. Pripažįstama ir patvirtinama, kad darnaus vystymosi būtina ir privaloma sąlyga yra demokratija, geras valdymas ir teisinė valstybė nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis. Darnumo tikslų siekiamas būtinos visais lygmenimis veiksmingos, skaidrios, atsakingos, atskaitingos ir demokratiškos institucijos.
5. Nagrinėjami gero valdymo principai, charakteristikos. Pateikiamos darnaus vystymosi principų, atskirų darnaus vystymosi dimensijų – ekonominės, socialinės, aplinkosauginės, institucinės ir gero valdymo sąsajos vietos savivaldos lygmenyje. Gero valdymo ir darnaus vystymosi koncepcijos viena kitą papildo ir įgalina darnų vietos savivaldos vystymąsi.

6. Atsakant į pirmą įvade iškeltą probleminį klausimą „Kokie yra esminiai vietos savivaldos darnaus vystymosi veiksniai gero valdymo kontekste“, remiantis atlikta analize, galima juos įvardinti:

- Organizuota pilietinė bendruomenė, kurioje lygiateisiais partneriais darnaus vystymosi įgyvendinime dalyvauja įvairios socialinės grupės, savivaldybės ir privačios institucijos, gyventojai;
- Skaidrus, teisiškai pagrįstas sprendimų priėmimas ir jų vykdymas, visai bendruomenei prieinama, lengvai pasiekiami reikiama informacija;
- Bendruomenės veiksmai atitinka vietos poreikius, yra realūs ir įgyvendinami; visos viešosios ir administracinės paslaugos nesunkiai prieinamos visiems gyventojams ir suteikiamos laiku;
- Įvairios bendruomenės interesų grupės susitaria dėl savo siekių, darnaus vystymosi proceso valdymo sprendimai priimami tuo lygiu, kuriame jie veiksmingiausi;
- Vienodos galimybės visiems gyventojams užtikrinti jų poreikių tenkinimą, sudarant galimybes ateinančioms kartoms tenkinti savuosius;
- Efektyvus, veiksmingas, darnus savivaldybės teritorijos išteklių naudojimas;
- Vietos savivaldos valdžios skaidrus ir viešas atskaitingumas bendruomenei; kiekvienas gyventojas, institucija yra atsakinga už savo poveikį aplinkai, žmonių sveikatai.

Apibendrinant empirinio tyrimo rezultatus, formuluojamos išvados:

1. Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo Rietavo savivaldybėje įvertinimui 2006 – 2012 m. laikotarpiu naudota integruoto darnaus vystymosi indekso nustatymo metodika:

- Aplinkos vystymosi indeksas kito labai nežymiai (svyravo 33 – 35 sąlyginių vienetų ribose); teigiamą įtaką indekso kaitai darė vis didėjanti išvalytų iki normatyvų nuotekų dalis ir mažėjantis į aplinkos orą išmetamų teršalų kiekis;
- Ekonominio vystymosi indeksas kito įvairiai. 2007 m. sumažėjęs 14 proc., palyginus su atskaitos 2006 m., 2009 m. vėl pasiekė bazinių metų indeksą ir iki 2012 m. išlaikė tą patį lygį, be to, susilygino su aplinkos vystymosi indeksu ir siekė 35 - 37 sąlyginius vienetus. Teigiamai indekso kaitą įtakėjo ekologinių plotų didėjimas ir mažėjantis senų automobilių skaičius;
- Socialinio vystymosi indeksas minėtu laikotarpiu smarkiai mažėjo – nuo 33 sąlyginių vienetų 2006 m. iki 19 vienetų 2009 m.; tokiame lygyje išlaikė iki 2012 m. Neigiamai indeksą įtakėjo vis didėjantis nedarbo lygis, kuris pastaruoju metu stabilizavosi;

- Remiantis atliktais skaičiavimais, galima teigti, kad socialinė padėtis Rietavo savivaldybėje buvo vystoma prasčiausiai, indeksas sumažėjo net 59 proc.;
- Integruotas (suminis) darnaus vystymosi indeksas rodo nedarnų savivaldybės vystymąsi 2006 – 2012 m. laikotarpiu: 2012 m., palyginus su 2006 m., indeksas sumažėjo apie 10 proc. Išvada: jei ekonomikos ir aplinkos sričių vystymąsi galima įvardinti darniu, ypač 2009 – 2012 m., tai socialinė sritis vystėsi nedarniai. Būtina akcentuoti, kad nuo 2010 m. integruotas darnaus vystymosi indeksas vėl auga – tai rodo Rietavo savivaldybės vystymosi darnumo didėjimą.

2. Ekspertų nuomonės tyrimas įgalina išskirti šiuos aspektus, kurių įgyvendinimo tobulinimas yra atsakymas į antrąjį probleminį klausimą:

- Savivaldybės darbuotojų žinių ir kompetencijos trūkumas bei vyraujantis konservatyvus požiūris į darnaus vystymąsi yra vienas didžiausių trikdžių darniai savivaldybės plėtrai;
- Ekspertai – seniūnai blogiau vertina darnaus vystymosi strategijos nuostatų įgyvendinimą savivaldybėje nei ekspertai – savivaldybės atstovai;
- Esminėmis problemomis rajone ekspertai įvardijo: ekonomikoje – investuotojų trūkumą, menkas investicijų pritraukimo galimybes, darbo vietų trūkumą; socialinėje srityje – nedarbą, jaunimo asocialumo didėjimą, senstančią bendruomenę; aplinkosaugoje – netinkamą atliekų tvarkymą, centralizuoto vandens tiekimo ir nuotekų tinklo paslaugų trūkumą; institucinėje/politikos srityje – mažą gyventojų aktyvumą aktualiausių sprendimų priėmime, nepakankamą inovacijų valdymą, konservatyvų požiūrį į darnų vystymąsi;
- Geriausiai vertinamas šių darnaus vystymosi principų įgyvendinimas – subsidiarumo, vadovavimo, dalyvavimo (partnerystės).

3. Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo savivaldybėje stebėsenai pateikiama originali rodiklių sistema aplinkosaugos, ekonomikos socialinės ir institucinės dimensijų įvertinimui. Nurodomi galimi rodiklių formavimo informacijos šaltiniai, kas užtikrina realų rodiklių taikymą. Ekspertai įvertino jų naudojimo tikslingumą ir tinkamumą.

4. Parengtas Rietavo savivaldybės galimybių diegti gero valdymo principus, įgyvendinant darnaus vystymosi strategiją, SSGG analizė, konstatuojant, kad institucija turi pakankamus vidinius pajėgumus tai įvykdyti.

5. Sukurtas originalus darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo gero valdymo kontekste hipotetinis modelis, partnerystės principu sujungiantis svarbiausias rajono institucijas darnumo skatinimui. Rekomenduojama savivaldybėje steigti darnaus vertinimo komisiją, kuri vykdytų,

pasinaudodama pateiktų rodiklių sistema, nuolatinę ir nenutrūkstamą darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo stebėseną.

6. Remiantis tyrimų rezultatais, galima teigti, kad ginamasis teiginys pasitvirtino – Rietavo savivaldybė vystosi nedarniai dėl socialinės srities vystymosi netolygumo.

REKOMENDACIJOS

Rietavo savivaldybei:

1. Gerinti socialinės srities vystymąsi, suaktyvinant investicinių projektų rengimą; gerinant investicijų aplinką, pvz., įgyvendinant verslo zonų, verslo parkų, pramoninių zonų steigimui reikiamas pradines priemones.
2. Kelti savivaldybės, jai pavaldžių įstaigų darbuotojų kvalifikaciją darnaus vystymosi srityje, rengiant (dalyvaujant) reguliarius seminarus ir apmokymus, metinius darbuotojų kvalifikacijos vertinimus.
3. Savivaldybės, seniūnijos, pavaldžių įstaigų veikloje turėtų būti nuolat diegiamas darnaus vystymosi požiūris, pvz., veikla vertinama darnaus vystymosi kontekste; kasmet vertinamas integruotas darnaus vystymosi indeksas, atskirų sričių vystymosi indeksai.
4. Skatinti bendruomenę aktyviai dalyvauti darnių sprendimų priėmimo, aiškinti gero valdymo ir darnaus vystymosi privalumus, teikti reguliarią informaciją apie gero valdymo ir darnaus vystymosi strategijos nuostatų įgyvendinimą rajone, integruoto indekso įvertinimais, pvz., rengiant viešus susitikimus įvairioms socialinėms grupėms, aktyvinat darnaus vystymosi švietimą ir pan.
5. Diegti savivaldybėje magistro darbe parengtą darnaus vystymosi įgyvendinimo gero valdymo kontekste modelį, steigiant gyventojų, verslininkų ir valdžios atstovų darnaus vystymosi vertinimo grupę; darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo stebėsenai taikyti parengtą rodiklių, besiremiančių konkrečia aktualia rajono informacija, sistemą.

LITERATŪRA

1. Ačaitė, V. (2005). Lietuvos regioninės politikos aspektai ES kontekste. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1(5), 8-13.
2. Arimavičiūtė, M. (2005). *Viešojo sektoriaus institucijų strateginis valdymas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. P. 215.
3. Bagdonienė, D., Galbuogienė, A., Paulavičienė E. (2009). Darnios organizacijos koncepcijos formavimas visuotinės kokybės vadybos pagrindu. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 14.
4. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
5. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. I dalis. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
6. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. II dalis. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
7. Čiegis R. (2002) Socialiai ir ekologiškai orientuotos subalansuotos ekonominės plėtros valdymo principai. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Nr. 21, p. 78–87.
8. Čiegis R. (2008). *Darnus ekonomikos vystymasis*. Šiaulių universitetas: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
9. Čiegis, R., Ramanauskienė, J., Martinkus, B. (2009). The Concept of Sustainable Development and Its Use for Sustainable Scenarios. *Engineering Economics*, No. 2.
10. Čiegis, R., Ramanuskienė J., Šimanskienė L. (2010a). *Lietuvos regionų darnaus vystymosi vertinimas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
11. Čiegis, R., Tamošiūnas T., Ramanauskienė. J., Navickas K. (2010b). *Darnaus industrinių zonų vystymosi vertinimas*. Šiauliai: Šiaulių Universiteto leidykla.
12. Čiegis, R., Zeleniūtė, R. (2008) Lietuvos ekonomikos plėtra darnaus vystymosi aspektu. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai: 2/2*, p. 13.
13. *Darnaus vystymosi rodikliai* (2008). [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.am.lt/VI/files/0.311444001346243913.pdf>>
14. *Darnus vystymasis*. (2006). [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-12-18]. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=4893>.
15. Daugėdų seniūnijos veiklos ataskaita (2007; 2008; 2010; 2011; 2012).

16. Dementjeva, J. (2011). *Tiesioginių užsienio investicijų poveikis žinių visuomenės kūrimui darnaus vystymosi kontekste*. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. 2011. Nr. 1 (25). [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: <<http://vadyba.asu.lt/25/87.pdf>>
17. Domarkas, V. (2004). Naujieji viešojo administravimo raidos akcentai. *Viešoji Politika Ir Administravimas*. Nr. 7. Kaunas: Technologija. P. 7 – 17.
18. Domarkas, V., Juknevičienė, V., Kareivaitė, R. (2012). Institucinės dimensijos vaidmuo darnaus vystymosi koncepcijoje. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 3
19. Dzemyda, I., Melnikas, B. (2009). *Innovations, research and development in European Union: impact on regional economy*. In A. Buračas (Ats. Red.), *Intelektinė ekonomika*, No. 1(15), p. 30-38. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: <<<http://www3.mruni.eu/~int.economics/5nr/Dzemyda,%20Melnikas.pdf>>>
20. *ES ir valstybių narių bendras projektų finansavimas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-22]. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/lt/kas_yra_strukturine_parama>.
21. Estijos regioninės plėtros strategija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-22]. Prieiga per internetą: <<http://portaal.ell.ee/7682>>.
22. Farrington, C. (2009). *Putting good governance into practice I: the Ibrahim Index of African Governance*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?hid=21&sid=57af8433-eb85-4a36-b186-aadd1ccf983a%40sessionmgr11&vid=21>>
23. Gižienė, V., Simanavičienė, Ž. (2009). Žmogiškųjų išteklių ekonominis vertinimas. *Ekonomika ir vadyba*, 14, p. 237-245.
24. *International Conference on Environmental Compliance and Enforcement* (2005), [interaktyvus] [žiūrėta: 2013-10-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.epa.gov/nscep/index.html>>
25. Internetinis tarptautinių žodžių žodynas. [interaktyvus] [žiūrėta: 2013-10-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=dimensija&wid=4260>>.
26. Jasinskas, E., Kazakevičius, Z. (2008). *Darnaus vystymosi skatinimas remiant ekologinius ūkius*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-11-4]. Prieiga per internetą: <<http://vadyba.asu.lt/15/66.pdf>>
27. Juknys, R. (2003). *Darnus vystymasis – pagrindinės nuostatos ir miškų ūkio vaidmuo jas įgyvendinant*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.medis.lt/bmm-straipsnis.cfm?id=2>>.
28. Juknys, R. (2005). *Aplinkotyra*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
29. Jurijs Grizāns, Jānis Vanags (2010). *The Management of Sustainable Urban Development in the Conditions of the Modern Urbanization and Globalization Processes* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-

- 10-25]. Prieiga per internetą: <
<https://ortus.rtu.lv/science/en/publications/9591?jsessionid=EBEBF21A1D45CAE9FD57885854A37F83/fulltext.pdf>>.
30. Juškevičienė, D. (2013) *Darnumo principų ir kriterijų taikymas biokuro gamyboje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-04]. Prieiga per internetą: http://www.lei.lt/img/up/File/atvir/bioenerlt/index_files/D_Juskevicienes_pranesimas.pdf
31. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai : (edukologija ir kiti socialiniai mokslai)*: vadovėlis. Šiauliai: Lucilijus.
32. Kareivaitė, Juškevičienė (2012a). Good Governance as the Instrument for the Implementation of the Sustainable Development's Conception. *Socialiniai tyrimai / Social Research*. 2012. Nr. 3 (28), 28–4
33. Krankalis, R., Anzelytė, R. (2013) Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimas kaimiškose savivaldybėse. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*. Vilnius: BMK leidykla
34. Latvijos regioninės plėtros įstatymas (2002). [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.likumi.lv/doc.php?id=104233&from=off>>.
35. Lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-12-4]. Prieiga per internetą: <http://lkz.lt/>
36. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministerija (1996). Lietuvos aplinkos apsaugos strategija veiksmų programa. Vilnius.
37. Lietuvos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas *Žin.*, 2011, Nr. 62-2936. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-10-15]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453899 >.
38. Lietuvos regioninės plėtros įstatymas *Žin.*, 2000, Nr. 66-1987. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-25]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=371054 >.
39. *Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymas*. 2002 m. balandžio 23 d., Nr. IX-855. Vilnius. [interaktyvus] [žiūrėta: 2013-10-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=54378>>.
40. Lietuvos respublikos viešojo valdymo tobulinimo 2012–2020 metų programa. (2012). Patvirtinta: 2012 m. vasario 7d. Nr. 171.
41. Lietuvos Respublikos vyriausybė nutarimas 2000 m. liepos 28 d. nr. 888 “dėl nacionalinės subalansuotos plėtros komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo”. Vilnius.
42. Lietuvos subalansuotosios plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita (2002).[interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-12]. Prieiga per internetą:<<http://www.am.lt/LSP/files/SUB-PLET-NAC-AT.pdf>>.
43. Medingėnų seniūnijos veiklos ataskaita (2007; 2008; 2009; 2010; 2011; 2012).

44. Moore, M. H. (2001). *Creating Public Value: Strategic Management in Government*. London: Harvard University Press.
45. *Nacionalinė darnaus vystymosi strategija*. (2003). [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-26]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217644>.
46. *Nacionalinė darnaus vystymosi strategija*. (2009). [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-26]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=396083>.
47. Naruševičius, V., Lazdinis, I., (2011). *Darnaus vystymosi politika ir valdymas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
48. Raipa, A. (2012). „Modernus viešasis valdymas“ : kolektyvinė monografija. Kaunas: Vitae Litera.
49. Rietavo miesto seniūnijos veiklos ataskaita. (2007; 2008; 2009; 2010; 2011; 2012).
50. Rietavo savivaldybės 2010 m. gyventojų apklausos duomenys.
51. Rietavo savivaldybės strateginio plėtros plano įgyvendinimo priežiūros sistema. Patvirtinta: 2010 m. spalio 21d. Nr. T1-216.
52. Rietavo savivaldybės strateginis plėtros planas 2010 – 2016 m.
53. Rietavo seniūnijos veiklos ataskaita. (2007; 2008; 2009; 2010; 2011; 2012).
54. Rio+20. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-18]. Prieiga per internetą:<<http://www.am.lt/VI/files/0.754498001106643478.pdf>>.
55. Salaman, G., Storey, J., Billsberry, J. (2006). *Strategic human resource management: theory and practice*.
56. Stonkienė, M. (2008). *Darnaus vystymosi informacija ir komunikacija. Darniojo vystymosi poveikis teisei į informaciją: teisė į aplinkos informaciją*. Informacijos mokslai. Nr. 46.
57. *Subalansuotosios plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita*. (2002). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-18]. Ats. redaktorius Juknys, R. Prieiga per internetą: <<http://www.am.lt/LSP/files/SUB-PLET-NAC-AT.pdf>>.
58. Šaparnienė, D. (2010) Good Governance Principles in Local Self-Government: Experience of the Baltic States // Journal of Scientific Publication: Economy&Business, ISSN 1313 – 2555, Bulgaria, Vo 4 (3), p. 111-122
59. Šaparnienė, D., Krupavičius A., (2013). *Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos*. Vilnius: BMK leidykla.
60. Šimanskienė, L., Čiegis, R., Ramanauskienė, J. (2011). Klaipėdos apskrities darnaus vystymosi vertinimas. *Tiltai: socialiniai mokslai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 01 (54).

61. Tarptautinių žodžių žodynas. [interaktyvus] [žiūrėta: 2013-12-8]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt>>.
62. Telešienė, A. (2008), *Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė su nvivo ir text analysis suite*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-01-04]. Prieiga per internetą <http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/NVivo/nvivo.html&course_file=nvivo_turinys.html>
63. The Future We Want. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-11-4]. Prieiga per internetą: <http://www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html>
64. *Tinklaveika darnaus kaimo vystymosi kontekste: Lietuvos kaimo tinklo atvejis* : Mokslo studija (2013). [interaktyvus] [žiūrėta: 2013-10-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.laei.lt/?mt=leidiniai&straipsnis=588&metai=2013>>
65. *Trakų subalansuotos plėtros strategija*. (2007). [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-11-4]. Prieiga per internetą: <<http://www.trakai.lt/index.php?1121064020#Toc36023847>>.
66. Tūkstantmečio tikslai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-11-4]. Prieiga per internetą: <<http://www.urm.lt/index.php?1899764472>>
67. Tverų seniūnijos veiklos ataskaita. (2007; 2008; 2009; 2010; 2011;2012).
68. United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20 (2012). [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-11-4]. Prieiga per internetą: <<http://www.uncsd2012.org/index.php?menu=176#sthash.Sx1tmEOV.dpuf>>
69. What is good governance? [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-18]. Prieiga per internetą <<http://www.unescap.org/pdd/prs/ProjectActivities/Ongoing/gg/governance.asp>>.

PRIEDAI

1 priedas

Tūkstantmečio vystymosi tikslai

- Šiuo metu pasaulyje daugiau negu **1 milijardas** žmonių gyvena absoliučiam skurde – mažiau negu už 1 JAV dolerį per dieną.
- Kasdien dėl skurdo ir bado miršta daugiau nei **16 tūkstančių** vaikų, nesulaukusių savo penktojo gimtadienio – po vieną kas penkios sekundės.
- **852 milijonai** pasaulio žmonių nuolatos alksta.
- Nevisavertė mityba lemia ankstyvą **kas trečio** pasaulio gyventojų mirtį ar ligas.
- ŽIV/AIDS, tuberkuliozė ir maliarija kasmet nusineša daugiau nei **6 milijonų** žmonių gyvybes.

Siekiant integruoti besivystančias šalis į globalizacijos procesą, 2000 metais Jungtinių Tautų tūkstantmečio viršūnių susitikime 189 pasaulio valstybės, tarp jų ir Lietuva, patvirtino Tūkstantmečio vystymosi tikslus, kuriuos įsipareigojo įgyvendinti iki 2015 metų.

Tūkstantmečio vystymosi tikslai:

1. Perpus sumažinti skurdą ir nepriteklių pasaulyje:

Pasaulyje skurdo ir bado mastai didžiuliai: kasmet dėl skurdo ir su juo susijusių priežasčių miršta daugiau negu 8 milijonai žmonių, apie 800 milijonų kasdien alksta, serga užkrečiamosiomis ligomis, kurių seniai išvengiama išsivysčiusiose valstybėse. Dėl skurdo didžioji dalis visuomenės neturi prieigos prie švaraus vandens, negali įgyti išsilavinimo, gyventi visaverčio gyvenimo. Būtent todėl globalaus skurdo lygio mažinimas yra vienas iš svarbiausių Tūkstantmečio vystymosi tikslų.

2. Garantuoti visuotinį pradinį išsilavinimą:

Mažiausiai išsivysčiusiose pasaulio valstybėse apie 850 milijonų suaugusių žmonių yra neraštingi, 100 milijonų mokyklinio amžiaus vaikų neturi galimybės lankyti mokyklos. Visuotinis pradinis išsilavinimas – būtina sąlyga sėkmingam skurdo ir nepritekliaus lygio sumažinimui, suteikianti žmonėms esmines žinias, įgūdžius, galimybę daugiau sužinoti ir gebėti pasirinkti.

3. Užtikrinti lygias moterų ir vyrų teises:

Lyčių lygybė – lygios galimybės vyrams ir moterims dalyvauti visuomeniniame gyvenime – yra įtvirtinta įvairiose tarptautinėse žmogaus teisių konvencijose, tačiau, nepaisant visko, moterys vis dar yra diskriminuojamos, joms suteikiama mažiau teisių, mažiau galimybių įgyti išsilavinimą, dirbti gerai mokamą darbą, priimti svarbius sprendimus. Kadangi moterų vaidmens reikšmingumas neginčytinas, lyčių lygybės užtikrinimas lieka vienu iš didžiausių XXI amžiaus iššūkių.

4. Dviem trečdaliais sumažinti vaikų iki 5 metų mirtingumą:

Kasmet pasaulyje - daugiausia besivystančiose valstybėse - miršta apie 11 milijonų vaikų, nesulaukusių savo 5-ojo gimtadienio. Pagrindinės mirštamumo priežastys – nevisavertė mityba, kvėpavimo takų infekcijos, įvairios užkrečiamosios ligos. Daugelio mirčių būtų galima išvengti, užtikrinus geresnes mitybos ir sveikatos priežiūros sąlygas.

5. Trimis ketvirtadaliais sumažinti gimdyvių mirtingumą:

Kasmet daugiau negu pusė milijono moterų (99 % iš jų – besivystančiose valstybėse) miršta dėl gimdymo komplikacijų. Aukštą gimdyvių mirštamumo lygį lemia prasta skurstančių šalių sveikatos apsaugos sektoriaus būklė, būtinausių medikamentų stoka, kvalifikuotų medicinos ekspertų trūkumas.

6. Sustabdyti ŽIV/AIDS ir kitų užkrečiamųjų ligų plitimą:

Per pastaruosius dvidešimt metų ŽIV/AIDS išplito po visą pasaulį. Šiandien daugiau negu 40 milijonų žmonių yra infekuoti ŽIV. Daugiau negu 30 milijonų žmonių jau mirė nuo AIDS. Kiekvieną minutę 8-10 pasaulio gyventojų užsikrečia ŽIV. Beveik 95 procentai iš jų gyvena besivystančiose šalyse, ¾ iš jų – Afrikoje. Kova su ŽIV/ AIDS ir kitomis užkrečiamomis ligomis – vienas iš svarbiausių tarptautinės bendruomenės tikslų.

7. Užtikrinti darnų ekonominį ir aplinkos vystymąsi:

Skurdą ir aplinkos apsaugą sieja glaudus ryšys. Skurdžiai gyvenantys žmonės dažnai naudoja gamtos išteklius labai destruktiviai: šiukšlės ir nuotėkos dažniausiai išpilamos gyvenamojoje teritorijoje, plečiant dirbamosios žemės plotus, iškertami ir išdeginami miškai. Toks procesas sukuria uždara ratą: užteršiami geriamojo vandens telkiniai, mažėja gamtiniai išteklių, didėja skurstančiųjų skaičius.

8. Plėtoti pasaulinę partnerystę vystymosi labui:

Ekonomiškai pažangios pasaulio valstybės turi galimybių bei administracinių ir finansinių išteklių, leidžiančių ženkliai padidinti oficialią paramą vystymuisi, sumažinti besivystančių šalių įsiskolinimus, prisidėti prie skurstančiųjų pasaulio gyventojų gerovės kūrimo. Glaudžiai bendradarbiaudami bei plėtodami globalią partnerystę, pasaulio donoriai siekia įgyvendinti užsibrėžtus Tūkstantmečio vystymosi tikslus iki 2015 m.

2 priedas

Ekonominio vystymosi rodikliai Rietavo savivaldybėje. Absoliutūs dydžiai.

Eil. Nr.	Ekonominiai vystymosi rodikliai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	TUI (LT/1gyv.)	84	42	43	41	41	42	42
2	Ekologinių ūkių plotas palyginti su bendru naudmenų plotu (%)	0,86	0,88	1,27	1,57	1,46	1,46	1,56
3	Senesni kaip 10 m. lengvieji automobiliai (%) VISO	88	93	87	83	82	82	83

Šaltinis: Lentelė sudaryta darbo autorės remiantis, Lietuvos statistikos departamento ir Rietavo savivaldybės duomenimis.

Augimo tempai paskaičiuoti baziniu būdu

Eil. Nr.	Ekonominiai vystymosi rodikliai	2006 baziniai metai	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	TUI (LT/1gyv.)	1	0,50	0,51	0,49	0,49	0,50	0,50
2	Ekologinių ūkių plotas palyginti su bendru naudmenų plotu (%)	1	1,02	1,48	1,83	1,70	1,70	1,81
3	Senesni kaip 10 m. lengvieji automobiliai (%) VISO	1	1,06	0,99	0,94	0,93	0,93	0,94

Šaltinis: Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Rietavo savivaldybės duomenimis.

3 priedas

Socialinio vystymosi rodikliai Rietavo savivaldybėje. Absoliutūs duomenys.

Eil. Nr.	Socialinio vystymosi rodikliai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	Nedarbo lygis (%)	3,2	4,5	5,5	13,5	14,8	13,9	12,4
2	Nusikaltimų skaičius 100000gyv.	1015	848	1018	1193	1112	1143	1098
3	Dėl įvairių ligų mirusiųjų skaičius 100000 gyv.	0,00036	0,00027	0,0003	0,00021	0,00022	0,00024	0,00021

Šaltinis: Lentelė sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Plungės darbo biržos duomenimis, Rietavo savivaldybės civilinės metrikacijos duomenimis

Augimo tempai paskaičiuoti baziniu būdu

Eil. Nr.	Socialinio vystymosi rodikliai	2006 baziniai metai	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	Nedarbo lygis (%)	0,273504	1,41	1,72	4,22	4,63	4,34	3,88
2	Nusikaltimų skaičius 100000gyv.	0,683042	0,84	1,00	1,18	1,10	1,13	1,08
3	Dėl įvairių ligų mirusiųjų skaičius 100000 gyv.	0,972973	0,75	0,83	0,58	0,61	0,67	0,58

Šaltinis: Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Plungės darbo biržos duomenimis, Rietavo savivaldybės civilinės metrikacijos duomenimis

4 priedas

Aplinkos vystymosi rodikliai Rietavo savivaldybėje. Absoliutūs duomenys.

Eil. Nr.	Aplinkos būklės rodikliai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	Tersalai	313,4	303,2	305,3	286,3	259,1	305,9	307,2
2	Miško žemės plotas palyginti su šalies plotu (%)	0,48	0,48	0,48	0,48	0,48	0,48	0,48
3	Išvalytų iki normatyvų nuotetėkų dalis (%)	56	61	64	65	67	58	62

Šaltinis: Lentelė sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Rietavo komunalinio ūkio duomenimis.

Augimo tempai paskaičiuoti baziniu būdu

Eil. Nr.	Aplinkos būklės rodikliai	2006 Baziniai metai	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	Saugomų gamtos teritorijų plotas palyginti su šalies plotu (%)	46776,12	0,97	0,97	0,91	0,83	0,98	0,98
2	Miško žemės plotas palyginti su šalies plotu (%)	1,09	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
3	Išvalytų iki normatyvų nuotetėkų dalis (%)	1,14	1,09	1,14	1,16	1,20	1,04	1,11

Šaltinis: Lentelė sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Rietavo komunalinio ūkio duomenimis.

Magistro darbo tema

**DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMAS VIETOS SAVIVALDOJE:
RIETAVO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Interviu protokolas

Interviu data _____

Interviu laikas _____

Interviu vieta _____

Bendri duomenys apie ekspertą:

Institucijos (organizacijos) pavadinimas _____

Eksperto pareigos _____

Eksperto darbo savivaldybėje _____

Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas vietos savivaldoje - tai efektyvus būdas įgyvendinti Darnaus vystymosi strategiją, įvertinant ekonominius, socialinius ir aplinkosauginius komponentus. Strategijos tikslai yra įgyvendinami, remiantis darnaus vystymosi principais, kurių įgyvendinimo efektyvumą rodo pasirinkti rodikliai.

I Turimos žinios darnaus vystymosi srityje

1. Ką žinote ir kaip įvertintumėte savo žinias apie darnų vystymąsi?

2. Ar teko susipažinti su darnaus vystymosi reikalavimus nusakančiais dokumentais?

3. Įvertinkite kokia sritis, Jūsų nuomone, yra problematiškiausia Rietavo savivaldybėje (penkiabalėje sistemoje: 1 – 2 – neproblematiška; 3– vidutiniškai problematiška; 4 – 5 – labai problematiška)? Žymėkite ✓ arba ✗.

Darnaus vystymosi dimensijos		Vertinimo balai				
		1	2	3	4	5
1	Ekonominė					
2	Socialinė					
3	Aplinkosauginė					
4	Institucinė					

4. Kokias įvardintumėte pagrindines ekonomines problemas Rietavo savivaldybėje?

5. Kokias įvardintumėte pagrindines socialines problemas Rietavo savivaldybėje?

6. Kokias įvardintumėte pagrindines aplinkosaugines problemas Rietavo savivaldybėje?

7. Kokias įvardintumėte pagrindines institucines/politines problemas Rietavo savivaldybėje?

8. Įvertinkite koku lygiu įgyvendinami darnaus vystymosi principai Rietavo savivaldybėje (penkiabalėje sistemoje: 1 – 2 – žemas; 3– vidutiniškas; 4 – 5 – aukštas)? Žymėkite ✓ arba ✗.

Darnaus vystymosi principai		Vertinimo balai				
		1	2	3	4	5
1	Dalyvavimo (partnerystės) - bendradarbiavimas ir dalyvavimas tarp valstybinių, savivaldos, privačių institucijų ir visuomenės					
2	Vadovavimo – stiprus valstybinio, regioninio ir savivaldybių lygmens vadovavimas ir aiškus tarpinstitucinis funkcijų pasiskirstymas					
3	Subsidiarumo – sprendimų priėmimas decentralizuotas ir priartintas prie vietų, kurias šie sprendimai labiausiai įtakoja					
4	Lygių galimybių – tiek dabartinių, tiek ateinančių kartų gyventojų poreikiams (regionų ir kitų teritorijų) užtikrintos vienodos galimybės naudotis ekonominės plėtros ir socialinio vystymosi rezultatais, turėti švarią ir sveiką aplinką					
5	Lankstumo – įgyvendinimo priemonės lanksčiai derinamos ir reguliariai koreguojamos, atsižvelgiant į sparčiai kintančias išorines ir vidines sąlygas					
6	Atsakomybės (teršėjas moka) - turi būti užtikrinama, kad kainos atspindi realias sąnaudas, kurias visuomenė patiria dėl vartojimo ir gamybos veiklos, kad teršėjai sumoka už žmonių sveikatai ir aplinkai jų daromą žalą					
7	Atsipirkimo – ekonominiai ir organizaciniai mechanizmai, didina aplinkosauginių priemonių ekonominį efektyvumą ir užtikrina jų atsipirkimą					
8	Mokslo ir žinių bei technologinės pažangos – įvairių sektorių ir jų šakų vystymasis grindžiamas šiuolaikiškais mokslo pasiekimais, žiniomis ir pažangiomis bei aplinkai palankiomis technologijomis					

9. Pateikite pavyzdžių, kurie rodytų, kad darnaus vystymosi principai yra įgyvendinami?

Dalyvavimo (partnerystės) principas _____

Vadovavimo principas _____

Subsidiarumo principas _____

Lygių galimybių principas _____

Lankstumo principas _____

Atsakomybės (teršėjas moka) principas _____

Atsipirkimo principas _____

Mokslo ir žinių bei technologinės pažangos principas _____

10. Kokios kliūtys (ekonominės, socialinės, aplinkosauginės, institucinės, teisinės, politinės) įtakoja principų įgyvendinimą?

Dalyvavimo (partnerystės) principas _____

Vadovavimo principas _____

Subsidiarumo principas _____

Lygių galimybių principas _____

Lankstumo principas _____

Atsakomybės (teršėjas moka) principas _____

Atsipirkimo principas _____

Mokslo ir žinių bei technologinės pažangos principas _____

11. Įvertinkite, kurie iš šių rodiklių rodo darnaus vystymosi aplinkosauginės dimensijos raiškos įgyvendinimą Rietavo savivaldybėje (penkiabalėje sistemoje: 1 – 2 – žemas; 3– vidutiniškas; 4 – 5 – aukštas)? Žymėkite ✓ arba ✗.

Darnaus vystymosi rodikliai		Vertinimo balai				
		1	2	3	4	5
1.	Miškų plotas, % nuo viso seniūnijos ploto					
2.	Žemės ūkio naudmenų plotas, ha; % nuo viso seniūnijos ploto;					
3.	Ekologinių ūkių žemės plotas, ha; % nuo viso žemės ūkio naudmenų ploto;					
4.	Nenaudojamos žemės, netinkamos žemės ūkio augalams auginti, gyvulių ganymui, šienavimui, % nuo visos seniūnijos ploto;					
5.	Saugomų teritorijų plotas, % nuo visos seniūnijos ploto;					
6.	Rekultyvuotų žemės, eksploatuojamų ir išeksploatuojamų naudingų iškasenų karjerų, durpynų ir sąvartynų plotas, ha;					
7.	Rekultyvuotų teritorijų plotas, % nuo visos seniūnijos ploto;					
8.	Pažeistos žemės, eksploatuojamų ir išeksploatuojamų naudingų iškasenų karjerų, durpynų ir sąvartynų plotas, ha;					
9.	Gyventojų, kurie naudojami viešąja komunalinių atliekų tvarkymo paslauga, skaičius, % nuo visų gyventojų skaičiaus;					
10.	Privačių valdų aprūpinimas konteneriais komunalinių atliekų pirminiam rūšiavimui (popieriui, stiklui, plastikui), % nuo viso valdų skaičiaus;					
11.	Žaliųjų viešųjų pirkimų iš visų viešųjų pirkimų kiekis, %, litais;					
12.	Gyventojų, kurie seniūnijoje prijungti prie centralizuoto nuotekų tinklo, skaičius % nuo visų gyvenamąją vietą deklaravusių gyventojų;					
13.	Gyventojų, kurie seniūnijoje prijungti prie centralizuoto nuotekų tinklo, skaičius, % nuo visų gyvenamąją vietą deklaravusių gyventojų;					
14.	Investicinių projektų lėšos aplinkos apsaugos srityje vienam gyventojui, Lt/gyvent;					

15.	Savivaldybės skiriamos lėšos aplinkos apsaugai vienam gyventojui (aplinkos apsaugos rėmimo specialioji programa), Lt/gyvent.;					
16.	Lėšos istorijos ir kultūros paveldo objektų apsaugai vienam gyventojui, Lt/gyvent.					
17.	Lėšos aplinkos infrastruktūrai (kelių, gatvių, apšvietimo tinklų priežiūrai ir pan.) vienam gyventojui, Lt/gyvent.;					
18.	Asbestu demgtų stogų pakeitimas, vnt./m.					
19.	Medžiojamų gyvūnų žemės ūkiui padarytos žalos nustatymas, vnt./m.					

12. Kokiais papildomais rodikliais ateityje būtų galima vertinti aplinkosauginės dimensijos vystymosi efektyvumą įgyvendinant Darnaus vystymosi strategiją Rietavo savivaldybėje?

13. Įvertinkite, kurie iš šių rodiklių rodo darnaus vystymosi ekonominės dimensijos raiškos įgyvendinimą Rietavo savivaldybėje (penkiabalėje sistemoje: 1 – 2 – žemas; 3– vidutiniškas; 4 – 5 – aukštas)? Žymėkite ✓ arba ✗.

Darnaus vystymosi rodikliai		Vertinimo balai				
		1	2	3	4	5
1.	Investicinių projektų lėšos vienam gyventojui, Lt/gyvent.;					
2.	Savivaldybės skiriamos lėšos vienam gyventojui, tūkst. Lt/gyvent.;					
3.	Savivaldybės skiriamos lėšos seniūnijai % nuo visoms seniūnijoms skiriamų lėšų.;					
4.	Lėšos žemės ūkio funkcijų vykdymui vienam gyventojui, Lt/gyvent.					
5.	Lengvųjų automobilių skaičius 1000 gyventojų; vnt/1000 gyvent.;					
6.	Senesnių kaip 10 metų lengvųjų automobilių skaičius % nuo visų seniūnijos automobilių skaičiaus;					
7.	Elektros suvartojimas namų ūkiuose per metus – iš viso ir vienam gyventojui, GWh					
8.	Būstuose sunaudotas vandens kiekis, litrais vienam gyventojui per parą;					
9.	Kaimo turizmo sodybų skaičius, vnt.;					
10.	Nakvynių vietų kiekis kaimo turizmo sodybose, vnt.;					
11.	Pagal nustatytus reikalavimus įrengtų dviračių turizmo trasų ilgis, km.;					

12.	Registruotų ūkininkų/ūkių skaičius, vnt.;					
13.	Registruotų įmonių skaičius.;					

14. Kokiais papildomais rodikliais ateityje būtų galima vertinti ekonominės dimensijos efektyvumą įgyvendinant Darnaus vystymosi strategiją Rietavo savivaldybėje?

15. Įvertinkite, kurie iš šių rodiklių rodo darnaus vystymosi socialinės dimensijos raidos įgyvendinimą Rietavo savivaldybėje (penkiabalėje sistemoje: 1 – 2 – žemas; 3– vidutiniškas; 4 – 5 – aukštas)? Žymėkite ✓ arba ✗.

Darnaus vystymosi rodikliai		Vertinimo balai				
		1	2	3	4	5
1.	18 – 64 m. asmenų užimtumo lygis, % nuo visų gyventojų skaičiaus					
2.	Nedarbo ir ilgalaikio nedarbo lygis %					
3.	Investicinių projektų lėšos socialinės apsaugos srityje vienam gyventojui, Lt/gyvent.					
4.	Lėšos vietos bendruomenės socialinei infrastruktūrai vienam gyventojui, tūkst., Lt/gyvent.;					
5.	Lėšos Vietos bendruomenių savivaldos programai vienam gyventojui, Lt/gyvent.					
6.	Gyventojų skaičius, % nuo visų savivaldybės gyventojų					
7.	Gyventojų tankis, vnt./km ² .;					
8.	Mokyklų skaičius, vnt.;					
9.	Mokinių skaičius mokyklose, vnt.;					
10.	Bibliotekų skaičius, vnt.;					
11.	Medicinos įstaigų skaičius, vnt.;					
12.	Kultūros įstaigų skaičius, vnt.;					
13.	Lėšos viešiesiems darbams/užimtumo didinimas vienam gyventojui, Lt/gyvent.;					
14.	Piniginės socialinės paramos gavėjų skaičius, % nuo visų seniūnijos gyventojų;					
15.	Surašytų buities tyrimo aktų skaičius, vnt.;					
16.	Maisto produktų gavėjų skaičius, % nuo visų seniūnijos gyventojų					

17.	Vienkartinių išmokų gimus vaikui kiekis, vnt.;					
18.	Socialinės rizikos šeimų skaičius, vnt.;					
19.	Vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose, vnt.;					
20.	Seniūnijos ir bendruomenės organizuojamų kultūrinių renginių skaičius vnt./m.;					

16. Kokiais papildomais rodikliais ateityje būtų galima vertinti socialinės dimensijos vystymosi efektyvumą įgyvendinant Darnaus vystymosi strategiją Rietavo savivaldybėje?

17. Įvertinkite, kurie iš šių rodiklių rodo darnaus vystymosi institucinės dimensijos raidos įgyvendinimą Rietavo savivaldybėje (penkiabalėje sistemoje: 1 – 2 – žemas; 3 – vidutiniškas; 4 – 5 – aukštas)? Žymėkite ✓ arba ✗.

Darnaus vystymosi rodikliai		Vertinimo balai				
		1	2	3	4	5
1.	Registruotų bendruomenių, visuomeninių organizacijų skaičius, vnt.;					
2.	Sprendimai dėl žemės ūkio valdų administravimo, vnt./m.;					
3.	Sprendimai dėl priemonių, susijusių su Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programa, administravimo, vnt./m.;					
4.	Seniūnijos ir seniūnaitijų posėdžių skaičius, vnt./m.					

18. Kokiais papildomais rodikliais ateityje būtų galima vertinti darnaus vystymosi efektyvumą įgyvendinant Darnaus vystymosi strategiją Rietavo savivaldybėje?

Dėkoju už Jūsų atsakymus!

ŠIAULIŲ
UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ
FAKULTETAS

Lietuvos kaimo ūkio mokslų
universitetas
LKT

PAŽYMĖJIMAS

Jurgita Ruibytė, Rimantas Krankalis

Šiaulių universitetas

dalyvavo 6-toje Jono Prano Aleksos tarptautinėje mokslinėje konferencijoje

„ŠIUOLAIKINIO KAIMO VIZIJA“

darnios regioninės plėtros įgyvendinimas naujose ES narėse“

organizuojamoje Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro ir šlaitė Pranešimų tema:

“Darnaus vystymosi įgyvendinimo ypatumai Rietavo savivaldybėje”

Konferencijos organizacinio komiteto pirmininkas
Socialinių mokslų fakulteto dekanas

doc. dr. Gintautas ŠAPARINIS

Konferencijos mokslinio komiteto pirmininkas
Kaimo plėtros tyrimų centro direktorius

doc. dr. Jonas JASAITIS

2013 m. rugpjūtį 27-28 d.
Šiauliai

Reg. Nr. 2013-SMUU745

ISSN 2029-8846

Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje. 2012, 2(4). 56–63

DARNAUS VYSTYMOŠI VERTINIMAS KAIMIŠKAJAME RAJONE: RIETAVO SAVIVALDYBŠS ATVEJIS

Rimantas Krankalis, Jurgita Ruibytė, Anita Šakytė

Šiaulių universitetas

El. paštas: krankalis.r@gmail.com, viesasis_administravimas@smf.su.lt

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas darnaus vystymosi vertinimas kaimiškojoje savivaldybėje. Išnagrinėti Rietavo savivaldybės strateginio plėtros plano įgyvendinimo priežiūros proceso veiksniai. Savivaldos institucijos veiklos darnai įvertinti pasirinktas integruoto darnaus vystymosi indekso metodas. Aplinkosaugos, ekonomikos ir socialinio vystymosi darnai vertinti išskirta po tris statistinius rodiklius, atspindinčius šių sričių ypatybes. Integruoto darnaus vystymosi indekso kaita liudija, kad Rietavo savivaldybės vystymasis 2006–2010 m. buvo netolygus ir nedarnus. Ekonominis ir aplinkos vystymas iš dalies spartėjo naudojant išteklius, kurie galėjo būti skirti socialinei raidai. Šiuos pokyčius lėmė neigiami socialinės aplinkos būklės pokyčiai savivaldybėje, pvz., itin didelis nedarbas. Rietavo savivaldybės vadovams būtina susirūpinti atskirų gyvenimo sričių vystymosi darma, ypač atkreipiant dėmesį į socialinės aplinkos tobulinimo naujų galimybių paiešką.

Pagrindiniai žodžiai: darnus vystymasis, integruotas darnaus vystymosi indeksas, ekonomikos plėtotė, socialiniai pokyčiai, aplinkos būklė, strateginis planavimas.

Įvadas

Tyrimo problema ir aktualumas. Netolygus atskirų Lietuvos regionų vystymasis kelia nemažai išsūkių atokesnėms savi valdybėms. Finansiniai srautai nukreipiami centrinėms infrastruktūroms vystyti. Kaimiškųjų savivaldybių tiesioginės užsienio investicijos, sudarančios palankias sąlygas socialinei ir ekonominei plėtrai, dešimtimis kartų atsilieka nuo didžiųjų Lietuvos miestų. Įvairių neigiamų procesų sparta reikalauja greitų, inovatyvių ir darnių sprendimų. Visos savivaldybės veikia pagal tarybų patvirtintus strateginės plėtros planus, apimančius esmines darnaus vystymosi sritis – ekonomiką, aplinkosaugą ir socialinę sferą. Tačiau vien planų sukūrimas negarantuoja laukiamų teigiamų pokyčių. Labai svarbi strateginio darnaus planavimo ciklo dalis – efektyvus jų įgyvendinimas.

Darnaus vystymo koncepcija įpareigoja organizacijas keisti savo elgesį suinteresuotų šalių atžvilgiu, nes organizacijos darma grindžiama ekonominiu, aplinkosaugos ir socialinės atsakomybės aspektu (Bagdonienė, Galbuogienė, Paulavičienė, 2009). Norint

įvykdyti pagrindinius darnaus vystymosi uždavinius, užtikrinti tolygų ekonomikos, socialinės ir aplinkosauginės sričių vystymą, būtina aiškiai suformuluoti darnumo vystymosi rodiklius ir kriterijus, kurių vertė ir kai tos kryptys parodytų konkretaus regiono ekologinio, ekonominio ir socialinio stabilumo raidą (Šimanskienė, Čiegis, Ramanauskienė, 2011).

Vyriausybės ir tarpvyriausybės institucijos siūlo įvairias darną apibūdinančias charakteristikas. Pasaulyje yra daugiau nei 500 darnaus vystymosi modelių, iš kurių daugiau kaip 100 skirta nacionaliniam, 70 – regioniniam ir apie 300 – vietiniam lygmeniui. Akivaizdu, kad dar daugiau yra darną įvertinančių rodiklių. Todėl nėra paprasta išsirinkti optimalius ir efektyvius kriterijus atitinkamų situacijų ir teritorijų raidos analizei. Nėra vieningai pripažintos darnos kiekybinio vertinimo metodologijos, ypač ekonominiuose tyrimuose (Čiegis, Ramanauskienė, 2011).

Pasigėndama kaimiškųjų savivaldybių veiklos darnumo praktinių vertinimų, nors strateginiuose plėtros planuose vieningai deklaruojami darnaus vystymosi principai, o savivaldybėse įsteigtos planų įgyvendinimo priežiūros institucijos. Veiklos darnumo vertinimai paprastai atliekami globaliu, nacionaliniu ir regioniniu lygmeniu.

Tyrimo objektas – darnaus vystymosi vertinimas kaimiškajame rajone.

Tyrimo tikslas – įvertinti Rietavo savivaldybės darnų vystymąsi, naudojant integruoto darnaus vystymosi indekso metodą.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, statistinių duomenų lyginamoji analizė, apibendrinimas.

Rietavo savivaldybės strateginio plėtros plano įgyvendinimo priežiūros bruožai

Kaip teigia Dubinas (2005), dabar Lietuvoje funkcionuojanti vietos savivalda ir regionų vadyba yra sukoncentruota spręsti elementarias administracines problemas. Pasak Ačaitės-Juknevičienės (2005), savivalda yra viena svarbiausių vietinės demokratijos įgyvendinimo formų. Regioninė politika efektyviausiai